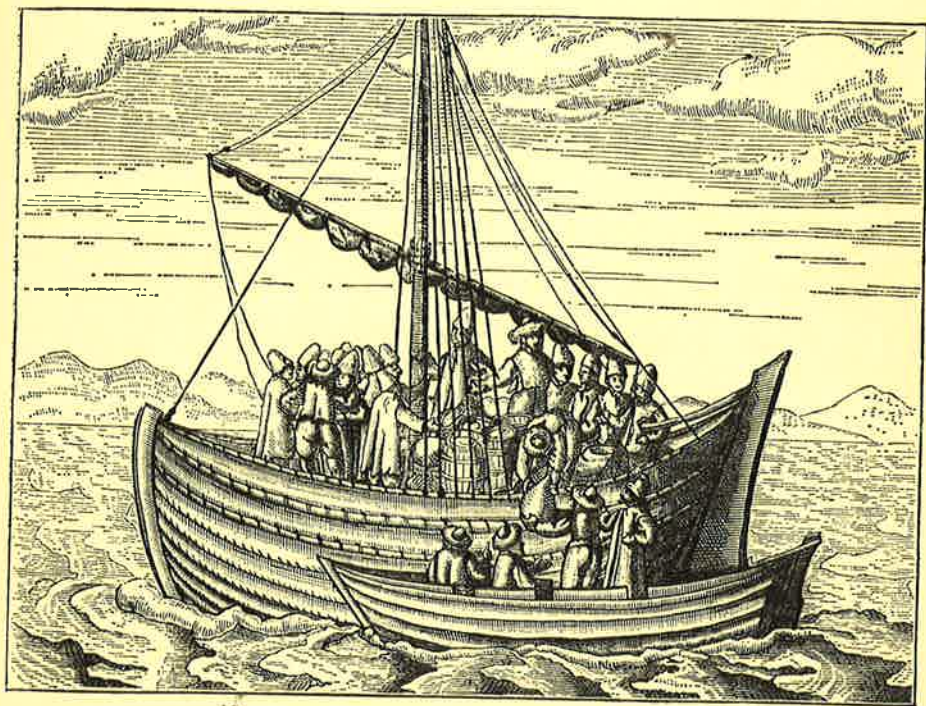

POLAR BOKEN

1971 - 1972

POLARBOKEN

1971 — 1972

POLARBOKEN

1971 — 1972

Utgitt av
NORSK POLARKLUBB

*med bidrag fra Komiteen til Bevarelse av
Polarskipet «FRAM»*

OSLO 1972

Redaksjonskomité:

HELGE INGSTAD
ODD LØNØ
ASBJØRN OMBERG

Trykk: Brødr. Tengs Boktrykkeri, Oslo.

INN H O L D

	Side
Norske fangstmenns overvintringer. Del 1, 1795 til 1892.	9
Deception — Sydpollandets aktive vulkan	73
Over innlandsisen på Svalbard i kalosjer	80
Isbjørnhiene på Hopen	93
Monzino north pole expedition 1971	99
Vulkanutbruddet på Jan Mayen	123
Wettertrupp Kreuzritter	131
Isbjørnfostre funnet på Svalbard	143
Søren Richter	147
John Schjeldrup Giæver	150
Fra Polarfronten	153

Norske fangstmenns overvint- ringer. Del 1 1795 til 1892.

(The Norwegian winter hunting expeditions.
Part 1. 1795 to 1892.)

av Odd Lønø.

Innledning.

Svalbard ble oppdaget i 1596. En betydelig hvalfangst utviklet seg rundt øyene etter 1611. Hvalfangerne, som først og fremst var etter grønlandshvalen, fanget også noe hvalross. Denne fangst, som bare foregikk om sommeren, ble drevet mest av hollendere og engelskmenn. Danmark-Norge tok liten del i denne fangst. Fangsten avtok etterhvert og var praktisk talt slutt i 1830 (HOEL 1966 og AAGAARD 1944).

Mens storhvalfangsten ennå pågikk, i årene mellom 1715 og 1720, begynte russerne å besøke Spitsbergen og Bjørnøya. Det var aldri mange russere, men antagelig var de der årvisst til 1853 da vi har den siste nedtegning om overvintring. Russerne drev delvis sommerfangst og delvis overvintringsfangst. De deltok aldri i storhvalfangsten (HOEL 1966).

Det første norske gjennomførte forsøk på ishavsfangst er høyst sannsynlig en overvintringsekspedisjon som ble rustet ut i 1795. Nordmennene overtok nå etterhvert ishavsfangsten ved Svalbard etter russerne. Det ble sendt ut sommer- og vinterek-

spedisjoner fra det nordlige Norge. Skutefangsten om sommeren hadde et langt større omfang og brakte hjem langt større fangstmengder enn overvintrerne. Likevel er overvintringen et så viktig kapittel i våre fangstmenns historie at de fortjener å bli samlet i en oversikt. Disse beretninger har hittil bare vært å finne i meget vanskelig tilgjengelige kilder.

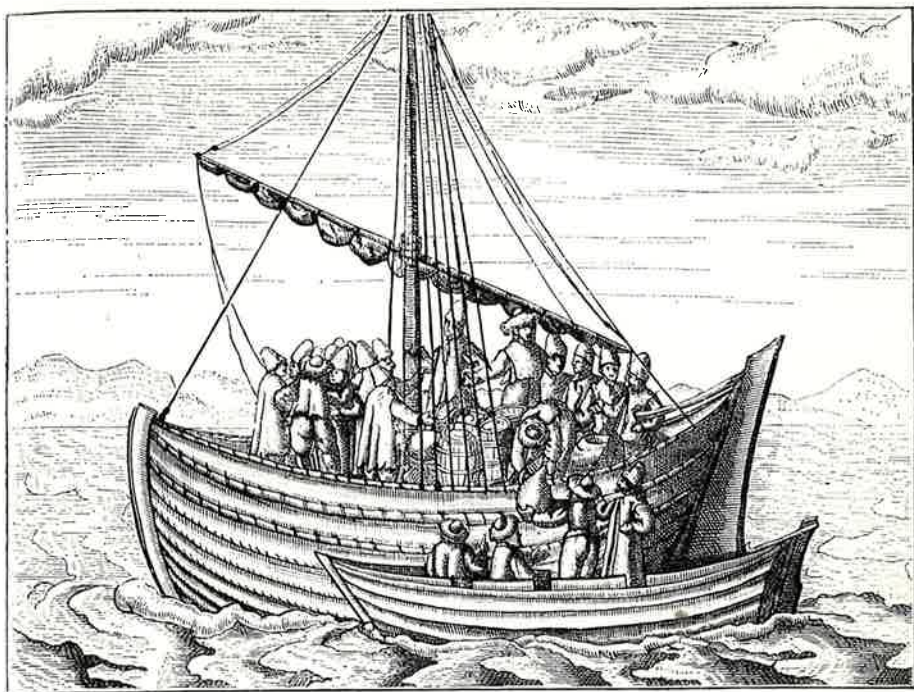
Denne framstillingen omhandler den første del av de norske fangstmenns overvintringer. Tiden etter 1892 vil bli behandlet senere.

Den første norske overvintring på Spitsbergen 1795—96.

Den første ekspedisjon som ble rustet ut fra Norge til ishavsfangst, var en ekspedisjon fra handelshuset Buch i Hammerfest 1795. Denne ekspedisjon kom også til å overvintre. KEILHAU (1831) skriver om denne: «Som det første Forsøg fra Hammerfest til Spitsbergen kan maaskee anføres en halv norsk Expedition, som en derværende Kjøbmand udrustede i Aaret 1795, i russisk Fælleskab. Han lod nemlig nogle Søfinner overvintre paa Spitsbergen tilligemed Russerne. Fangsten skal have været ret god, men Uenighed mellem Mandskabet gav Expeditionen et slet Udfald, og den blev af liden eller ingen Følge for Speculationen paa Polarørerne.»

RATHKE (1907), som oppholdt seg i Finmarken vinteren 1801—02 for å studere fiskeriene, skriver: «Handelshuset Buch havde med Held forsøgt Fiskerie Udrustning til Spitsberg og Jan Mayn Øen. Forsøg med et hertil kjøbt Russisk Skib og hvor 4 Russer vare med til Andførsel skal have være heldigst; af 15 Mand kom 13 tilbage, den ene døde af Skiørbug og den anden omkom i Isen.»

Vi kjenner ingen detaljer om fangsten. Hvor denne ekspedisjonen lå på Spitsbergen, vet vi heller ingen ting sikkert om. Men det er mest sannsynlig at den lå i Isfjorden, fordi LØWENIGH (1830), som besøkte Spitsbergen i 1827, forteller at nordmennene inntil da bare hadde ligget i Krossfjorden og Isfjorden. Ekspedisjonen i 1822—23 lå i Krossfjorden, og det samme gjorde 1823—34 ekspedisjonen. Riktignok reiste deltagerne fra denne ekspedisjonen ned til Isfjorden om vinteren, så vi kan ikke helt sikkert slutte oss til overvintringsstedet.

Lodje. Denne type russiske båter brukte de første norske fangstmenn til Spitsbergen. Bordene var bundet sammen med vidjer. (Etter NORDENSKIØLD 1880). Russian smack, used by the first Norwegian hunters to Spitsbergen.

Det er tydelig at denne ekspedisjonen var anlagt etter russisk mønster, og fire russere var med som kjentmenn. Båten, en lodje, har de om høsten fortøyet i en sikker havn (Trygghamna?). Der har den ligget til forholdene var brukbare for nedreisen året etter.

Overvintring i Krossfjorden 1822—23.

Denne ekspedisjonen kjenner en mange detaljer fra når det gjelder vær og fangstforhold, men hvor stor fangsten ble, kjenner en ikke. Ekspedisjonen er omtalt av KEILHAU (1831). Han har sine opplysninger fra en som overvintret på denne ekspedisjonen.

Ekspedisjonen bestod av 16 mann som ble satt opp til Kross-

fjorden fra Hammerfest. De satte opp et hus (antagelig i Ebeltoftthamna) hvor tidligere et russerhus hadde stått. Overvinterne ble satt i land St. Hans aften. Seks av deltagerne tok straks en tur til Isfjorden i fangstbåter for å skyte rein. De andre gikk i gang med å bygge huset. Mens det foregikk, bodde de i telt. Den første måneden samlet de noe dun og egg. Hvalrossen var gått ut fjorden med isen. Hvalrossen kom tilbake først i august, og de drev fangst på den til midten av november da isen la seg og hindret fangsten. Om vinteren drev de revefangst, og til dette satte de opp sakser, feller og gildrer, og for fangst av isbjørn satte de ut tre sakser. Ryper skjøt de mange av både høst og vår.

Huset klarte de alltid å holde varmt selv på det kaldeste, og ingen lå syk. To mann som hadde overgitt seg til for mye ørkesløshet, ble angrepet av skjørbuk. Men cochleare (skjørbuksurt) som de fant allerede i februar, ferskt fuglekjøtt og suppe kokt på selkjøtt helbredet dem på fjorten dager.

Om våren gjorde de flere turer med fangstbåtene til Forlandet og nordover kysten, men de ble overalt hindret av isen. Før de reiste fra Hammerfest, hadde de bundet seg en kvitfisknot (hvithvalnot), men den ble ikke brukt.

I juni fikk de besøk av to skuter fra Hammerfest. Noe senere kom fartøyet med nytt mannskap fra Hammerfest til avløsning.

Overvintring i Krossfjorden 1823—24.

I følge KEILHAU (1831) kom 16 mann fra Hammerfest opp til Krossfjorden og løste av mannskapene som hadde fanget der om vinteren. Erfaringene fra året før hadde vist at Krossfjorden ikke var den beste fangstplassen. For å bedre på dette reiste deltagerne om vinteren ned til Isfjorden og slo seg til i et russehus. Forholdene i dette huset var meget dårlige, og tre mann omkom. Om de reiste tilbake til Krossfjorden, gir KEILHAU ingen opplysninger om. Intet vites om fangsten.

Disse overvintringer i Krossfjorden, som startet i 1822, var opprinnelig planlagt for tre år, men de sluttet med denne andre.

Overvintring på Bjørnøya 1823—24.

I Hammerfest hadde to foregangsmenn, SIGFRIED AKER-

MAND og AAGE AAGAARD (begge kjøpmenn), interessert seg for fangsten på ishavet. De rustet i 1823 ut en fangstekspedisjon på 9 mann (KEILHAU 1831) til Bjørnøya. De bodde i et hus som var satt opp i bukta ved siden av Nordhamna. Det en vet fra denne ekspedisjonen har vi fra Finmarksposten (nr. 52, 1874). Her står det: «I en skrivelse av 13. juli 1824 heder det saaledes: «Robbe og hvalrossfangsten på Bern-Eiland, Hoppen-Eiland og Spitsbergen er i aar meget betydelig, da Consul Akermann og Kjøbmand Aagaard hersteds har allerede 3de Galeasladninger med Spæk, Huder og Tænder af en på Bern-Eiland i forrige Vinter holdt Expedisjon, hvorav erholdtes 680 store og 70 små Hvalross.»».

Overvintring på Bjørnøya 1824—25.

Denne overvintringen er godt kjent da den er omtalt av KEILHAU (1831) og LØWENIGH (1830), som begge besøkte Bjørnøya i 1827 ombord i sluppen «Haabet». Skipperen ombord hadde overvintret 1824-25 og den følgende vinter på øya, og han fortalte om overvintringen.

Overvintrerne, i alt 8 mann, ble satt opp fra Hammerfest i september. Den dagen de kom til øya stakk de 18 hvalross. De bodde i de husene som tidligere var i Nordhamna, satte disse i stand og bygde til et pakkhus. De satte også opp om høsten 17—18 gildrer og feller etter rev.

Hvalrossfangsten foregikk hele vinteren til den opphørte i mars. Flokker på opp til flere hundre stykker la seg opp i fjæra øst for Hvalrosshamna. På en dag i uken før jul stakk de 70 stykker. De flådde og arbeidet med fangsten i måneskinn og nordlys. Etter nyttår avtok fangsten. Grunnen til dette ble angitt å være at hvalrossen skydde stedet da de avspekkede hvalrosskropper som var kastet på sjøen, ble skyllet opp i fjæra igjen.

Vinteren var mild med lite is. På slutten av vinteren fikk de besøk av isbjørn, og de skjøt 3 stykker rundt husene.

I midten av juni begynte alkefangsten. Alkene skjøt de, tok dem med hover og fanget dem i feller og sakser. De tok vare på fjærene og saltet skrottene. Sist i juni samlet de egg av alke, måse og havhest. På grunn av drivis som kom un-

der øya, kom de ikke ned til Sørhamna før i juli for å plukke egg.

Båten fra Hammerfest kom den 23. juli og hentet tre mann og en del av fangsten. Tre uker senere kom den igjen og hentet resten av mannskapet og fangsten. Mannskapet som ble igjen, hadde i ventetiden fisket torsk og saltet 5—6 tønner.

Fangsten var meget god. De fikk i alt 677 hvalross, 3 isbjørn, omtrent 30 rev. KEILHAU nevner bare blårev, men LØWENIGH nevner delvis blå og hvite som er det mest sannsynlige. I tillegg til dette kommer dun, fjær, egg og saltede alker.

Ingen av fangerne hadde vært syke om vinteren. Om våren hadde de samlet og spist cochleare.

Overvintring på Bjørnøya 1825—26.

Denne ekspedisjonen vet en lite om selv om KEILHAU (1831), som nevnt, hadde vært sammen med skipperen på «Haa-bet», og denne skipperen hadde overvintret 1824—25—26.

Det var 8 mann som overvintret. (i tabellen nevner KEILHAU antagelig feilaktig 10 mann). Fangsten er ikke oppgitt, men angis bare som måtelig. Grunnen til at hvalrossfangsten ikke slo til denne vinteren, var at det var langt mere is enn vinteren forut. De fikk kaldt vær med mye is allerede i november. I slikt vær, sier KEILHAU, er hvalrossen ikke rundt Bjørnøya, men på Spitsbergen.

Da det var mere is, var det selvfølgelig mere bjørn på Bjørnøya. De hadde besøk av isbjørn på taket og skjøt 7 stykker så godt som fra døra.

De hadde nok brensel, så selv om det var kaldt ute, så hadde de det varmt inne. Ingen ting er nevnt om sundhetstilstanden, men den har sikkert vært god denne vinteren også.

KEILHAU gir en god beskrivelse av husene. Han skriver: «Husene vare udvendig betrukne og behengte med Hvalrosshuder, paa hvilke Kjødside vendte ud og var fuld af Grønske og en rødlig Raaddenhed. Flere saadanne Huder klæbede ogsaa ud over og imellem Stenene omkring Bygningen. Udenfor denne stod en Slæde, et Par gamle Kjærrisser og en Slibesteen; fremdeles laae der hele Dynger af Alkeskind og en Mengde Eggeskaller af Maager og Stormfugle.

Indvendig fandt vi Stuen ganske tjenlig til sin Hensigt; den var godt tømret, havde eet Vindue, fire store Sengesteder, en Skorsteen og en Bagerovn; i Loftet var anbragt et smalt Luft-rør til at aabnes, naar man lukker Skorsteens-Piben. Der forefandtes en Øxe, en Saug og en Tønde Qwas (et Slags Tyndt-øl, som bruges i Rusland). Desuden var der for noget muligen indtræffende Nødtilfælde ved Etablissementet nedsat et lidet Forraad af Salt og Tørfisk, to Matter Meel og et Partie nedsaltede alker.»

Overvintringen i Isfjorden 1825—26.

Denne ekspedisjonen omtales med et par setninger i Norsk Handelse-Tidende (nr. 157, 1827), men best av KEILHAU (1831). Han skriver: «Lodjen Spitsbergen laae om Vinteren 1825—26 i Spitsbergen; Besætningen var oprindelig 22 Mand, hvoraf fem døde under Overvintringen». Videre skriver han: «Et Handelshus i Hammerfest, som i de sidste Aar altid har sendt eet eller to Fartøier til Polar-Øerne, lod i 1825 en liden Bygning føre over til Spitsbergen og opsætte ved Siden ef et russisk Etablissement i Iis-Fjorden. I dette Huus og i den russiske Barake holdt et Partie af det oversendte Mandskab til under Overvintringen, som ikke gav noget lønnende Udbytte. Fem Mand, som vare udsendte fra Hovedkvarteret til et andet Sted, hvor de boede i et russisk Huus, omkom samtlige. Efter hvad man kunde udbringe af Deres Journal, har Frygt for Bjørnene hindret dem fra at gaae ud, saaledes at de rimeligtsviis ere komne til at lide Mangel paa Fødemidler, og have paadraget sig Skjærbug. Tre Bjørne havde de skudt gjennem Taget; den ene Mand fandtes aldeles ikke.»

Overvintring på Bjørnøya 1829—30.

Om denne ekspedisjon skriver HENKING (1901). Han refererer til et brev av 8. oktober 1829: «Ishavskipper Fredr. Tollefsen har igjen gjort en ualmindelig god fangst med skonnerten «Tri-fan», som tilhører Aagaard og Akermand. Han fikk 123 feite hvalross som gav så full last at han måtte kaste ut de fleste av skinnene. Bortsett fra denne fangst oppnådde han også hovedformålet med denne reisen. På Bjørnøya satte han i land 7

mann som skulle drive vinterfangst og samtidig bringe hjem tre finlendere. Disse tre hadde tilbragt sommeren på Bjørnøya for å reparere husene og gjøre dem i stand for mannskapet som skulle overvintre.

Særlig var det heldig at han anlöp Bjørnøya på tilbakeveien fra Spitsbergen for å landsette overvintrerne, for han frelste derved de tre finlendere fra hungersnød. I to måneder hadde disse stakkarene kjempet med hungeren og bare levd av hvalrossfangsten. De spiste hvalrosskjött med noe gröt til, men uten bröd, mel eller andre næringsmidler. Mens de oppholdt seg på øya hadde disse tre gjort en fangst på 23 hvalross. De har nå fått betaling for dette selv om spekket fremdeles ligger på Bjørnøya . . .».

Om selve overvintringen vet vi ikke noe. Høyst sannsynlig har den blitt gjennomført med et brukbart resultat, for etter ISACHSEN (1921) ble «Trefan» («Trifan»?) igjen utrustet sommeren 1831 for å gå med overvintrere til Bjørnøya. Ekspedisjonen nådde ikke Bjørnøya, men havnet på Spitsbergen hvor den gjorde full fangst og kom hjem om høsten.

Overvintringen på Tusenøyane 1834—35.

De første nordmenn og også den eneste overvintring på øst-siden av Spitsbergen i dette tidsrum vi behandler, er styrmann Skare og hans 4 kameraters overvintring på Tusenøyane. Han har selv skrevet beretningen om dette i Norsk Handels-Tidende (nr. 1213, 1837). (Beretningen er også trykt i Aftenposten nr. 626, 1896.) Vi gjengir hele hans beretning (i vår rettskrivning) :

Kort beskrivelse av vårt opphold på Spitsbergen fra 3. september 1834 til 22. juni 1835.

Den 3. september 1834 forlot vi i godt vær vårt fartøy som lå til ankers ved et skjær ved Tusenøyane for å søke etter hvalross eller andre dyr på de omkringliggende skjær og holmer. Men vi var ikke kommet langt før det med ett trakk over med så tykk tåke at det var oss umulig å komme ombord. Vi reiste derfor til en liten øy i nærheten i håp om at når tåken lettet, å kunne komme ombord igjen. Men da tåken vedble, drog vi til en annen øy hvor det stod 3 russehus, som var svært falleferdige og fulle av is. Torsdag morgen lettet endelig tåken. Vi gikk i båt

ten og begav oss i vei, men vi var ikke kommet langt før det igjen ble så tåkete at vi tok feil av vårt mål og kom til en øy hvor det lå noen råtne hvalross-skrotter. Da vi hadde ligget på øya en stund, lettet tåken noe og vi skimtet fartøyet ved det samme skjær hvor vi forlot det. Vi forsøkte på ny å komme ombord, men var ikke kommet mere enn et par bøsseskudd fra øya før vi både tapte den og fartøyet av sikte. Vi styrte likevel samme kurs mot fartøyet, men strømmen og stormen som tiltok, og som begge satte en vei, drev oss så langt ut av vår kurs at vi ikke kunne finne land. Endelig fikk vi se en øy, etter min mening 1 til 1,5 mil borte fra fartøyet. Da vi var våte og utmattet så hvelvet vi straks båten vår og tente opp ild for å varme og tørke oss. Vi var også sultne, men hadde ikke noe å spise. I håp om å finne fugleunger gikk vi nu omkring på øya og var så heldige å få fatt på 12 terneunger. Disse forslog lite til å stille 5 menneskers sult. Fredag var det en fryktelig storm, og brenningen gikk høyt og skummende mellom øyene. Vi gikk opp for å se oss omkring, og da det var tålelig lyst, så vi fartøyet ved skjæret. Det var umulig for oss å komme ombord på grunn av den store brenning rundt øya. Lørdag hadde stormen og sjøen riktignok lagt seg, men nu var det igjen så tykk tåke at vi tvilte på om vi ville finne fartøyet. Dog — ligge på øya og sulte ihjel kunne vi heller ikke, vi forlot derfor øya og la kursen mot det sted hvor fartøyet lå til ankers. Vi forfeilet igjen vårt mål og rodde omkring hele dagen, inntil vi kom til den øya hvor de råtne skrotter av hvalrossene lå. For å stille hungeren som plaget oss forferdelig, skar vi noen stykker av det stinkende, råtne kjøtt og stekte det på ilden. I begynnelsen smakte det oss tålelig. Søndag morgen lettet tåken, og vi gikk opp på øya for å se om fartøyet ennå lå på samme sted. Men til vår store forferdelse var det borte. Dog trodde vi ennå at skipperen ville gjøre seg all umake for igjen å komme tilbake til samme sted for å hente oss. Da det ikke var brensel igjen på den øya vi var, reiste vi til en annen liten øy, hvor det var overflod av drivtømmer. På denne øya ble vi i to dager. Den tredje dagen om morgnen reiste vi tilbake til den øya vi forlot sist for å hente mere av det råtne hvalrosskjøtt, men da vi kom dit, så vi en uhyre mengde hvalross på et skjær tett ved øya. Vi ble svært tilfredse og ansente de

få krefter vi ennå hadde tilbake for å komme i land på skjæret. Våre krefter var ikke store, for istedenfor å gå ut av båten da vi kom til land, måtte vi krype. Vi var så svake at vi ikke fikk stukket mere enn to voksne hvalross og en unge av den store mengde som lå der. Straks flådde vi ungen, tok den i båten og reiste tilbake til den flate øya hvor det var brensel. Vi stekte noe av hvalrossen, fortærte det med største appetitt og befant oss alle vel etterpå. Ja, fra nå av begynte våre krefter å vende tilbake. Av dette hvalrosskjøttet levde vi i 14 dager på denne øya, men nå begynte vi å oppgi håpet om å bli reddet, i alle fall denne høst. Derfor reiste vi til den øya hvor husene stod, i det vi tenkte enten å ende våre dager der eller overvintre — skjønt det siste syntes å være en umulighet. En spurte, hvorledes han skulle kunne klare seg uten klær, en annen, hvorledes han skulle kunne leve av bare kjøtt og ikke en smule av noe annet, en tredje, hvorledes skulle vi kunne komme fra øya om isen neste år ikke gikk bort selv om vi overlevet vinteren. Dette var også min største bekymring, for det er en stor sjeldenhet at isen to vintre etter hverandre driver bort fra disse øyer. Det første vi gjorde, var å hugge isen ut av det ene huset som vi tenkte å bo i og sette i stand. De to andre husene rev vi ned til brensel for vinteren. Vi hadde nå ikke stort kjøtt tilbake. I tillegg fikk vi slikt uvær med NO storm og snøføyke at vi begynte å frykte for at vinteren allerede var kommet og at det ikke ville bli anledning til å fange noe. Den 22. kom isen drivende ut mellom øyene. Morgenen etter så vi en stor mengde hvalross på isen. Vi gikk derfor ut med båten og drepte tre hvalross. Men før vi hadde fått dem i båten, skrudde isen så hardt sammen at den lastede båten ble lettet opp på isen. Vi kunne ikke øyne noen åpning. Vi ble den dag og natt og den følgende dag gående på samme sted, og da vi var dårlig klædte, frøs vi så tennene klapret i munnen på oss. Endelig mot den annen dags midnatt så vi små åpninger i isen. Ved å trekke båten 1/4 mil over isen kom vi om morgenen tilbake til øya. På denne måten fikk vi før mørketiden stukket 12 hvalross med mange gjenvordigheter, og det var vår vinterproviant. Nå begynte vi å lage bøtter til å ha snø og is i. Videre laget vi tråd av harpunlinene for å lappe våre klær med og synåler av gamle spiker. Da vi var ferdige med det, begynte tiden å falle lang. Vi

laget et dambrett og spilte dam en tid, men da alle ikke kunne dette spill laget vi spillkort av tre. Med kniv risset vi figurer inn på disse, siden svertet vi dem med kull og tran, og med disse fordrev vi mangan lang time. Vår regning med dag og dato risset vi inn på et stykke tre. Av og til så vi hvitbjørner som kom over isen til øya. Da vi ikke hadde geværer, måtte vi bare la dem gå, for de kom ikke så nær at vi fikk stikke dem med lansene. På denne tiden ble en finn ved navn Henrik Monsen syk. Jeg trodde det var skjærbuk, for han var meget doven og ville gjerne sove. Bortimot jul ble jeg meget matt, men ikke noe videre syk, dog ble jeg svakere i julen. Den 27. desember døde H. Monsen, og jeg begynte å frykte at jeg, undertegnede, også kunne komme til å gå samme vei. Søndagen etter nyttår fikk vi tak på en bjørn, og da vi hadde spist noe av det ferske kjøttet, begynte jeg litt etter litt å komme meg. En dag stekte vi bjørneleveren, og da den smakte godt, nød vi den med appetitt. Men om morgenen etter da vi våknet, hadde vi sterk hodepine, og et par dager senere mistet vi nesten all huden på våre legemer fra issen til fotsålen. Av denne bjørn og hvalrosskjøttet hadde vi proviant til omtrent midt i mars. Nu lakket det mot slutten av kjøttet. Den 15. mars gikk det to hvitbjørner rundt huset, og to av oss gikk ut og lurte på dem. Endelig kom den ene mot oss, og vi stakk den i hjel. Vi hadde således igjen mat for omtrent tre uker, og nå var vi ikke mere så redde, for vi så hvorledes Gud sørget for oss ettersom han hver gang det gikk mot slutten av kjøttet, gav oss nytt. Da vi ikke hadde mere enn en ukes proviant tilbake av denne bjørn, fikk vi fatt på en annen. Noen dager deretter fikk vi atter en, og av disse to hadde vi mat nok til 14. eller 15. mai. Men nå var også alt kjøtt fortært, og da vi heller ikke så flere bjørn, og isen lå fast så vi ikke kunne få noe fra sjøen, begynte vår stilling i sannhet å bli betenkelig. Vi måtte nu begynne å fortære hvalross-skin, og med denne maten oppholdt vi livet, men følte hver dag at våre krefter avtok. Dog fikk vi av og til noen fugler, og det hjalp nok så vi oppholdt livet. Den 6. juni brøt isen opp, og den 14. stakk vi en hvalross som vi flådde og fikk på land. Straks stekte vi noe av den. Den 20. syntes vi å se en seiler ved iskanten, men da det var tåke, kunne vi ikke sikkert avgjøre det selv om vi hadde kikkert. Den

22. så vi 3 seilere omtrent 1,5 mil fra øya, men på grunn av tåka torde vi ikke å forlate øya. Senere på dagen da det klarnet, forlot vi i den Almektiges navn — han som hadde beskyttet oss — øya. Mot kvelden var vi så heldige å komme ombord til Herr kaptein Eschels fra Altona. Her ble vi vel mottatt og fikk klær, og noen dager deretter kom vi igjen om bord til Bruhn fra Vardø og med ham hjem.

Skrevet på Nyborg den 26. desember 1836.

E. Skare.

Overvintring på Bjørnøya 1834—35.

Fra Tromsø ble det i følge ISACHSEN (1921) utrustet en fangstekspedisjon til Bjørnøya på 7 mann av A. EBELTOFT og konsul J. F. D. MACK i 1834. Ekspedisjonen ble satt opp av skonnerten «Alexander». Overvintreterne satte opp et hus ved Russehamna rett nord for Sørhavna.

Vi vet ingen ting annet om denne ekspedisjonen enn at alle døde i løpet av vinteren. SIVERT TOBIESEN, som overvintret på Bjørnøya i 1864—65, skriver i sin dagbok (ISACHSEN 1921): «Straks før jeg reiste fra Tromsø, kjøpte jeg huset som der står og som var oppført av det mannskap som overvintret der i 1834—35. Det var i hele 7 mann. Nedenfor huset fant vi likene av 5 mann. Den sjette oppdaget vi ikke. Den syvende og sistlevende, og som var formannen, ble av sin bror ført til Norge og begravet i Høvøund. Såvidt jeg husker så skulle han ha levd til mars måned. Jeg kan ikke forklare hvorledes jeg ble tilmote da jeg tok en av hodeskallene i min hånd. Jeg som for 31 år siden, da jeg var 13 år gammel, var kokk på det fartøy som satte dem over, og ennå kan huske navnet på hver av dem, så tenkte jeg på hvem sitt hode jeg nu holdt i min hånd».

Den store tragedien på Spitsbergen 1834—35.

I Beretninger om Den oeconomiske Tilstand m.m. i Norge 1835 står følgende korte notat: «I Vinteren 1834—35 omkom paa Spitsbergen Mandskabet paa 2de fra Tromsøe udrustede Fartøier, tilsammen 14 Mand, hvilke formodes at være omkomne af Skjørbug, da der fandtes Proviand tilbage, og det ikke an-

tages, at de i den Grad have maglet Brænde, at de kunne frosne ihjel.»

Det er uventet at ikke også Bjørnøya-ekspedisjonen i 1834—35 blir omtalt i samme offisielle publikasjon. Den var også fra Tromsø. Men det ser ikke ut til at det er en sammenblanding av fakta, så det må i 1834—35 ha overvintret på Bjørnøya og Spitsbergen 21 mann som alle omkom.

Etter å ha lett i lang tid etter beretninger om de to ekspedisjoner til Spitsbergen, kom jeg endelig i Skilling-Magazin (nr. 10, 1837) over artikkelen «Skipper I. Chr. Lodgaards Reise til Spidsbergen». Her fortelles det om den ene ekspedisjonen til Spitsbergen. Den lå i Krossfjorden og var på 7 mann som alle omkom av skjorbuk. LODGAARD førte skonnerten «Patrioten» og kom til Krossfjorden i siste halvpart av mai 1835. Vi gjengir her utdrag av artikkelen (i vår rettskrivning):

«Jeg nærmet meg det nevnte sted, og jeg var heldig nok til å oppdage en riktig landkjenning, som også er meget sikrere her enn på andre steder i dette farvann, fordi der står — som jeg var underrettet om — oppreist noen kors på en høyde over det mannskaps graver, som under en overvintring hadde sagt denne verden farvel. Fra utkikken oppdaget jeg også et skip som lå fast i isen, og som jeg antok hadde overvintret. Da vi kom nærmere, oppdaget vi at det var en slupp, men vi så ingen ting til mannskapet. Det falt meg ikke inn med en gang at det skulle være noe galt. Jeg trodde derimot at mannskapet var på fangst, og jeg lengtet etter å få snakke med dette mannskap da jeg kunne få opplysninger om både farvannet og fangsten, og dessuten få tilfredstillet min nysgjerrighet om hvorledes mannskapet hadde levd om vinteren på dette isolerte sted. Dessuten mente jeg det ville glede mannskapet å få snakke med oss. Men begjærligheten etter å forsøke min lykke med fangsten seiret over min lengsel etter å tale med mannskapet. Jeg satte fangstbåtene på vannet og sendte dem av sted. Fangsten ble god. Båtene kom tilbake og gav meg grunn til å glede meg over en god begynnelse. Men ennå hadde jeg ikke oppdaget noe menneske på sluppen, og jeg så heller ingen hverken på land eller sjøen. Dette forundret meg, og først nå fattet jeg mistanke om at alt ikke stod vel til ombord. Jeg besluttet meg derfor omsider til å

undersøke og tok båt og mannskap og gjorde landgang på isen hvor sluppen lå. Enda jeg forsøkte på det letteste sted, var landgangen besværlig. Vi måtte hugge trinn i isen før vi kunne komme opp den. Vi undersøkte først sluppen, men vi fant ikke spor av mennesker. Jeg mente likevel at sluppens mannskap skulle finnes og gikk opp på land, på høyden hvor russerne hadde satt opp de korsene som jeg har omtalt tidligere. Noe nedenfor denne høyde oppdaget jeg et lite hus som var så nedsnedd at bare taket var synlig. Nå tenkte jeg at skulle vi finne mennesker, så måtte det være i dette huset, og vi forsøkte derfor å vekke oppmerksomhet ved å rope — hallo! Etter å ha ropt noen ganger, hørte vi at en hund bjeffet inne i huset. Vi skuffet sneen bort til vi fant inngangen. Døren var surret eller bundet fast innvendig — sannsynligvis for å hindre rovdyr fra å komme inn — og vi måtte trykke den ned for å få skåret over forbindingen.

I dette øyeblikk blev både jeg og mitt mannskap grepet av en forunderlig følelse — vi tenkte oss sjømannslivet som det virkelige er.

Såsnart døren var åpnet, kom en meget mager og forsulten hund oss i møte og løp øyeblikkelig ut som et vilt dyr. Vi lot den løpe og undersøkte huset.

På en køye fant vi et menneske i full påkledning med renskinnpels og støvler. Han lå på ryggen med den ene hånd på brystet og den andre i sidelommen. Vi trodde han sov, men fant snart ut at han sov dødens søvn. Under øynene og ved munnen hadde han noen krafts, antagelig av hunden, som antagelig hadde villet vekke ham. Vi lot den døde bli liggende og fortsatte våre undersøkelser.

I en kiste fant vi en journal skrevet for det meste av en Ole Ingebregtsen. Av den fant vi ut at sluppens mannskap hadde bestått av syv mann, av hvilke fem var døde i tiden desember, januar og februar og den sjette den 6. mars. Den syvende og som vi antagelig fant i køyen og som måtte hete Peder, var den som hadde skrevet journalen fra 26. februar til 8. mars. Han var sannsynligvis død straks før vi kom, for ellers kunne ikke hunden ha vært i live, for i stuen var det kun en gryte med frosset vann, men ingen matvarer. Hunden hadde, som vi oppdaget,

oppholdt livet ved å slikke på isen i gryten og ved å gnage på et tørt reinskinn, som den som døde sist, hadde til køyklar. Dessuten hadde den også, så vidt vi kunne se, gnaget på noen bøker og papirer som lå i stuen.

I forgangen til stuen fant vi en annen død mann som var pakket inn i køyklar og surret med en line. Den syvende mann, nemlig Peder, som antagelig ennå den 6. mars hadde vært ganske frisk, siden han har skrevet i journalen inntil den 8. mars, må ha pakket inn den døde. Sannsynligvis var det Ole Ingebregtsen. De øvrige fem døde fant vi utenfor huset ved russekorsene. Tre var lagt i kister og to var embalert i seilduk. De var alle gravet ned i snøen, fordi jorden var så frossen at det ikke var mulig å grave en grav.

Nå gikk vi ombord. Fangstbåtene var kommet med ganske bra fangst, men vi gikk igjen i land for å begrave de døde. Vi gjorde likkister så godt som vi kunne, og la likene ned i dem. Så bragte vi dem til russekorsene og under kristelig tro og andakt begravde vi dem i snøen. Deretter gikk vi igjen i huset for å se over og lage en fortegnelse over de avdødes etterlatenskaper. Til denne fortegnelse som ble satt opp i nærvær av hele mannskapet, hadde vi en god veiledning i en kontrabok som vi fant i en kiste. Her var deres eiendeler skrevet ned. Vi skrev også opp hva vi ellers fant i huset, så som en del proviant som vi fant i værelset ved siden av stuen og en del fangstredskaper m.m.

Vi ville fange hunden, men den var så vill at det var så vidt vi klarte det. Skytteren tilbød seg å skyte den, men da jeg ville ha den levende, så fant vi omsider på en måte slik at vi kunne fange den. Vi satte nemlig husdøra åpen og gikk ombord, i det vi håpet at hunden ville gå inn i huset når vi var borte. Det hendte også, og den neste morgen gikk to mann i finnsko en omvei til huset for ikke å bli hørt og tok hunden. Den ble tatt ombord, men skalv i frykt for oss alle i den første tiden. Etter et par dagers forløp tok vi hunden med oss i land. Den besøkte da både huset og de døde, men gikk villig med oss i båten og ombord.

Det var ellers merkelig at hunden i den første tiden den var hos oss, når den så en av oss sove, gikk og krafset den so-

vende ved øynene på samme måte som den hadde gjort med den døde mann i køyen.

Noen tid senere begav jeg meg på reisen nordover til 80° nordlig bredde hvor der lå to russiske skip eller lodjer. Disse hadde en besetning på 32 mann, hvorav fire var døde og fem var syke. De hadde overvintret på dette sted.

Den 28. juni møtte jeg seks mil sør for Krossfjorden en kjøpmann Pedersen (kanskje Petersen) fra Tromsø. Til ham fortalte jeg om den sluppen som lå i Krossfjorden og det døde mannskap. Han ble forferdet og sa: «Det er min slupp, og det er i min tjeneste de syv er døde. Jeg hadde bestemt meg til Krossfjorden, men nå vil jeg ikke gå dit.» Jeg sa at han burde gå dit om ikke for annet for fartøyets skyld, og jeg leverte til ham en del av de avdødes etterladenskaper. Disse hadde jeg tatt med for å levere i Tromsø — om jeg kom inn der — eller i Trondheim. I et brev som jeg la igjen i hytten, hadde jeg gitt beskjed om dette.

To dager senere, den 30. juni, traff jeg kjøpmann Pedersen i Krossfjorden. Han fortalte da at han utenfor huset hadde funnet en kiste med skipper Jonges journal. Denne hadde antagelig ligget under snøen da vi var der. Journalen fortalte at de døde ikke hadde vært ørkesløse før de ble syke. De hadde fanget 200 hvalross og hadde lagret disse seks mil sør for Krossfjorden. Her hadde han også funnet dem.»

Vi skal så kort referere av journalen til OLE INGEBREGTSEN for å få et inntrykk av hvilken trøstesløs vinter hvalrossfangerne opplevde:

«24. nov. 1834. Jonge er saa syg, at han ikke kan komme op af Sengen. — 14. des. Svend Pedersen er meget syg, saa vi troe, at han kommer til at tage Afsked fra Verden. — 19. des. 3 syge Mand, nemlig Anders, Jonge og Svend Pedersen. — 23. des. Anders Eriksen døde idag Eftermiddag Kl. 3. — 28. des. Idag Formiddag Kl. 8 bød E. Jonge os og denne usle Verden Farvel. — 29. des. Arbeidet en Ligkiste til Jonge. Dagene ere meget langsomme for os. Gud veed hvad Ende det vil faae. — 3. jan. 1835. Idag har Svend Pedersen været meget syg. Vi have hvert Øieblik tænkt at han skulle sige Verden Farvel, men mod Aften fik han dog lidt Lindring. Men Gud veed, om han ikke før imor-

gen har sagt Farvel. — 6. jan. Svend Pedersen Finne fra Stod har idag bydt os Farvel, og er skilt fra Verdens Møie. Han har nu lagt tilsengs i 10 Uger og havt stor Smerte og Pine. — 16. jan. Jeg og Kokken vare ude at fange lidt Ved. Johannes og Svend ere syge, saa at vi nu, desværre ! kun ere to Mand tilbage. Men vi troe, at det vil blive en Overgang; dog, Gud veed det. — 24. jan. Idag have jeg og Peder støbt Lys, for at hjælpe os en Stund, ifald Sygedommen skulde tage formeget Overhaand, som det seer mest ud til, da Svend og Johannes ikke kunne komme af Sengen. Jeg gaaer rigtignok oppe endnu, men dog kun med Møie; saa jeg mener, at vi alle maae ende vore Dage her, hvis ikke Gud vil forandre vor Tilstand. — 26. jan. Nu ere vi, desværre, 3 Mand sengeliggende, og Peder er alene oppe paa Benene. 8. feb. En Bagersvend fra Trondhjem, ved Navn Svend Eriksen Aas, har idag sagt Verden Farvel. — 19. feb. Johannes Ingebregtsen Brenslien fra Overhalden har idag Form. Kl. 5 sagt Verden Farvel.»

Etter 25. feb. er OLE INGEBREGTSEN's journal ført av en annen. — 6. mars. «Ole Ingebregtsen sagde Verden ifra sig og døde.»

Den sistlevende PEDER må slik LODGAARD antar det ha levet ennå omkring 10 uker.

Overvintring på Bjørnøya 1841—42.

Spitsbergen-fangeren HANS LARSEN NORBERG som gjorde mange gode og nyttige observasjoner på Svalbard, skriver i et brev til ISACHSEN (1921):

« . . . John G. Andersson nevner ingen norsk overvintring på Bjørnøya etter 30 årene, unntatt skipper Tobiesens 1865. I 1841 vet vi imidlertid her om en norsk overvintring. Ekspedisjonens leder het Lars Brun Irgens, en av deltagerne var fra Berg i Tromsøsundet og het Hans Ismael Ebeltoft.»

Dette er det eneste vi vet om denne ekspedisjonen.

Overvintringen i Krossfjorden 1844—45.

I Tromsø-Tidende (nr. 85, 1845) finner vi denne hendelse utførlig omtalt, og vi gjengir hele historien (i vår rettskrivning):

«Blant de fartøyer som gikk herfra (Hammerfest) i fjor, var

skonnerten «Trønderen» ført av Holck med 14 mann, og sluppen «Fisken» ført av Holst med 9 manns besetning. Den første var rustet ut av A. Aagaard & Søn og Jentofts Enke & Søn, og den var med 7 av mannskapet bestemt til å overvintre i Krossfjorden på Spitsbergen. Her var det hus. De andre 7 skulle vende tilbake hit med fartøyet etter sommerfangsten. Sluppen «Fisken», som var utrustet for J. P. Berger og Jv. Chr. Rostads regning, var bestemt til en fangsttur på 3 til 4 måneder. På veien opp losset «Trønderen» i Krossfjorden en del proviant og andre saker som var bestemt for vinteren. Den gikk derefter nordover og traff der sammen med sluppen «Fisken». Den 24. juli ble begge fartøyene sperret inne av is, og samme dag ble «Trønderen» knust, mens «Fisken» klarte seg til den 26. I denne tid hadde mannskapene reddet den nødvendige proviant, fangstredskaper og båter fra begge fartøyene. Det var 10 mil fra land. De tok med seg av klær, proviant og andre saker så meget som de var i stand til å dra i båtene over isen. Av mannskapene kom 16 stykker til Krossfjorden den 8. august. Mens 8 mann, som et par dager før hadde skilt lag og tatt veien over fjellene da de nådde land, først ankom 9. august. I Krossfjorden begynte de straks å innrette seg for vinteren, da det ikke var sannsynlig at det var flere båter igjen så sent på sommeren. Provianten som bestod av 25 vog brød, 50 vog rugmel, 2—3 tønner gryn og erter var såre utilstrekkelig, særlig nå når «Fiskens» 10 mann var kommet til. Imidlertid var de noenlunde forsynt med rifler, krutt, bly og andre fangstredskaper. Disse gjorde god nytte, for foruten 28 rein og en del selhund som de brukte til mat, medbragte de ved deres tilbakekomst en fangst av 7 til 800 Spd. verdi. Den mørkeste vinter var den verste tiden, da vær og mørke ikke tillot dem å gå ut på jakt etter bjørn, rein og sel. I denne tid måtte de tære på lageret fra høsten. Dette ble delt ut i små porsjoner. Vi har talt med de hjemkomne, men ingen av dem vedkjenner seg å ha spist sine sko.

På en av deres turer etter fangst var det at de fant nær stranden i en merket steinrøys en del hermetiske dåser med mat. Videre fant de et gevær i en treinnfatning med nøkkel vedhengt, en blytaske med krutt og kuler og en tredunk med rum. Disse saker, hvortil navnet Hekla skal ha ^å være skrevet, må antagelig

vært lagt opp av kaptein Perry, som med skipet Hekla — i 1827 (?) besøkte Spitsbergen i den hensikt å komme mennesker, som måtte forulykke på denne kant, til hjelp. Skulle disse linjer komme til herr kaptein Perry, så kan vi bevidne at mannskapene satte stor pris på denne omtenksomhet. Det vil sikkert også glede herr Perry å få høre at hans gave ble funnet av disse nødstedte mennesker.

I løpet av den mørkeste tid døde 4 av skjorbuk. Denne sykdom kunne naturligvis i dette området og med så lite proviant og klær som mannskapet hadde, ikke utebli. Vi antar at nytelsen av rein, bjørn og selkjøtt og det varme blod av disse dyr har frelst de fleste av mannskapet fra å bukke under for denne sykdom, dette hadde kanskje ikke vært tilfelle om de hadde vært godt forsynt med salt kjøtt og flesk.

Man antok her at fartøyene måtte være forulykket. Man antok imidlertid at mannskapene i et slikt tilfelle hadde søkt til Krossfjorden hvor vinterpartiet skulle være stasjonert. Et par av fartøyene som i våres gikk på fangst til Spitsbergen, ble forsynt med proviant i tilfelle de skulle treffe dem. De fikk også med brev hvor de ble underrettet om at et fartøy skulle gå herfra for å oppsøke dem. Skonnerten «Karl Johan» ble sendt avgårde i denne hensikt, og den hadde med 17 av mannskapet og deres fangst da den den 14. august ankret på havnen her. Da fartøyet kom til Spitsbergen, var allerede 3 av folkene gått ombord som mannskap i et par andre fartøyer herfra. Blant de sakene som de brakte hjem, er det geværet som Perry satte igjen og kruttflasken. De brakte også hjem en violin som var laget av en av mannskapet. De hadde hatt seg en svingom i julen etter tonene fra denne violin. Etter de materialer og verktøy som stod til fabrikantens disposisjon, er den meget god. Den er sikkert mange penger verd, især for en engelsk liebhaver.»

Skipper Backens ufrivillige overvintring 1848—49.

HELLAND (1905) forteller at vinteren 1848—49 omkom skipper BACKEN fra Hammerfest med 7 mann i Sørfjorden på Spitsbergen. De var antagelig omkommet av hunger. Såvidt en vet ble skipet frosset inne om høsten og at det hadde vært en ufrivillig overvintring.

I Tromsø Tidende (nr. 78, 1849) står det: «Med skonnerten «Alexander» af Tromsø hitbragtes den tidligere omtalte skipper Backens journal, tilligemed nogle andre af ham og Mandskap på Spitsbergen efterlatte Effekter. Nogen mere hjerteopprivende og gruvekkende end disse Mennesker skrækkelige Endeligt kan man neppe tænke seg.»

Den journalen som omtales, har høyst sannsynlig aldri blitt offentliggjort. Det har ikke vært mulig å finne noe mere om disse fangstmenns skjebne i avisene. Men i Norsk Polarinstituttets arkiv finnes følgende notat uten å angi kilde, antagelig en personlig meddelelse: «Bjørvig beretter at i en russebod i Raufjorden (året husker han ikke) fant hans far med «Jan Mayen» en skipper som hadde hengt seg, dessuten 4 døde i hytten og 3 utenfor. Det skulle være en liten skonnert fra Hammerfest, som var forlist etter to ganger å ha forsøkt å komme ut».

Dette, som PAUL BJØRVIG her forteller om hva hans far PETER BJØRVIG var med å oppdage, må være samme overvintring som HELLAND forteller om. Stedet stemmer, for den innerste, vestlige arm av Raufjorden har hatt navnet Sørfjorden. Navnet på skuten stemmer ikke, men etter så mange år kan dette ha blitt forvekslet. Eller, PAUL BJØRVIG kan ha vært ombord i briggen «Renen». Den forliste i 1854 og ble bygd opp igjen og fikk da navnet «Jan Mayen» i 1855. (ISACHSEN 1921.)

Skipper Anton Klevens eventyrlige redning på Bjørnøya 1852.

Etter Menigmands Ven (nr. 11, 1852) seilte skipper ANTON KLEVEN med den nye jakten «Anne Margrethe», med i alt 9 mann, fra Trondheim den 25. januar 1852. På Folla fire dager etter fikk de en storm fra sør og seilte masten overbord. Mannskapet fikk laget til nødmast av en brukket rå, og med en stump av forseilet lenset de unna stormen inntil de den 10. februar kom til Bjørnøya og kastet anker i nærheten av Sørahamna.

Hverken skipperen eller mannskapet visste hvor de var havnet, men de tenkte seg muligheten av at de kunne være på Island eller et annet bebodd land, fordi de ved første undersøkelse av terrenget oppdaget tegn til at folk måtte oppholde seg der. De fant oppreiste støtter og merker. Det var lite snø.

I håp om å komme vestover og nå norskekysten forsøkte de å

forbedre riggen. De bodde ombord inntil den 16. februar om morgenen da der kom en fryktelig storm med høy sjø som stadig tiltok. Om kvelden gav alle tre ankerne etter, og jakten drev i land mellom to fjellknatter i en liten bukt hvor båten på noen få minutter knustes mot land. Det var bare såvidt at skipperen og syv mann klarte å redde seg i land i det de gikk og stod i. Siste mann drev bort i bølgene og ble aldri funnet.

I fem døgn fristet de livet i ly av en båt som drev i land fra vraket. De hadde intet annet å leve av enn noe havremel som drev iland. Av dette laget de seg en slags kaker eller boller. Det korte dagslyset og det stormfulle været hindret dem i å undersøke omegnen nærmere. Men en dag med bedre vær rodde de en mils vei langs stranden og oppdaget da til deres store glede en hytte. De kom ikke i land på grunn av stor sjø, men de håpet nå også ved lengre utflukter å finne mennesker. Dette motet dem opp, og det ble mere liv i dem. Men dette håp ble tilintetgjort da en voksen isbjørn fra det fjerne hadde lagt merke til dem og ilksomt nærmet seg stranden for å hilse sine nye gjester velkommen. Nå innså de først at de måtte befinne seg på en øy i Ishavet ved Spitsbergen eller på Bjørnøya, og de beboere som de nå kunne vente å treffe, bare ville bidra til å gjøre det verre, da de ikke hadde noe våpen eller annet verge.

De oppholdt seg nå under den hvelvede båt til den 22. februar, og var stadig engstelig for overfall av isbjørn. Hvalrosser hindret dem i å bruke båten og redde hva der muligens var å finne rundt vraket. De flyttet til hytta som lå omkring 1/4 mils vei unna. Hytta hadde plass for 8 personer, og de laget straks til en grue og innrettet seg på beste måte. De verget seg mot isbjørn som nå og da gjorde forsøk på å trenge inn gjennom taket, med røyk fra grua.

Dagene ble raskt lysere, og den magre, ensformige næring som havremelskaken gav, brakte dem på den tanke at det måtte la seg gjøre å fange sjøfugl. De så en mengde, og en art som vanlig kalles havhest, som er temmelig tam og forvoven, lyktes det dem å fange en stor mengde av. De huket og slo disse med en stang som de hadde slått en del spiker i. Mot isbjørnen laget de seg også et slags våpen. De festet et par store bolter på en stang, men drepte dog ingen. På denne måte gikk tiden uten at de eg-

entlig led noen hungersnød da den feite havhesten gav god næring. De smeltet også fett av den, slik at de ved hjelp av noe bomullsgarn som de fant på stranden etter forliset, kunne brenne en lampe den mørke tid på døgnet.

Selv om de så tidlig på året ikke kunne vente noen seilere på de kanter, holdt de daglig utkikk, og til deres ubeskrivelige glede og overraskelse fikk de den 23. april se en skonnert til ankers i Sørhamna: Det var skonnerten «Haabet», ført av skipper D. DANIELSEN som var rustet for Spitsbergen. Da han ikke så mye is ved Bjørnøya, holdt han under land for å søke fangst på hvalross. Skipper KLEVEN med to mann rodde straks ombord og fortalte hva som var hendt dem, og de ble velvillig mottatt. Skipper DANIELSEN lot øyeblikkelig de øvrige fem mann hente, og selv om han hadde muligheter for fangst, da han så hvalross i sjøen, anså han de nåtrengende nødvendig så snart som mulig å bringe det forliste mannskap ut av deres elendige stilling. Han hadde ikke proviant for lengre tid til så mange folk, så han lettet anker og seilte til Norge. De var heldige med været og kom til Hammerfest 28. april.

Bortsett fra den ene omkomne kom alle vel gjennom denne robinsonade som varte bare 72 døgn. Det kunne gått langt verre. Vi skal her gjengi hvorledes «Menigmanns Ven» kommenterer denne hendelse:

«Forsynet har mærkeligen holdt sin Haand over Skipper Kleven og hans Mandskap i deres farefulde Stilling: Et aabent Jægtfartøj uden Mast og Rig for Storm og oprørt Hav skylls i 11 Døgn fra Trondhjems Høide til Beren-Island; at træffe paa denne Ø istedetfor paa Polens uhyre Ismark; at Beeren-Island ikke iaar som er almindelig i Februar var fast omgiven af Is; at strande i en liden Sandbugt, saa at Folk kunde redde sig, Medens Beren-Islands Kyst næsten overalt er høi og brat, saa intet Menneske kan komme iland, og netop ved Forlisstedet kun frembyder den lille Bugt, hvori Jægten standede; at Spidsbergfarere fra Hammerfest i Aar gik omtrent 1 Maaned tidligere end sædvanligt; endelig at Skipper Danielsen holdt under Beren-Island, noget Spidsbergfarerne nu høist sjelden gjør; Alt

viser os, at der er ingen Fare at befrygte, hvor den Alvises Øie vaager. Skipper Kleven har fortalt, at selv i de ubetydeligste Ting, saa han den Usynliges Haand at ville deres Redning; lidt Sengklæder drev iland; en Dunk Sild, der i Begyndelsen var dem et Medicin til at vænne sig til at kunne leve blot af Havermeel og smeltet Sne; en liden Kruslampe, noget Bomulds-garn tilveger og en liden Krukke Tran, hvormed de med Sparsommelighed hjalp sig, indtil Havhestfangsten begyndte; Hytten, de fandt, afgav netop Hvileplads for 8 personer, som om den 9de af Mandskabet var indgaaet til den evige Hvile, fordi der ikke vilde været Rum for ham. De Forulykkedes Glæde over deres underfulde Redning er ubeskrivelig. Skipperen og Mandskabet har naturligvis faaet Understøttelse i Hammerfest og fulgte med førstafgaaende Dampskib til Trondhjem».

Vi skal nedenfor også gjengi hva skipper DANIEL DANIELSEN, som reddet disse forliste på Bjørnøya, fortalte til kaptein HANS JOHAUNESSEN i Tromsø (Spitsbergen Gazette nr. 3, 1897) (i vår rettskrivning):

«I året 1852 forliste en Trondheims-jakt på Folla og drev nordover for en storm, som varte i flere dager. Endelig strandet den på en øde kyst, som folkene trodde var en av øyene i Lofoten, men som senere viste seg å være Bjørnøya, og de kom frelste i land, mens jakten drev opp og blev knust av isen, som la seg over akterskipet og gjorde det umulig for dem å komme til deres proviant. Men den følgende natt skal isbjørnen ha vært på skipet og revet flakene vekk. Således fikk de mat og holdt nu ut vinteren i en gammel hytte, som stod der fra russernes tid. Med sine dårlige redskaper drev de fangst, for hvalrossen kom hit den vinteren i mengder, og de fortalte blant annet, at mens hvalrossflokkene snart var i land og snart ute etter føde, var det en gammel hvalrosshann, som i 7 uker lå på land uten avbrytelse.

Neste sommer kom skipper Daniel Danielsen med en skonert opp til de kanter. Han forsøkte seg langs vestkysten og lå der og krysset i fordelt is, men hvor jeg snudde og vendte meg, fortalte han, så skralte vinden bestandig, og det var meg umulig å komme oppover. Slik holdt jeg på i tre dager uten resultat.

Da ble jeg lei, vendte om og gikk ned langs sydvestsiden, til jeg kom til et ankringsted, lot ankeret falle og gikk til køys med en gang, for jeg var meget trett. Men neppe hadde jeg lagt meg, før kokken, en trønder, kom og vekket meg i min første søvn med ordene: «Skipper, der kommer tre mann roende i en stambåt.» «Hold opp med det sludderet», sa jeg, «og la meg få ro». Han brummet noe mere og gikk. Men etter en stund kom han atter og meldte om de tre mennene i stambåten. Samme tiltale. Men da han tredje gang kom og forstyrret meg med de samme ord: «Skipper, der kommer tre mann i en stambåt, og de har røde luer», da for jeg opp med en ed for å denge ham (Danielson var en stor, røslig kar), men sengeteppet viklet seg om benene mine, og jeg gikk overende på gulvet. Jeg slo meg stygt og ble således litt kjøligere i blodet, så det falt meg inn, at mannen kanskje hadde rett, jeg burde se etter. Jeg går opppå dekket, og i samme øyeblikk kom båten med de skipbrudne til skuta.

Aldri skal jeg glemme de stakkers menns takksigelser til Herren og mine egne underlige følelser over denne merkelige hendelse. Det var lett å se Guds vidunderlige styrelse i at jeg ikke hadde kunnet komme videre nordover, men tilslutt måtte vende og ankre nettopp her.

Så gikk jeg med dem i land og fylte båten med deres fangst og eiendeler, men da jeg atter skulle ro ombord med en vending, var det umulig å få dem til å være igjen alene. De ville ro med, og til slutt måtte jeg selv være hos dem, før de ville bestemme seg til å bli. Da vi var ferdige, fikk vi strykende bør, så vi kom til Tarehalsen på 48 timer. Ja, det var en Guds styrelse».

En kommentar av katein OTTO SVERDRUP til denne artikkelen bør vi også ta med (Spitsbergen Gazette nr. 9, 1897):

«Gamle Kleven var aldri af Guds beste barn, men modig var han som ingen, og fri for å sette nesen tilværs var han heller ikke, særlig når han hadde noe innabords. Så hadde han fått en ny jakt og syntes nå, han var fanden til kar. På veien til Lofoten i fisketiden i 1852 kom han innom Trondheim og traff der naturligvis sammen med andre skippere, gamle kjenninger. «Det var en prektig jakt du har fått», sa de. Å ja, mente gamle Kleven, han skulle nok vise dem det, han ville «nå ikke ligge å klore i strandsteiene» som de andre, men gå utenom Folla.

Ja, Kleven gjorde så, men fikk en storm og seilte masten overbord, og deretter drev jakten, inntil den, som meddelt, etter 10 dagers omtumling strandet på Bjørnøya. Riggeren og en del mel-tønner og noen anker brennevin frelste de fra vraket (det om isbjørnen er bare fabel), og det første de foretok seg var å drikke seg snydens fulle, så de sovnet alle sammen, der de satt.

Den første som våknet, var gamle Kleven, han reiste seg opp, så seg fortumlet om, så på seg selv, på de døddrukne folk og på det tomte brennevinsankeret. Etter en stunds betenkning skjønnte han, at dette ville aldri gå, så lenge de hadde brennevin, og dermed gikk han resolutt hen og slo bunnen ut på alle kaggene. «Det var det tyngste arbeidet, jeg har hatt i mitt liv», sa han siden. Da så folkene våknet og så hva han hadde gjort, ble de svært ulykkelige, men Kleven trøstet dem og seg selv med å si, at de kunne ta det igjen når de kom tilbake til Norge, — og det berettes, at det gjorde de også».

Sievert Tobiesens overvintring på Bjørnøya 1865—66.

Denne overvintringen er kjent i detalj da TOBIESEN skrev nøyaktig dagbok. Det vesentligste av denne dagbok er trykt i ISACHSEN (1921) hvor det nedenfornevnte er hentet fra.

Høsten 1864 forsøkte TOBIESEN å bli satt over til Bjørnøya for å vintre, men jakten «Haabet» måtte gjøre vendereis på grunn av stormfullt vær. Året etter lyktes det å bli satt i land i Nordhamna. Det var i alt 7 mann. Planen var å drive fangst på hvalross, rev og bjørn.

TOBIESEN bygde et nytt hus i Nordhamna og brukte også et annet som stod i Russehamna. Dette hadde han kjøpt. Det var satt opp av de som omkom der i 1834—35.

TOBIESEN ventet forgjeves på den store fangst av hvalross. De fikk bare en eneste en. Den tok de på land den 16. februar. Samtidig så de et par hvalrosser til — det var alt.

Rev fikk de 30 av. De startet revefangsten den 17. oktober og hadde inntil 27. november 27 rev. Om revefangsten skriver TOBIESEN den 21. november at hittil har de: «gjort vort rævefangst blot paa den simple maade nemlig ved at lokke dem indom den ytre husdør, hvor der er lagt lidt fisk, og idet de er kommet ind, da at trække døren til med en dertil anbragt snare. Nu deri-

SIVERT TOBIESEN. (Etter NORDENSKIÖLD 1880).

mod har vi i dag fanget 2 hvide med saks». TOBIESEN hadde en meget god fangstmoral. Det framgår av hans dagbok 11. januar: «Da det er saa længe siden vi fangede nogen ræv, — saa vil det nok falde besynderlig, hvorfor vi ikke har fortsat med denne fangst, men da vi ikke kan se flere end 3 stykker, nemlig 1 hvid og 2 sorte saa frygter vi for, at ældet kunde dø ud. Skulde derimod flere vise sig end de ovenanførte, saa vil vi begynde paa den fangst igjen». Den 1. februar fanget de likevel tre rev, da de fant at reven kom over isen som bjørnen gjør.

De skjøt 3 bjørn. Av dagboken fremgår det at de observerte omlag 10 bjørn til på øya fra 30. desember til 26. april. Is hadde de, med bare noen korte avbrudd, rundt øya fra begynnelsen av november til de reiste derfra 19. juni.

Overvintringen ble ledet godt av TOBIESEN som sørget for å holde folkene i arbeid. Selv førte han journal over vær og temperatur.

De fikk bare en sel (den 9. februar), så de hadde ikke noen rikelig tilgang på kjøtt. De tre bjørner hjalp jo bra, men for det meste ser det ut som det gikk på fugl (havhest, stormåse-

unger, alke, teist og ærfugl) og torsk. Interessant er det å lese i dagboken hvordan han forsøkte å leve av landet — den 13. november står det: «I aften har vi kocht rævekjød med suppe paa, — for at gjøre forsøg — hvorvidt det lader seg spise eller ei. Det var blot 2 mand, som kunde spise noget af kjødet, — suppen derimot, kunde ingen ikke engang smage paa, da den lugtede saa forfærdelig, — endskjøndt kjødet var tilstrækkelig udvandet med sjøvand».

Sunnhetstilstanden var stort sett god for dem alle. Noe legekunst drev de likevel med. Den 4. desember står det i dagboken: «Jeg selv og en af folkene har i aften ladet oss koppe fordi vi til forskjellige tider er plaget med sting», og videre 7. februar lot OLAUS «sig aarelade paa den ene arm, for som han siger, at han, engang hvert aar, har været vant til det, og just nu følte trang for samme». (Koppsetting er en mild form for årelating. Kopping foregikk ved at en gjorde noen overfladiske snitt i huden og suget blodet ut av snittsårene med et spesielt apparat, en kopp).

Humøret og moralen under overvintringen synes å ha vært god, selvom det var en stor skuffelse at hvalrossen uteble. TOBIESEN hadde trøbbel bare med én mann som var voldsom mot de andre et par ganger.

TOBIESEN beretter om en meget interessant iakttagelse: «En liden stenmur som der var oplagt, ved øverste flodmaal tæt under en liden bjerghammer vagte vores opmerksomhet, — dog i førstningen saadan, at den kuns var sammensat der, for at gjøre fjæren mere ryddig for hvalrossens skyld, men ved nærmere at undersøge stenhoben saa fant vi menneskeben. Da mange af hodeskallene var knuste, saa kunde vi ikke paa denne maa-de faa rede paa hvormange mennesker her har funnet sin død, men ved at tælle laarbene af hvilke vi fandt 21 stykker, saa der har været mindst 11 mann. Den ene ende av muren var falden overende, formodentlig har hvidbjørnen været der, da enkelte mandben fandtes sammen med hvalrossens. Hvorledes disse mennesker er kommet afdage er os en gaade at opløse. Naar man sammenligner denne begravelse med de øvrige, som her findes adskillige af, og som alle andre var oppe paa bakkerne samt i kister og hvor jordbunden tillod det, nogenlunde nedsat,

SIVERT TOBIESEN's hus på Bjørnøya 1865—66. (Etter NORDENSKIØLD 1880). SIVERT TOBIESEN's house on Bjørnøya 1865—66.

— saa er det upaatvivlig og med vores alles faste mening om — at her er begaaet et stort mord. Jeg tenker mig mordet er begaaet af russer og paa russer paa følgende maade. Disse have overvintret her og gjort en god fangst, — hine havde kommet hertil for at hente samme. Nu har mandskaberne været sammen i fjæren for at ta fangsten ombord. Og efter at være blit færdig med arbeidet, havde de slaaet disse død og i en hastighed kastet dem i en dyng og en hoben sten over dem, og senere gaaet til Rusland og der berettet at disse var død og de selv har gjort al fangsten». Noen dager senere skriver han videre: «I Hvalrosfjæren for nærmere at undersøge det før omtalte sted, — hvor alle de mennesker paa engang har været sammenkastet. Ved at grave ud hele dyngen, — der ikke var over 4 alen lang og 3 alen bred indvendig, — samt gjenfyldt i midten med sand, saa fandt vi, at der i det hele har været sammenkastet 14 mand. Det var nemlig paa kjævebenene, vi kom til dette antal».

Foruten det magre utbytte som allerede er nevnt hadde de 2—3 tønner egg, en del fjær, saltede alker og noen tønner saltet torsk. Så hadde de i løpet av vinteren bundet fiskegarn og laget

leker for barn av trematerialer. Fuglene de fikk, skjøt de eller fanget i garn. I forhold til de muligheter det er for eggfangst på Bjørnøya, fikk de lite egg. De var jo der på den rette tiden våren 1866.

TOBIESEN nevner også at de smeltet bjørneister og hadde på flasker for å ta det med hjem.

Den ufrivillige overvintring i Isfjorden og på Gråhukuken av de innefrosne båters mannskaper 1872—73.

Høsten 1872 ble nordkysten av Vest-Spitsbergen tidligere enn vanlig sperret av drivis. Dette skyldtes kraftige vinder fra nord. I alt 6 norske fangstskuter ble overrasket av isen og frøs inne i midten av september. NORDENSKIØLD (1875) skildrer disse hendelser. Skipperne lå for lenge her på nordkysten om høsten fordi de ventet på at hvalrossen skulle gå opp i fjæra. En av skipperne fortalte at han hadde fanget ved Moffen til midten av september og gikk så inn i Widjefjorden for å skyte rein. Her så han isen komme raskt fra nord, men klarte ikke å komme seg vekk. Han frøs inne ved Velkomstpynten med sluppen «Pepita», sammen med en annen slupp som het «Jacobine». Disse hadde 20 manns besetning. Ved Gråhukuken frøs 4 jakter inne. Det var «Elida», «Drageducken», «Svanen» og «Helene». I alt var det 57 mann på disse 6 fartøyer.

Situasjonen var prekær for mannskapene. Skutene var bare rustet for sommerfangst, og noen hadde proviant bare for en måned, mens andre høyst for tre måneder.

Samme høsten som skutene frøs inne, forsøkte NORDENSKIØLD å komme fram til Sjuøyane for å sette opp hus der, og derfra forsøke å nå Nordpolen med sleder over drivisen. Ekspedisjonen klarte ikke å komme til Sjuøyane, og NORDENSKIØLD måtte slå seg ned i Mosselbukta. Her frøs hans skip, dampbåten «Polheim», inne. Dette var etter planen, men hans to forsyningskip, briggen «Gladan» og dampskipet «Onkel Adam» ble også hindret av isen og frøs inne i Mosselbukta, og mannskapene på disse måtte også ta en ufrivillig overvintring. Huset som etter planen skulle stått på Sjuøyane, ble satt opp ved Mosselbukta, og alle de som hadde planlagt å overvintre, bodde der. Mannskapene på de to andre båter rigget seg til ombord. Der-

med ble det 67 som overvintret istedenfor noen og tyve som var planlagt. Nå var vinterpartiet meget godt og rikelig utrustet, og ved å sette ned rasjonene endel ville de likevel klare seg bra.

Den 30. september kom syv av de norske fangstmenn over isen fra Gråhuken og spurte om hjelp til proviant til 57 mann. NORDENSKIØLD lovet å gjøre sitt beste, men oppfordret dem til å klare seg med sine egne forsyninger og jakt så lenge som mulig da han selv hadde for lite.

Skipper PALANDER på «Polhem» med 5 mann gikk den 22. oktober over isen ytterst i Wijdefjorden til Gråhuken for å besøke de norske fangstmenn. Han brukte to døgn. Isen var voldsomt skrudd sammen og meget vanskelig å forsere. Han fikk da vite at 17 av mannskapene hadde forlatt skutene i to små fangstbåter. Deres historie skal vi se på senere. De som var igjen, ble det avtalt, skulle komme over til Mosselbukta 10. november, for da ville det ikke være mere proviant igjen i skutene. Fartøyene ved Gråhuken var ennå uskadde, men storm og is hadde satt dem på grunn, og de var omgitt av masse is. Skipperne trodde de skulle klare å berge fartøyene neste sommer. Dette var den siste kontakt svenskene hadde med de norske fangstfolkene.

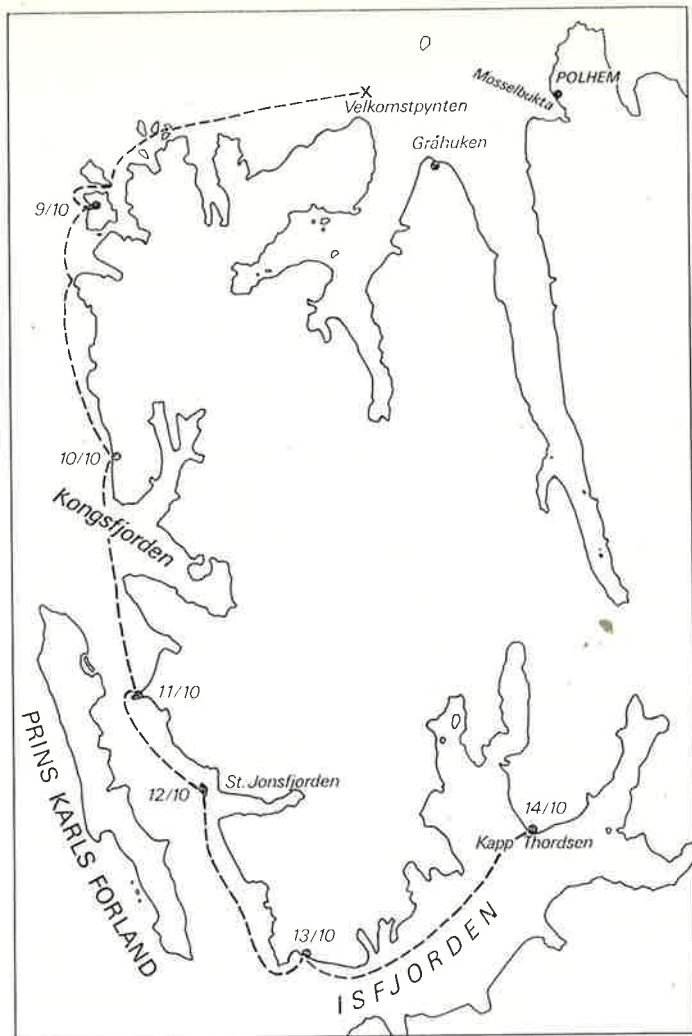
Det som hendte videre med de norske fangstfolkene, ble tre forskjellige historier alt etter hva de valgte å gjøre.

Den store tragedien på Kapp Thordsen.

17 av mannskapene forlot fartøyene i to små fangstbåter og ville ta seg fram til Kapp Thordsen (Midterhuken) i Isfjorden. De hadde fått vite av NORDENSKIØLD at et svensk bolag samme høst hadde ført opp et godt vinterhus der og at der var rikelig med proviant. Bolaget var stiftet for å utnytte fosfatførende lag i berget ved Kapp Thordsen. Det ble aldri noen drift der.

Av fangstmennenes journal, som er trykt i Tromsø Stiftstidende (nr. 55 og 56, 1873), har vi fått detaljerte opplysninger om hva som skjedde med disse.

Den 7. oktober begynte de å trekke to fangstbåter nordover på isen. Etter å ha holdt på med dette hele dagen la de båtene igjen og gikk tilbake til skuta og lå der om natten. Dagen etter

Reiseruten til de 17 fangstmenn som forlot de innefrosne skutene ved Velkomstpynten og Gråhuken 8. oktober 1872. Alle døde av skjorbuk om vinteren på Kap Thordsen. Polhem, NORDENSKIØLD's vinterkvarter 1872—73. MATTILAS overvintringssted rett øst for Gråhuken. Travelling route of 17 sailors who left their ships at Velkomstpynten on the 8th of October. During the winter they all died of scurvy at Kap Thordsen.

begynte de igjen å trekke fangstbåten og kom om kvelden fram til åpent vann (iskanten). På turen videre lå de i båtene. De gjorde lange dagsturer. Da de startet den 9. om morgenen, var de drevet noe østover slik at de var nordøst av Reinsdyrflya.

Om kvelden la de seg til i Kobbefjorden. De hadde den dagen skutt en kobbe nord for Raufjorden. Neste overnatting hadde de på Mitrahalvøya sør for Dei Sju Isfjella. Her så de en flokk på omkring 200 hvalross i fjæra. De drepte to av dem og tok noe av spekket. Turen videre gikk uten noen vansker. De overnattet neste gang på Forlandsøyra, og så på øya ut for St. Jonsfjorden. Siste natten lå de øst for Daumannsøyra og kom fram til svenskenes hus den 14. oktober.

Her i svenskenes hus var det ikke mye å gjøre, alt var klart for en overvintring. De drev med noe jakt til å begynne med, og fram til 29. oktober hadde de skutt 2 bjørn, 2 rever og 4 rein. I november stoppet de med all jakt da det ble for mørkt.

Det som nå skjedde, er det tristeste kapittel i de norske fangstfolks historie. Ingen skulle klare seg gjennom vinteren. Skjørbuken begynte allerede meget tidlig. Den første ble syk i begynnelsen av desember. Den 9. desember står det i dagboken: «En vært syk i 8 dager.» Den 24. desember: «Sundheds tilstanden høist daarlig, saagodtsom alle Mand betagen af Sygdommen». Den 31. desember: «Jeg vil gjøre opmærksom paa, at Julaften måtte vi tage et eget Værelse til de Syge, hvor vi holder Vagt 2 Mand saavel dag som Nat». Allerede 19. januar døde de to første, og det står at disse to hadde vært sengeliggende siden 19. desember og 5. januar.

Mørketiden må ha vært en voldsom påkjenning for alle, like så det å ligge uvirksom, og å se og føle hvorledes skjorbuken tok dem alle etter tur. Den 2. februar heter det: «Sygdommen værre i høieste Grad, kun 3 Mand frisk». Den tredje dør den 21. februar etter å ha ligget syk i 82 døgn. Nå er dagboken bare korte notater om vær, sykdom og død. Inntil 19. april, som er den siste dato notert, er 14 mann døde. De tre siste døde antagelig kort tid etter. Dagboken slutter med de meningsløse ord:

Peder Andreas Nilsen Balsfjorden

en Røhue en Strynhue

Har T. Mitterhuk.

De to fangstfartøyene som lå ved Velkomstpynten, kom seg fri den 4. november og seilte til Norge. I Norge regnet en med at de 17 mann i Isfjorden ville greie seg bra gjennom vinteren. Det var derfor en høyst uventet og trist oppdagelse kaptein

TELLEFSEN på «Elida» gjorde da han som første mann kom fram til svenskehuset på Kapp Thordsen i juni 1873. Han beretter om dette (Finnmarksposten nr. 30, 1873): «Jeg og 1 Mand gik iland og banede os Vei gjennom Is og Sne, indtil vi naaede frem til Huset, her blev jeg først Opmerksom paa en Forhøining i Sneen som var tildækket med en Presenning, jeg lettede lidt i Samme og fandt at der laa 5 døde Mand derunder. Jeg antog at der havde været Folk før mig som havde udbaaret disse Lig af Huset. Presenningen blev igjen overlagt og jeg gik op til Huset som var tillukket. Jag saa ind i det ene Vindu, og der blev til min store Forskrækkelse var, at der ogsaa laa døde Folk, jeg gik hen til det andet Værelses Vindue og seer at hele Gulvet var besat med Lig. Jeg saa nu at disse 17 Mand befandt seg her, og at her heller ikke havde været Nogen før mig, siden deres Død.

Jeg gik senere rundt i Huset som var ilde medfaren, Proviant fandtes endnu i stor Overflod, og tilsyneladende havde de spist mest af saltet Kjød og Flesk. De hadde aabnet alle de Foustager, Kasser og Sække som fandtes, ligesaa hermetiske Sager af alle Slags havde de hugget Hul paa, saa det saa ud til at de havde nok været lækkersulten.»

Vi skal videre gjengi noe av skipper FRITS MACKS rapport (Tromsø stiftstidende nr. 55, 1873):

«Jeg fik det Indtryk af det Hele, at disse Folk ikke har forstaaet at indrette sig paa rette Maade. Ingen, der har overvintret paa Ishavet har havt saa store Hjelpemidler som disse Folk, Proviant av alle Sorter i Overflod, et deiligt Hus, Brændsel nok, Værktøi af alle Sorter, Høvelbænk m.m. Er disse Folk døde af Skjørbug, som er troligt undtagen den Siste, han tror jeg har overgivet sig og er frosset ihjel, thi havde det været Skjørbug havde han lagt sig i Sengen, der stod tom ved Kassen.»

Selvom en i Norge antok at de 17 var kommet fram til svenskehuset, ble det gjort 3 forsøk på å unnsette dem. Den store selfangeren, dampskipet «Albert», forlot Hammerfest 21. november og kom tilbake 14. desember (NORDENSKIØLD 1875). Sluppen «Isbjørnen» forlot Norge 2. januar og kom tilbake alle-rede 11. januar på grunn av store ishindringer (Tromsø stifts-

tidende nr. 7, 1873). Det siste forsøk på unnsetning kom fra rederen ROSENTHAL i Bremen. Han rustet ut dampskipet «Grønland» som gikk fra Kristiansand 28. januar og klarte å ta seg fram til 2,5 mil fra Alkhornet den 7. mars da den ga opp (Tromsø stiftstidende nr. 46, 1873).

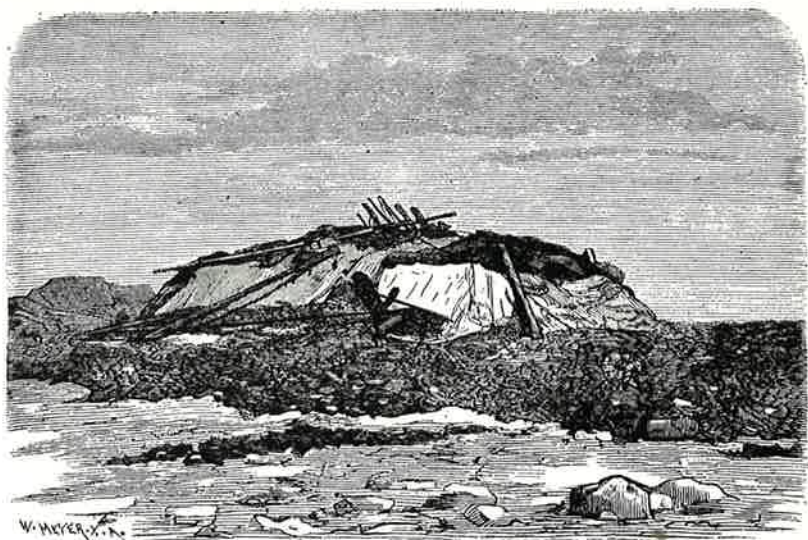
Sluppene «Pepita» og «Jacobine» og 38 mann kommer fri fra isens favntak.

Som tidligere fortalt kom de to fartøyene ved Velkomstpynten løs av isen, NORDENSKIØLD (1975) har fortalt om dette. I slutten av oktober ble vinden mere sydaustlig, og i de første dager av november blåste det en storm fra sydvest. Isen brakk opp og drev nordover. Den 4. november var havet isfritt ved Velkomstpynten, og sluppene «Pepita» og «Jacobine» lettet anker. Isen ved Gråhuken ble ikke brutt, og alle mann på fartøyene der, unntatt skipper Mattilas og hans kokk, gikk ombord i sluppene.

YTREBERG (1946) har skrevet om denne hjemturen: «Uten å nøle gav de seg på hjemtur under store strabaser. Forgjeves søkte de å trenge inn i Isfjorden for å redde de andre 17. Østavindskuling, mørke og frostrøk tvang dem til å snu. Kursen ble satt for Norge, og de to skutene hadde en stormfull og livsfarlig ferd over ishavet i slutten av november. Proviant var det smått med, brensel likeså, og til drikkevann måtte de smelte snø fra seilene og dekket. En som var med, fortalte i sin tid forfatteren at de brukte å tygge på geværkuler for å holde tørst og sult i age. «Pepita» fikk havari i sjøen, og begge fartøyene var tiliset og sterkt ramponert de de endelig kom fram til Norge. «Pepita» ble etterlatt som vrak i Hammerfest, Det andre fartøyet kom først til Tromsø selve julaften, men nyheten hadde da løpt foran.»

Mattilas overvintring på Gråhuken.

Skipperen på jakten «Elida», JOHAN MATTILAS JOHANNESEN, 65 år gammel, vanlig bare kalt MATTILAS, var en Spitsbergen-veteran. Han valgte å bli igjen for å se etter skutene som hadde verdifull fangst inne. Kokken til MATTILAS, GABRIEL ANDERSSEN, en ung, frisk kar, ble igjen sammen med ham.

Boligen til MATTILAS og ANDERSSSEN på Gråhukuken 1872—73. Den var laget av to båter og seil. Begge døde av skjorbuk. (Etter KJELLMAN 1875). The house of captain MATTILAS and his cook ANDERSSSEN on Gråhukuken 1872—73. The house was built of two boats and some sails. Both men died of scurvy.

De klarte ikke vinteren, og begge ble funnet døde i en slags hytte eller telt den 17. mai 1873 av en skipper fra Tromsø. Han reiste derfra i forferdelse uten å gjøre noe. Den neste som kom dit, var en skipper fra Hammerfest. Han begravet heller ikke de døde, men fant dagboken. Den gav han til von KRUSENSTJERNA, føreren av «Glandan». Svenskene sammen med noen norske fangstfolk begravet dem den 2. juli (Tromsø stiftstidende nr. 57, 1873 og Finmarksposten nr. 31, 1873).

KJELLMAN (1875) forteller om vinterboligen: «På detta läglands östra sida, endast några få famnar från sjelfa strandbrädden, var den koja uppförd, i hvilken Mattilas och hans olyckskamrat tillbragt sina siste dagar. Ett stort antal båtar funnos uppdragna på stranden och omkring bostaden lågo strödda om kvarandra kistor, åror, fångstredskap m.m. —Kojans långväggar utgjordes af tvenne, på relingarna ställda, med kölarna utåtvända båtar. Taket och gafelväggarna bildades af

segel, spända öfer och mellan båtarna. På segelduken lågo hudar af renar och björnar, stenar, bejlkar och åror m.m. Båtarna hade varit de olyckliga människens sängplatser; till sängkläder hade renhudar tjenat dem. I det inre af kojan stod en liten kamin, och på sidoväggarna i närheten af ingångsöppningen lågo en mängd kistor uppstaplade. Intet annat golf än bara marken fans. Vid vårt besök var marken der inne betäckt med vatten och is.»

KJELLMAN forteller videre: Mattilas förtjenar i sanning namnet ishafsveteran. I 42 somrar hade han, såsom vi redan sagt, med sin lilla farkost plöjt Ishafvets kalla böljor, trotsande alla faror och vedermödor. En tid af framgång och lycka förde honom till välmåga och gjorde honom till en bland de mest förmögna bland de norska fångstmännen, men derefter drabbades han af talrika motgånger. Hans fartyg förliste och fångsten blef dårlig. Härigenom minskades hans egendom, och det enda, som nu återstod honom, var en ringa del i det fartyg, hvars skeppare han var, och i den fångst, dette gjort under sommaren. Det var hoppet att kunna rädda denna sin obetydliga egendom, som förmådde honom att qvarstanna på Spetsbergen, och at ej medfölja sina hemvändande kamrater och landsmän. Kanske bidrog — så har det åtminstone blifvit oss berättadt — till detta olyckliga beslut en länge närd önskan att tillbringa en vinter i det land, vid och på hvars kuster han uppehållit sig så många somrar, och der han lyckligt bekämpat så många faror och upplevat så många äfventyr.»

Etter mye strev har jeg klart å finne en avskrift av dagboken på svensk i biblioteket til Kungl. Vetenskapsakademien i Stockholm. Dagboken er først skrevet av MATTILAS, senere av hans kokk. Vi gjengir her utdrag av den svenske dagboken oversatt til norsk:

Dagboken begynner slik: «Mandag 4. november 1872 reiste hele mannskapet herfra for å følge med Amundis og Nils Johan hjem til Norge. Vi to ble tilbake — jeg, skipper Johan Mattilas og kokken Gabriel Anderssen fra Kristiansund.» Den 12. november brakk isen opp rundt fartøyene så det var fare for at de skulle slås i stykker. To dager senere varpet de seg lenger ut med «Elida» for ikke å ta grunn. De tre andre fartøyene kunne

de ikke gjøre noe med — den ene av dem tok grunn. Den 15. november står det i dagboken: «Først var det en storm fra nord, så ble den NV og vest med storm. Vi måtte holde oss for det meste på dekk for å holde det fritt for store isstykker, og vi kunne nesten ikke se land for bare snøkjukke. Nå er natten nesten like lys som dagen. Nå i kveld har vi pakket sammen alt vårt. Vi tenkte å få det i land, men vi kunne ikke komme i land for sjøgangen, men vi takker Gud for hver dag vi er i behold. De tre fartøyene ligger fremdeles. Skuten lenset. Alt vel og Gud være med oss.» Den 16. nov.: «I dag har vi vestlig vind, ingen storm, men litt snø. I dag har vi ført på land 4 båter med seil, proviant og ved, men ennå har vi mere som vi skal ha i land. Vi må nå bygge et telt på land, men jeg er redd for at bjørnen snart vil besøke oss. Skuta er lenset. Alt vel.» Den 17. nov.: «I dag har vi et meget lyst og pent vær, ikke noen kulde og laber vind og ingen is på havna, men tykk sørpe. I morges førte vi i land våre klær og begynte å bygge et telt på land. Vi har halt to båter sammen og lagt alle våre seil over til tak. Skuta lenset og alt vel. I aften hviler vi i vår dårlige bolig, og vi har ingen andre å trøste oss til enn Gud.» De flyttet aldri ombord igjen. De fire fartøyene drev snart på grunn, og snart drev de lenger ut igjen. De ble sakte men sikkert brutt i stykker. Den 25. november står det: «I dag på f.m. blåste det full storm, på eft.m. var det ganske stillt, ingen is på havna. «Drageducken» og «Svanen» er drevet helt nær land, men nu er de på grunn så de kommer ikke lenger inn før skruisen kommer og trykker dem på land, men de to andre ligger flott ennå.» Den 26. nov.: «. . . hvorledes det står til ombord vet vi ikke. Vi kan ikke komme ut med båt, og ikke kan vi gå ombord, og det er så mørkt at vi kan ikke se noe fra land. Vi så «Drageducken» lå hardt over til styrbord side — på grunn tett ved land. «Svanen» ser ut som den har mye vann inne, den ser så lav ut på vannet». Etter hva en kan forstå av dagboken, så ønsket de to i teltet at drivisen skulle komme og hindre sjøgangen slik at skutene kunne berges, men isen kom ikke. Den 23. desember står det: «I dag har det vært NO hele dagen, snø og sjøgang, og i morges drev vår jakt «Elida» i land og ligger sunken og full av vann. Baugsprydet er brukket av helt inne ved stevnen og roret er brukket og øde-

lagt. Det var de andre som rev vår løs og satte gang i elendigheten, men de andre tre er kommet etter. De er ikke så nær land som vår, men hvor stor skade de har fått, vet jeg ikke. Vi kan ikke på noen måte komme oss ombord, ingen is er kommet.» Den 6. januar står det: «Fartøyene ligger i en klynge og svinger med etter som vinden snur. Ingen dag er å se ennå, mørkt hele døgnet. Dagene er lange for oss som skal bo her under to båter hele vinteren, men vi takker Gud for vår helse og at vi ennå har litt å leve av — så håper vi ennå med Guds hjelp å komme hjem.» Den 12. januar: «I dag har jeg vært ombord i «Elida», men til de andre to kunne jeg ikke komme. Det var så dårlig is, men sluppen var borte, den kunne jeg ikke se. Han var helt borte og alle tre ødelagte og nær sunkne og slått sund og nær isen — alle uten baugspryd og skanseledning og nær knust.» Den 3. februar var skutene ikke mere å se, de var drevet vekk.

Det var nok trist for gamle skipper MATTILAS å se sitt eget og de andre fartøyene langsomt bli hugget i stykker uten å kunne hindre det, men langt verre ting skulle skje. De fikk begge skjorbuk.

I dagboken nevnes ikke noe om sykdom før den 12. januar: «Skipperen har vært syk lenge og ligger tilsengs og har ikke vært ute på 3 dager. Det er trist for meg å gå her alene, men dessverre vi kan ingen steder komme for å få hjelp.» ANDERSEN lå noen uker etter i utviklingen av skjorbukken, og først 15. januar nevner han noe om sin tilstand: «Skipperen ligger fremdeles syk og blir snarere verre enn bedre og jeg kokken er heller ikke fri i føttene, men jeg går oppe ennå.» De var begge fullt klar over hva det dreide seg om, og for å motvirke skjorbukken hadde de laget seg en kjelke og lagt sten på den. Dette drog de på for å få mosjon. Den 24. januar står det: «Skipperen ligger syk, men jeg går oppe ennå og jeg må ut hver dag og dra kjelken for å holde føttene i litt bevegelse. Vi tenker på å komme oss over til svenskene, men det er så mørkt at vi ikke kan gå ennå, ingen måne — og korte dager.» Den 31. januar: «Ingen is er kommet ennå og «Svanen» er borte, den vet jeg ikke hvor den er blitt av — og jeg skulle ut å gå i dag, men jeg måtte krype inn igjen. Jeg var så dårlig så jeg kunne ikke stå, men skipperen kommer seg ikke ut av sengen, men Gud hjelpe oss.

—» Den 2. februar: «I dag har vi NV storm, klar luft hele dagen og sterk kulde, ingen is er kommet her ennå. I dag var jeg så dårlig at jeg ikke kunne komme ut. Jeg kunne knapt koke litt mat til oss — og skipperen ligger på køya, han kommer ingen steder. Det ser dårlig ut for oss og Herren hjelpe oss.» Den 8. februar: «Vestlig vind og om ettermiddagen NO storm med snø hele dagen. Ingen is er kommet her på havna og jeg blir dårligere for hver dag og nå ser det ut til å være den siste stunden. Sjøen går så voldsomt ute. Den går flere favner og går nesten til teltet og hvis den blir verre så er vi fortapte, og Gud være våre arme sjeler nådig.»

Dagboken slutter 18. februar. Vi skal her gjengi hva som står skrevet fra den 10. februar og ut. 10. februar: «I dag vet jeg ingen ting om vær og vind, vi er så dårlige. Vi kan ikke komme ut, men jeg tror skruisen er kommet, vi hører ingen sjøgang og vi ser ikke annet enn døden for oss. I dag har vi hatt en gang litt fyr i ovnen. Nu kan jeg knapt hugge mere ved, vi får både fryse og sulte hvis ikke Gud vil hjelpe oss med det. Skipperen har ligget nå en måned og Gud være med oss og jeg tror han hjelper oss.» 11. februar: «Om været kan jeg ikke si noe vi kan ikke komme ut, vi er så dårlige.» 12. februar: «I dag like dan.» 13. februar: «I dag like dan, jeg har ikke vært ute.» 14. februar: «I aften krøp jeg ut på magen men jeg måtte snart krype inn igjen.» 15. februar: «I dag har jeg krøpet ut 2 ganger en 3—4, jeg har ikke hørt noe vind, men sterk kulde og en gang litt fyr i ovnen og en gang litt mat i døgnet og vi er like dårlige og Gud være med oss.» 16. februar: «I aften var jeg utenfor døren som snarest og fikk inn litt ved. I dag er skipperen meget dårlig, Gud vet om han lever mange dager og jeg er nesten like dan og Gud være med oss vi har ingen annen venn.» 17. februar: «I dag har jeg ikke vært ute men det har vært en storm men jeg vet ikke hvilken sort det er. En gang har vi hatt litt varme i ovnen og Gud være med oss.» 18. februar: «I dag har jeg vært ute og en gang litt mat for døgnet og nu i aften var jeg ikke i stand til å få hugget litt ved til i morgen — ikke sikker på det og dårligere for hver dag og vi ser ingen hjelp hvis ikke Gud vil nu snart forbarme seg over oss og Gud være vår arme sjel nådig, det vil jeg be om.»

MATTILAS og ANDERSEN har neppe levet mange dagene etter 18. februar. De var da begge, som det fremgår av dagboken, så avkreftet av skjorbuk at de ikke lenger kunne stelle seg selv og har frosset i hjel. De drev ikke jakt, eller rettere sagt, de hadde neppe noen mulighet til jakt der ytterst på Gråhuken. I dagboken står det nevnt at den 6. desember hadde de besøk av en rev. Drivisen så de ingen ting til, og derved fikk de heller ikke besøk av mange bjørner. Men isen kan ikke ha vært langt unna i siste halvpart av januar, for da hadde de besøk av noen bjørner. Den 19. januar skriver ANDERSEN «Bjørnen gjør besøk hver tid, ved 5 tiden krøp jeg ut med riflebøssa og skjøt på bjørnen, men jeg vet ikke om jeg traff eller om det gikk forbi, det var så mørkt.» De fikk ingen bjørn, sel eller rein, og de måtte oppholde livet til det siste med det lille som ble igjen da de andre reiste. Dette at de ikke fikk tak i noe ferskt kjøtt, har nok vært årsaken til den hurtige utvikling av skjorbuk.

De som kom hjem om høsten, fortalte (Tromsø stiftstidende nr. 95, 1872) at planen var at MATTILAS og kokken skulle gå over til svenskene i Mosselbukta senere på vinteren. Dette nevnes også en gang i dagboken. Men slik som det hele utviklet seg, fikk de ikke noen mulighet til å ta turen. Da de ble igjen, hadde de nok regnet med som en sikker mulighet at de kunne gå over til Mosselbukta på isen. Men da isen forsvant, ble de fanget på Gråhuken. Nesten umulig var det på grunn av mørke, vind og issørpe å ta seg over i småbåt. Nesten umulig var det også å gå de 220 km Wijdefjorden rundt. Lite utstyr hadde de, og terrenget er meget vanskelig å gå, særlig på fjordens østside. I tillegg til alt dette kom at de tidlig ble plaget av skjorbuk.

Etter NORDENSKIØLD (1875) forlot et parti på 9 mann hans kvarter i Mosselbukta den 20. mai. De skulle ta seg fram til Norskeøyane for å legge ned et beretning om ekspedisjonen i en varde. På veien skulle de se etter om noen av de norske fangstmenn hadde overvintret «hvilket vi kort förut fått anledning at förmoda genom ankomsten af en hund, som igenkändes hafva tillhört dem.» Isvansker gjorde at partiet måtte snu på Gråhuken. Svenskene så ingen til til MATTILAS og hans kokk. Det var ikke å vente heller da båtene var vekk, og teltet var sik-

kert nedføyket forlengst. De var heller ikke sikre på om noen hadde overvintret.

Om hunden var kommet fra MATTILAS, kan en ikke si sikkert. Høyst sannsynlig var den det, for andre fangstmenn enn de som ufrivillig måtte overvintre, var det ikke på Spitsbergen den vinteren. I dagboken nevnes det merkelig nok ikke et eneste ord om noen hund.

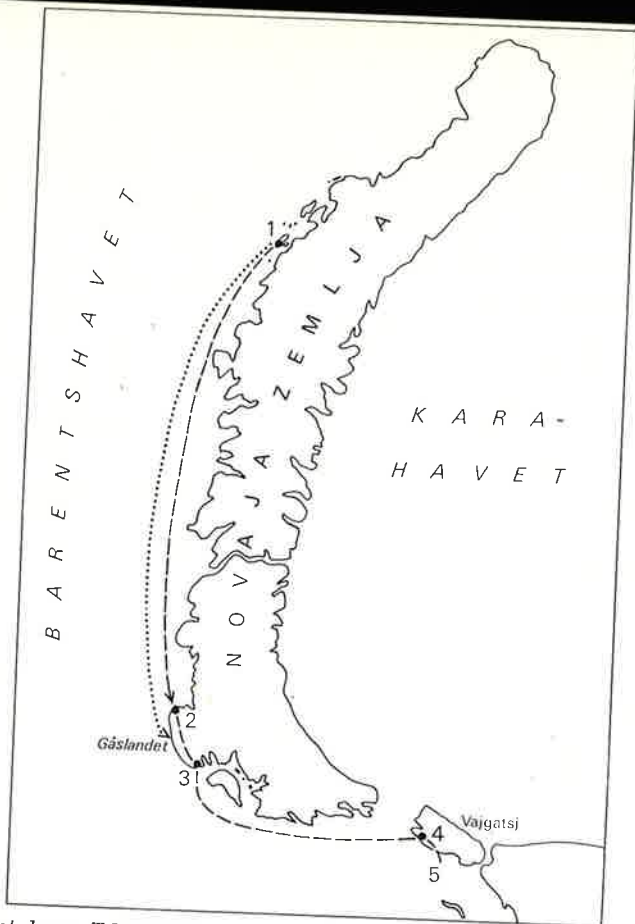
Det som hendte vinteren 1872—73 på Svalbard og Novaja Zemlja (se neste beretning), ble diskutert og omtalt i mange år etterpå i Nord-Norge. Flere viser ble diktet. Skipper PAUL BJØRVIG minnet disse tragedier i et dikt på 33 vers. Vi skal her bare gjengi hva han skriver om MATTILAS og hans kokk (diktet gjengitt i Tromsø stiftstidende nr. 254, 1930):

*Dog ble frivillig to tilbake
Mattilas og hans kjekke kok
ifra sin fangst han ei vil drage
at bjerges vintren tror han nok
men isen deres skibe knuste
og haab og mod slog da vist feil
i tvende baade vil de huse
de trekker dem med nogle seil.*

*Men denne ufuldkomne hytte
paa dette kolde, mørke sted
kan ei mot kulden dem beskytte
hvor modig de end led og stred.
De gjorde vistnok hvad de kunde
men kraft og forraad er forbi.
For sygdom laa de begge under
blot døden kunde dem befri.*

Sivert Tobiesens ufrivillige overvintring på Novaja Zemlja, 1872—73.

I slutten av mai 1872 seilte SIVERT TOBIESEN fra Tromsø med «Freya». Besetningen var i alt på 11 mann, hans sønn JAKOB JOHAN var med. TOBIESEN fanget ved Novaja Zemlja. På grunn av vanskelige isforhold ankret han «Freya» den 14.

(1) Stedet hvor TOBIESEN's skute frøs inne i september 1872. TOBIESEN og hans sønn døde her av skjørbuk. — — — Reiseruten til de 7 menn som forlot «Freya» i oktober. (2) Den tomme russiske hytta hvor de syv oppholdt seg i 3 uker. (3) Den bebodde samojedehytta, og hvor fire av de syv kom fram, en hadde frosset ihjel og to snudde og gikk tilbake til (2). Disse to kom i april også ned til (3). Fem av de seks reiste i båt til Vaigatch (4) våren 1873. . . . Reiseruten til de to som overlevet vinteren i skuta, og kom i kontakt med en russisk skonnert på Gåslandet i september 1873.

(1) The place where TOBIESEN's ship was trapped in the ice. TOBIESEN and his son died here during the winter. — — The traveling route of the seven men who left the ship in October. (2) The empty Russian hut where these men stayed for three weeks. (3) The inhabited Samoyed hut, at which four of the seven men arrived, one had frozen to death and two men had gone back to (2). These two men also arrived at (3) in April. Five of these six men went by boat to Vaigatsj (4) in the spring 1873. . . The traveling route of the two men who survived this winter in the ship and came in touch with the crew of a Russian schooner on Gåslandet in September 1873.

september ved to små øyer som ligger nordøst for Berchøya. Her ble den presset inne, og det var umulig å få skuta ut igjen. Proviand hadde de bare for tre uker. Fangsten var 26 hvalross, 150 store sel, 5 bjørn og 8 rein.

De bestemte seg til å forlate fartøyet. Mellom den 18. og 22. september forsøkte alle å komme seg sørover ved å dra fangstbåtene over isen, men isen var for svak.

Den 1. oktober bestemte 7 av mannskapet seg for å ta seg sørover i håp om å redde seg på den måten. Deres skjebne skal vi se på senere.

TOBIESEN, hans sønn, bestemannen og kokken ble igjen ombord fordi de ikke ville risikere livet i en åpen båt så sent på året. Det er JAKOB JOHANS dagbok som fra dag til dag gir oss utviklingen av denne triste historien (ISACHSEN 1921).

Det meste av oktober ble brukt til å sette fartøyet i stand slik at det ble mest mulig skikket for vinteren. Masten ble kappet. Det ble laget et telt over dekket for å beskytte seg bedre mot kulden. Det de var reddest for, var at skuta skulle skrues sammen. Helt fri for denne frykt ble de aldri da ispress fikk det til å knake i fartøyet langt ut på vinteren. At skuta skulle skrues ned, var en lite hyggelig tanke. I dagboken 22. november heter det: «I dag er isen i sterk bevægelse, det omtrent knager og brager saa uophørlig i fartøyet at vi næsten hvert øyeblik tror at det skal klæmmes istykker. Gud hjelpe os dersom vi nødes til at flytte paa land i denne mørke og kolde tid, for da ser vi ingen udvei for at leve længer om vi end berger proviand og klæder. I fm. har vi hugget løs og skuffet bort sneskavlen paa babord side, thi da fartøiet hælder betydelig til denne side kunde under en skruvning læt den ene side trykkes ind.» Proviand ble plassert på dekket og en båt lagt på land i tilfelle det verste skulle skje. Ut på senvinteren ble skuta lekk, og 2. april står vannet rett under kahyttgulvet. Vannet måtte de ta opp i bøtter da de ikke klarte å tine pumpen.

Av brensel hadde de en del, så de ved å spare klarte seg vinteren igjennom. De hadde litt kull ombord, men mest brenne fikk de av rekved og fra ved fra rigg og båt. Fuktighet i kahytten var en stor plage. Den 26. november står det: «En stor ulempe for os er den fugt og vaadhed som er i kahytten hver

morgen naar vi staar op, thi vi kan ikke udfinde noget middel og desuden har vi ingen hjælpemidler til at bli den fri. I køierne vores er det ogsaa noget fugtigt og vaadt, saa vi hver dag nødes til at have klæderne af dem for at de ikke skal raadne op.» Videre 28. desember: «Luften i kahytten begynder nu at blive usund formedelst tætheden i samme. Thi naar vi allesammen er nede en stund saa nødes vi til at gaa op for at trække frisk luft, fordi aandedrættet bliver saa besværligt.»

Da de ble stengt inne hadde de mat bare for tre uker med vanlig forbruk. De 7 som drog sørover, fikk noe med seg, og det var ikke mye å møte en vinter med det de hadde. Den 12. oktober står det om maten: «Vores føde bestaar fortiden af følgende ting. Hver morgen og aften bjørnekjød og boliong. Middag enten saltkjød og erter eller stegt kobbekjød og sildegryn 2 gange ugentlig, desuden $\frac{3}{4}$ biskjøit for dagen. Kaffe eller the har vi 1 gang af hver ef. Efter denne føde befinder vi os meget vel.» At de vanligvis var vant til nøysomhet viser følgende fra dagboken 24. desember: «Idag har vi holdt julaften saa godt som vi efter vores stilling kan have det. Det er dog savnende for os at vi har saa lidet proviant og isærdeleshed med brødet thi det falder os noget knapt blot at kunde have en biskjøit for dagen. Vi kunde dog havt mere brød dersom ikke mandskabet som hovedsagelig bestod av uopdragne Balfjordfinder ikke havde kastet saa meget brød overbord i sommerens løb, hvilket vi nu er kommen til kundskab om, af den tilbageblevne kok, thi da de ikke havde ransom paa brød saa vilde de ikke spise den mindre bekvemmelige del (nemlig underparten) af biskjøiten og de kastede den da hellere overbord end at bære den paa et fad i rummet som far havde bedet dem om; thi da han kom hjem ifjor saa havde han 3 a 4 tønder med stykker og underparter af biskjøiter. Vi faar dog ikke klage men takke Gud for at vi have det som vi nu har det, thi saa lider vi ingen nød.» Videre 22. januar: «Vores færske bjørnekjød er nu aldeles sluppet op og vi har nu blot tilbage noget saltet bjørnekjød; men da mandskabet havde saltet det saa daarligt saa gaar det nu en mængde styg lugt eller stank af det, og det er blot naar sulten indfinder sig at det kan blive spiseligt. Vores kost bestaar for tiden af 1 biskjøit og et middagsmaal tid for dagen og saalænge som vi kan have det saaledes saa sul-

ter vi ikke ihjel.» De jaktet selvfølgelig, men bare i skutas nærhet. Fra 20. september til 8. november skjøt de 6 bjørn. Så får de ingen bjørn før i februar. På slutten av denne tid ble det knapt med kjøtt. Fra midten av januar til ut i begynnelsen av februar har de for det meste sterk vind fra sørvest. Dette setter isen nordover, og dermed kommer også bjørnen. Den 4. februar fikk de en bjørn, og på 9 dager så de 7 bjørn og skjøt tre av dem. Så fikk de igjen nordavær, og først 13. april fikk de ei binne med en unge, og det er den siste bjørnejakt som er nevnt i dagboken.

Rev skjøt de når anledningen bød seg, og de fikk i alt 10 rev — antagelig alle hvite.

Om maten stort sett gav dem nok kalorier, skulle den vise seg å være utilstrekkelig likevel. SIVERT TOBIESEN var den første som fikk symptomer på skjorbuk. Han begynner å bli syk med vondt i bena fra begynnelsen av februar og må holde sengen fra slutten av februar. Den 6. mars står det i dagboken: «Far er idag noget bedre men foden begynner nu at hovne mere op, og paa indersiden af læggebenet har der sat sig en stor rødlig blaa plæt som tager mere og mere til i omfang.» Videre 11. mars: «Idag er far atter bleven noget daarligere, og han synes nu selv at kræfterne begynner at svigte ham. Det værste af alt er dog at rosen som fremdeles er i foden ikke vil gaa bort; omen-skjøndt vi har brugt og fremdeles bruger alle for os optænkelige midler i denne saa beklagelsesværgige stilling. Den rødlig blaa flækken som er paa indersiden af læggebenet tiltager alt mer og mer i omfang, og omkring anklerne begynder det ogsaa at blive saadanne flækker.»

SIVERT TOBIESEN åndet ut 29. april, og en ishavets hedersmann var gått bort. NORDENSKIØLD (1875) sier om ham: «Han var blandt de norske fangstskippere en av de ældste og djærveste. Han hadde med liv og sjæl viet sig til sin bedrift og under denne været utsat for mange farer og besværligheter, som han med mot og omtanke hadde visst at omgaa». En måned før han døde, den 29. mars, hadde han skrevet til sin kone:

Kjære Kone et sørgeligt Sølvbryllup maatte vi opleve
en vænlig Hilsen til Dig, Morten og Marta. Jeg venter
nu hvær dag at blive løst fra dette Liv.

De øvrige synes å være friske til ut i siste halvdel av april, for inntil da slutter dagboken alltid med: «Vi øvrige er friske». Da melder nok sykdommen seg hos JAKOB JOHAN også. Det er ikke skrevet noe i dagboken fra den dagen hans far døde til 24. mai. Da står der blant annet: «I hele dag har vi arbeidet med tættet, som nu er saa nogenlunde færdige, saa vi kan flytte ind; men da fartøiets lækage ikke tiltager særdeles meget, er vi endnu nogle dager ombord. Skjørbugen har nu saagodtsom faaet magten over mig, og iaften er jeg saa elendig at jeg næppe kan staa paa fødderne. Døden er her viss, da vi ikke har noget hjælpemiddel, og den har allerede sat sit stempel paa mit ansigt. J. Tobiesen.»

Bestemannen, OLE P. MOE, er det nå som skriver dagboken. Den 27. mai flytter de på land og lever i telt resten av tiden da fartøyet var for mye lekk. Skjørbuken har tak i de tre igjenlevende, men JAKOB's tilstand blir etterhvert håpløs. Den 1. juni står det i dagboken: «Han begynner at bli likesom hans far var paa sit legeme. Først er lægger og laar besat med bitte smaa røde prikker, saa tæt som mulig kan være, og nu begynner det at bli store, gule og blaa pletter, og det tykkeste av laarkjøttet er saa bløtt som vandposer, og tandkjøttet er ophovnet og begynt at gaa i forraadnelse, saa det er ikke godt for den som smerten har og ikke har nogen ting at hjelpe sig med, og ikke noget som helst hjelpemiddel at opdage nogensteds.»

Skjørbuken utvikler seg mer hos de to andre også. Den 15. juni skriver bestemannen: «Jeg har ogsaa faat lidt ondt i tandkjøttet og ondt i ryggen og for brystet, og litt utslet paa føtterne, saadan som Jakob begynte at formerke sin sykdom». Videre den 26. juni: «Jeg er sykkelig likedan som før, og Edvard har ogsaa faat utslet paa sine lægger og laar, likesom Jakob og jeg har det.»

Den 5. juli dør JAKOB. En fryktelig skjebne for en 18 års gutt først å se sin far lide en pinefull død og så etter noen måneder å bukke under på samme måte. Den 19. mai skriver han et langt, rørende brev til sin mor. Nedenfor gjengis noen avsnitt av brevet:

Kjære uforglæmmelige dyrebare Moder!

Da jeg nu begynner at nærme mig Døden med raske

Skridt saa vil jeg herved sende dig nogle Linier, som maa-
ske kunde trøste dig noget naar du faar høre at vi begge er
døde.

Moder tag det dog ikke tungt men stol og haab paa Gud
Fader som er i Himmelen, Thi Han, som har sendt de onde
sender ogsaa de gode og blide dager, og han, . . .

Kjære Moder husk paa, at du ikke er den eneste som har
mistet Mand og Søn, det er jo dem som har mistet Mand,
Sønner og Brødre paa engang og de maa ogsaa være til og
med Taalmod underkaste sig Guds Villie og Behag, og Mo-
der husk paa det Bibelsted som heder: Hvad gavner det
et Menneske om han vinner den ganske Verden naar han
tager Skade paa sin Skjæl.

Kjære Moder hvis Ole Moe eller Edvard Eriksen kommer
tilbage med Liv og Hilse saa vil de vist berette dig meget
mere end jeg nu kan fortælle dig, og hermed vil jeg nu
slutte denne Skrivelse til dig med . . . (uleselig) gode dy-
rebare og uforglemmelige Moder lad ei Sorgen nedbøie dig
men vær tilfreds og glad medens du er her paa denne Jord!
thi det kan jo ikke nytte at sørge, du kan ikke faa os til-
bage paa nogen mulig Maade, men naar du ogsaa engang
har overstaaet Døden saa vil du vist faa se mig hisset, jeg
mener hos Gud Fader som er i Himmelen.

Din Søn Jakob Tobiesen, skrevet den 19de mai 1873.
Herre Gud, Moder, du maa bønføre mig hvis du kan.

Som alle fangstfolk på den tid var de klar over at skjorbuk
skyldtes mangler ved kostholdet. De som var igjen, forsøkte å
få tak i ferskt kjøtt, men jakten var dårlig. De skjøt noen måker
og ærfugl. Det første egg fikk de 3. juli, det står da i dagboken:
«Idag har vi av og til været ute, og jeg var saa heldig at finde
et ærfuglegg, og det gikk jeg straks til teltet med og kokte te-
vand, og saa brukte jeg egget til fløte i samme til os. Det var
fortræffelig godt. Der er kommet adskillige ærfugle her paa
øen i den senere tid.» Det de fikk tak i av egg framover, kan ik-
ke sies å ha vært rikelig, men disse, ved siden av kjøttet fra
fuglene de skjøt, fikk skjorbukken til å stanse. Bjørn håpet de

selvfølgelig på å få skutt, men de fikk bare en så sent som den 7. august. De hadde bare sett en tidligere om våren. De så sel på isen, men klarte aldri å få skutt noen. Den 23. juli står det: «I hele dag har jeg været paa jagt, og Edvard har sat istand nogen klær til sig, og likesaa har han været ute og gaat et par smaa turer for sundheten. Jeg har fanget 2 ærfugle og nogen egg og litt dun har vi ogsaa fundet. Vi holder os meget godt med ferskt. Vi koker 2 fugle, en til os hver, ad gangen, og disse 2 maa være nok for 2 dage, og saaledes har vi bestandig en 8—9 stykker i behold.»

Deres store håp var selvfølgelig å få kontakt med en båt. I slutten av juli hørte de havbrus, og det var bevegelse i isen. Den 3. august så de to fartøyer ute i isen, men hadde ingen mulighet til å komme i kontakt med disse.

Det som hendte videre, har de fortalt til Tromsø stiftstidende (nr. 74 og 98, 1873). Den 8. august fikk de se åpent vann og begynte å hale en båt utover isen. Båten var for tung for dem, men de hadde tatt et spill fra skuta og montert i båten, og ved hjelp av dette og en 90 alen lang line fikk de båten til fastiskanten i løpet av to dager. Den dagen de begynte dette, så de en skute og forsøkte forgjeves å signalisere til den fra det høyeste punkt på øya. Planen var i første omgang å ta seg sørover langs landet for å komme i kontakt med folk på en eller annen måte. De kom ikke langt før en storm tvang dem til å søke ly, og de kom først videre etter 5 døgn ventetid. De seilte natt og dag, og i en bukt på Gåslandet oppdaget de en russisk skonnert som lå for anker. Dette var den 24. september. Ombord fantes ikke folk, og proviant var det heller ikke ombord. Men etter å ha ventet i 3,5 døgn kom halvparten av mannskapet roende. Skonnerten drev laksefiske, og mannskapet hadde vært rundt i fjorden på fiske med småbåtene. De to fulgte skuta til Arkhangelsk og kom til Tromsø 20. november.

De syv som forlot «Freya» den 1. oktober for å komme i kontakt med fangstskuter eller ta seg fram til folk på Vajgatsøya, gikk en hard tid i møte. Deres beretning finnes i Tromsø stiftstidene (nr. 74, 1873).

Denne beretning er et eksempel på hva en kan klare å komme

gjennom i det ugjestmilde Arktis når den ytterste nød tvinger en. Da de forlot «Freya», hadde de med seg i fangstbåten: Seil til denne, 5 esker fyrstikker, 2 geværer med 1/2 mark krutt, litt bly og 100 knallperler, 1 kompass, 1 kikkert, 1 gryte, 1 kjele og 1 øks. Av mat hadde de 14 kavringer, bjørnekjøtt til ett måltid, litt te og sirup. De hadde dårlige klær og ingen køyklær — det siste hadde de ikke plass til i båten.

Det var frosset mye fastis rundt skuta, og de måtte dra båten over isen sirka en mil før de kom til fastiskanten. Maten de hadde med, var snart fortært, men den annen dag fikk de skutt en bjørn og oppholdt livet med den i flere dager. Senere skjøt de to seler. Den ene var meget liten og monnet lite, den annen var så stor at de ikke kunne ta den inn i båten. De hugg derfor av en bit og måtte la resten gå. En gang da hungeren var på det verste, fikk de skutt en teist. Den ble kokt og fortært med en gang i båten.

Etter å ha rodd og seilt i omkring tre uker kom de fram til det nordligste av Gåslandet. Her oppdaget de to små hus. Disse var helt tomme, og de var bygd av et russisk fangstlag. Husene gav ly til de 7 karene som da var hardt medtatt av sult og frost. På grunn av dårlig utstyr og liten mulighet til bevegelse i båten hadde føttene hovnet på dem alle, og de var delvis forfrosne.

Til å begynne med var de heldige med fangsten rundt hytta, og de fikk skutt 1 sel, 2 hvitrev og 4 reinsdyr. Men så ble reinen borte, og da det var små muligheter for fangst av sel og bjørn, besluttet de seg til å forlate hytta. De ville forsøke å nå Vajgatsjøya selvom mulighetene til å nå fram var små.

Kort tid etter starten kom de to som hadde geværene, fra de andre i snøføyka. Stillingen var fortvilet for dem alle. Hver mann hadde bare med seg 1/2 mark reinkjøtt og noe spekk da de forlot huset. De fem hadde ikke noe å skyte med, og de to intet utstyr.

De fem ble enige om å kaste lodd om hva de skulle gjøre — gå tilbake eller fortsette. Resultatet ble at de skulle fortsette. De gjorde små dagsmarsjer på grunn av mangel på mat, uvær og dårlige klær. Om natten gravde de seg ned i snøen. En holdt vakt slik at de fikk luft mens de sov. Stemningen var trykket,

men de holdt det gående alle til den 6. natten, da døde AMANDUS HANSEN. Han ble etterlatt i snøen. Nå var stillingen ytterst fortvilet. Utmattet av sult og frost etterlot de kjelkene med det meste av det beskjedne utstyret de hadde med seg. Den 7. eller 8. dagen oppdaget de en vedstabel og et kjelkespor i snøen. De fulgte sporet fram til et hus som var bebodd av samojeder. Dette ble disse fire karers redning.

Huset var bebodd av tre menn, tre kvinner og en gutt. De kunne gjøre seg forståelig for hverandre på russisk. Samojedene tok vennlig mot dem og stelte dem godt. Særlig gav de NILS ANDREAS FOXEN god pleie da han hadde frosset av seg flere tær. FOXEN var sengeliggende for det meste av den tiden de var i hytta. Samojedene lovet å leite etter deres døde kamerat, men han ble aldri funnet.

Samojedene kalte dette stedet Gausinonos. De hadde en liten skute eller barkasse og noen mindre båter, og de drev fangst på sel og hvalross. De hadde bare flintlåsgeværer, men skjøt godt med disse. Nordmennene hjalp til med fangsten. Samojedene sydde varme skinnklær til dem.

De bodde i huset til ut mars måned, da hadde de ikke mere brensel igjen. De flyttet da ut i et telt av reinskinn, og huset hugget de ned og brukte det til brensel.

De to med geværene hadde bare 1/2 mark kjøtt hver da de ble skilt fra kjelkepartiet. De besluttet å ta seg tilbake til hytta. Veien var ikke lang, men det tok dem 3,5 døgn å ta seg tilbake i uværet. De fikk ikke skutt noe vilt, og straks før de kom fram tli hytta, mistet de kontakten med hverandre. HENRIK NILSEN kom først til huset og stekte og spiste noe revekjøtt som var lagt igjen. Den andre, OLE ANDREAS OLSEN, hadde forsøkt å slukke sin store tørst ved å drikke sjøvann, og det gjorde ikke situasjonen bedre. Da han nådde fram til båten som lå ved hytta, orket han ikke mere og la seg til der. På den siste delen av turen hadde han spist store deler av pesken som var laget av rå reinskinn. Etter en tid klarte han å krype fram til hytta, og her fant han den andre sovende foran ovnen hvor ilden ennå ikke hadde sluknet. Han spiste de få rester som var igjen etter kameratens revemåltid, og smeltet noe vann av snø.

Det var nå i siste del av november, og en hard mørk vinter stod

for døren. De hadde ikke annet å gjøre enn å innrette seg i huset for et lengre opphold. De hadde intet av mat eller husgeråd. De første 14 dager fikk de ingen fangst, og de berget livet ved å grave opp en del gamle bein av rein, sel og bjørn som lå i snøen utenfor hytteveggen. Disse var blitt kastet der av de russerne som hadde bodd i hytta i de to foregående år. Det lille som var av kjøtt og sener på disse beina, kokte og knaget de av. Endelig, en tid før jul klarte de å skyte sin første rein etter at de kom tilbake. Da de ikke hadde fyrstikker, måtte de gjøre opp varme ved å skyte med kruttblandede forladninger på gammelt tauverk som lå igjen etter russerne. Det ene huset måtte de rive ned for å få til brensel. De kløyvde veden med et stykke jern de hadde tatt fra kjølen på båten. For å skaffe seg bedre klær, sydde de til reinskinn. Av spiker fra båten smidde de nåler, og sytråd fikk de av sener. De klarte å berge seg gjennom vinteren til ut i midten av april. Inntil da hadde de skutt 11³ rein og 1 bjørn. Nå hadde de bare tre skudd tilbake, og de ville ikke kunne klare å oppholde livet stort lenger på den plassen. De bestemte seg for å forsøke å nå fram til Vajgatsj-øya. De gikk langs kysten av Gåslandet og var så heldige å komme fram til de samme samojeder som hadde reddet deres fangstkamerater. De ble også godt mottatt.

Her hos samojedene ble de alle til ut i midten av juni. Fem av dem ble da enige om å gå nordover til hytta hvor båten lå, og med den ta seg sørover. Den sjettede, den svenskfødte JOHAN ANDERSSON, ønsket å bli igjen hos samojedene. De begynte å dra båten på isen for å komme fram til åpent vann. Da båten ble for tung, måtte de kappe den av på midten. På den ene halvparten laget de et bakskott av et selskinn og drog videre. Etter i alt 5 døgn nådde de åpent vann. Så rodde de i 10 døgn i den halve båten før de nådde fastiskanten ved Vajgatsj-øya. Her på Vajgatsj traff de igjen på noen samojeder som tok vel i mot dem, men de hadde meget vanskelig med å gjøre seg forståelig da de ikke kunne hverken russisk eller kvensk.

De ble hos samojedene i 8 dager og ble så skyssset med tamrein sørover inntil de etter 1,5 døgn traff et fartøy. Den ene, LARS LARSEN, bestemte seg til å bli igjen hos samojedene. To kom hjem med «Kathrine», og de to siste med «Abelone».

De to som valgte å bli igjen hos samojedene, kom til Norge etter et par år (ISACHSEN) 1921.

Som takk for å ha tatt vare på og berget de norske fangstfolk, fikk samojedene en belønning av den norske stat. Overleveringen av denne er beskrevet i Tromsø stiftstidende (nr. 67, 1880). Den foregikk på Novaja Zemlja den 17. juli 1880 med taler som «etterfulgtes av et mangdobbelt begeistret Hurra og Champagne proppernes Knald.»

Den kgl. resolusjon hadde følgende ordlyd: «Som Anerkjendelse af udvist menneskekjærlig opofrende Forhold ved i Vinteren 1872—73 at have modtaget og underholt Besætningen paa forlist Jagt «Freya» af Tromsø, Skipper S. Tobiesen, naadigst tilstaaet Samojederne Foma Wijilko, hans Hustru Agrofjoma, Sønnerne Nicolai og Ilja og tvende Døttre, begge af Navn Maria, samt Maxim Pejirerki, dennes Hustru og Søn, Belønninger, bestaaende af 5 Rifler med Tilbehør, samt endel Klæde, Ringe, Perler og Lignende, alt til en Værdi af omtr. 1400 Kroner, hvilke Gjenstander bliver at fordele efter nærmere Bestemmelse af de forenede Rigers Konsul i Archangel».

I Tromsø gikk det ryktet senere at SIVERT og JAKOB TOBIESEN var blitt myrdet av mannskapet. Skipper HENRIK B. NÆSS gravde derfor likene opp igjen i 1889, men der fantes ikke spor av vold (ISACHSEN 1921).

«Fortuna's» mannskaps skjebne i Isfjorden 1888—89.

Skøyta «Fortuna» fra Vardø gjorde sommeren 1888 to turer på ishavet. Første tur var etter hákjerring på bankene. På annen tur utklarerte den for å gå til Spitsbergen på ishavsfangst, men herfra vendte den ikke tilbake (Norsk Fiskeritidende 1889).

Neste sommer ble skuta funnet i Isfjorden. Til Tromsøposten (nr. 77, 1889) forteller kaptein G. A. SØRENSEN, som førte galeas «William» om sine funn og betraktninger i den anledning (i vår rettskrivning).

«Skøyta fantes liggende på siden i Grønnfjorden med seilene underslått, båten var der også.

I Nordenskiølds hus på Midterhuk (Kapp Thordsen) ble det funnet et blad av en notisbok med noen optegnelser. Dette for-

talte at tre mann forlot «Fortuna» 28. september og dro inn til huset for å søke etter levnedsmidler. Skipperen ble tilbake på fartøyet.

I huset fant en sengklær og gangklær og også noe tørret kjøtt. Køyene hadde vært brukt. Der sto også urørt igjen en slump mel og byggkorn etter den svenske ekspedisjon. Brensel var det nok av. Noen beskjed om hvor de sist drog eller deres skjebne, var det ikke skrevet noe om. Den siste dato som fantes på seddelen, var 9. oktober, og når det på de siste åtte dager ikke var nedskrevet noe annet enn bare datoene og dagene, så har der vel heller ikke hendt noe som har vært verdt å nevne.

Første gang de tre dro inn til huset med båten for å søke etter mat, har de vel neppe tatt køyklær, kister og annet med. Da de fant noe mat, brensel og huset forøvrig i orden, dro de antagelig samme vei tilbake for å hente skipperen og de saker som de kunne trenge for vinteren. Igjen, mener Sørensen, at de for tredje gang må ha reist til fartøyet. Nå for enten å berge det og seile det til Midterhuk eller også bare for å berge på land rigg og seil.

Dette kan en slutte av at båten er blitt liggende igjen ved fartøyet og turen tilbake er blitt hindret av is. Da så fartøyet sprang lekk og fyltes, hadde de ikke annet å gjøre enn å gå innover langs land. Denne tur er nok blitt den siste. Antagelig har de segnet om av utmattelse og frosset ihjel lenge før de nådde huset.

I huset fant en verken geværer, ammunisjon, skipsur eller kikkerter. Disse saker har de vel i det lengste beholdt hos seg.»

Det skulle gå mange år før en fikk vite noe mer om mannskapets skjebne. I følge MOBERG (1960) ble likene av to av mannskapet, FLAGE og «STOR-OTTO» ANDREASSEN, funnet på stranda ved Kapp Laila nær Colesbukta i september 1908 av skipper ANTON NÆSS på dampskipet «William D. Monroe». Likene lå ved siden av hverandre. Her må de ha blitt overrasket av uvær, eller de har frosset i hjel mens de sov. Ved siden av dem lå et gevær, som var rustet i stykker, en øks, en skipsklokke, en dagbok og en almanakk for 1887. Likene ble gravlagt på stedet. De to andre, JAKOB ENSTRØM og ANTON TUFF, har en aldri funnet spor etter.

Men historien er ikke helt slutt med dette. I august 1922 tok svensken KARL FREDRIKSON fra Longyearbyen seg en tur til Grønfjorden. Da han kom til Kapp Laila, satte han seg ned for å spise. Ved siden av seg fikk han se en sko. Han trakk fram denne og oppdaget et menneskebein. Han hadde satt seg på graven til FLAGE og STOR-OTTO. Det ble fortalt at han ble inneluttet av denne hendelsen, og han fikk av de andre arbeiderne tilnavnet «LIK-SVENSKEN». Han fikk et sørgelig endeligt. Han forelsket seg i en jente i Longyearbyen, men denne gjengjeldte ikke hans følelser. Han skjøt seg 26. november 1930.

Lord Pike's overvintring på Danskeøya 1888—89.

Sommeren 1888 leide lord ARNOLD PIKE fra London jakten «Siggen» for en overvintring på Spitzbergen. Jakten eides og ble ført av SØREN KRÆMER. KRÆMER hadde vært med lorden på jaktturet i Norge i flere år, og nå skulle han overvintre på ishavet (KRÆMER 1940).

I Norge hadde det blitt laget et hus for overvintrerne, som bestod av PIKE og 8 norske ishavsgaster. Utstyret ble lastet på jaktene «Siggen» og «Hekla». De kom under Spitzbergen 1. august. Planen var å gå inn i Storfjorden, men på grunn av for mye is ble det til at de slo seg ned på Danskeøya. «Siggen» gikk på nordkysten for å jakte, mens hytta ble satt opp. «Hekla» gikk ned igjen, men «Siggen» ble fortøyd i en sikker havn for vinteren.

Det var ikke noen god plass de hadde valgt. De fikk bare 3 isbjørn ved hytta om vinteren, og de oppgir å ha fanget bare 4 rev. Den 16. mai fikk de skuta fri for isen og gikk til Storfjorden hvor de fanget hvalross og bjørn. Fangstresultatet ble i alt 5 hvalross, 11 rein, 7 døde og 4 levende bjørn, 3 hvite og 1 blå rev og en del storkobbe og snadd (Tromsø stiftstidende nr. 49, 1889 og CHAPMAN 1897). Norsk Fiskeritidende (1890) oppgir litt andre tall.

(PIKE likte ishavsjakten. I Arendal fikk han bygget sin egen ishavsskute «Victoria» med dampmaskin. Sommeren 1895 var han i Nordisen og rundt Spitzbergen med «Victoria» på jakt etter sel, bjørn, hvalross og rein (KRÆMER 1940).)

Diskusjon.

Mulighetene for fangst ved Svalbard fikk nordmennene beretninger om av russerne. Tidlig på 1700-tallet begynte russerne å besøke norskekysten med sine handelsbåter, og denne handel, Pomor-handelen, varte helt fram til første verdenskrig. Russerne kom fra Kvitsjø-området og besøkte for det meste de nordlige fylker. Fra Kvitsjø-området sendte også russerne ut sine fangstbåter.

Det er derfor naturlig at det på den første norske gjennomførte ishavstur i 1795—96 var russere med som kjentmenn, og at det var en kombinert ekspedisjon av nordmenn og russere når det gjaldt utrustning. En vet om et forsøk før 1795. På en gravtavle i Vardø fortelles det at EDVARD KRAFT BUCH den 23. mai 1779 reiste ut fra Norge med 4 nordmenn på skipet «Hval-Ross». Skipet ble ført av russeskipperen FELAT SIMONSEN. De fikk bare se Bjørnøya og måtte snu på grunn av stormfullt vær.

De norske myndigheter forsøkte å oppmuntre til fangst på ishavet ved å utlove premier. HAGEMANN (1888) skriver: «For at ophjelpe Finmarkshandelen udstedtes 13de oktober 1784 en kgl. plakat, der udlovede en præmie af 15 Rdlr. pr. kommercelæst for hvert skib av indtil 130 læster der i løbet af de kommende fem aar udrustedes til hvalfangst eller til kobbe- og hvalrosfangst under Spitsbergen, Yan Mayn, Beeren-Eiland og Hooopen-Eiland, saavel som under landets egne kyster. Ved frihandelens indførelse fornyedes forordningen den 5te september 1787 med prolongation paa de følgende 10 aar for de nye finmarkske kjøbestæders vedkommende. Disse forholdsvis betydelige premier lokkede til forsøg, der om de end var svage og famlende, dog har sin interesse som den første begyndelse til den senere fra Hammerfest saa livligt udviklede ishavsfart.»

De første båter som ble brukt på ishavsfart av nordmenn, var lodjer innkjøpt fra Russland. Grunnen til at lodjer ble brukt, var at de norske fartøyer nordpå i de tider nesten bare bestod av jækter. Disse jækter var gode båter til fart langs kysten, men ikke til fart på det åpne hav. Lodjene som ble innkjøpt, ble tildels omrigget til skonnerter (ISACHSEN 1921).

Nordmennene lærte seg raskt å drive ishavsfangst, og en kan

ikke se av beretningene at det har vært flere enn den første overvintringen at russerne var med på. Da nordmennene begynte var den russiske aktiviteten nedadgående. KEILHAU (1831) skriver: «Hvad ellers Concurrencen med Rusland angaar, da seer man dog, at de Norskes Foretagender paa Polar-Øerne ere i Fremgang, medens Russerens lidt efter lidt ophøre. Keiseren havde Actier i det archangelske Handels-Compagnie, som beskæftiger sig med Farten paa Iishavet; men hans Andel idetmindste skal næsten altid have været forbunden med Tab; han traadte ud, og Compagniet sagdes nu at være hævet. For Øieblikket skal det ikkun være det rige Kloster Solowetskoi (paa en Øe i den Hvide Søe) og nogle faa Private, som fra Rusland fortsatte Spitsberg-Farten. Man sagde, at Russerne klage over Misligheden af disse Expeditioner, især fordi deres Folk skaffe dem saa mange Ubehageligheder; man skal nemlig fordetmeste være nødt til at bruge Karle, som paa en eller anden Maade ere Udsbud, maaske endogsaa dømte Forbrydere.»

Det som først og fremst lokket russerne og senere nordmennene til Svalbard, var hvalrossen. Hvalfangerne, og senere russerne, hadde hugget sterkt inn i bestanden av hvalross, men det var fremdeles en stor bestand igjen da nordmennene begynte sin fangst. På Bjørnøya og tildels også på Spitsbergen ble hvalrossen fanget både sommer og vinter. Grunnen til at fangerne overvintret, var at hvalrossen legger seg opp på land også om vinteren hvis det ikke er for mye is. Hvalrossen kunne derfor stikkes ned med lanser i fjæra i måneskinnet i mørketiden.

I tillegg til hvalross fanget russerne kvitfisk (hvithval) med not. En vet at store fangster ble tatt .DUNÉR et al. (1867) skriver: «I fordna dagar deremot, under ryssernes jagtperiod har äfven hvitfiskens utgjort föremål for en systematisk fångst, och man finner ännu flerstädes på stranden lemningar efter de ofantliga repnät, hvarmed denna fångst idkades.» Nordmennene har høyst sannsynlig ikke gjort alvorlige forsøk på denne fangst i denne tiden. Vi hører bare om en ekspedisjon som hadde not med, ingen fangster er nevnt.

Fangsten av isbjørn hadde liten betydning. Det er lite bjørn på Bjørnøya og vestkysten av Spitsbergen hvor ekspedisjonene lå. Dessuten hadde de ikke de effektive redskapene, selvskudd

og gift, som en senere fikk. I Krossfjorden i 1822—23 hadde en sakser for bjørn, og det nevnes at de brukte slagfeller, men disse er lite effektive. Merkelig nok er det ingen beretninger om at fangerne har blitt slått ned av isbjørn, selv om de måtte drepe dem med lite pålitelige flintelåsgeværer og lanser.

Rev ble fanget, men fangsten hadde likevel liten betydning for ekspedisjonene, da det ble få skinn pr. mann fordi alle som regel lå i en hytte, og fangstfeltet av den grunn ble lite.

Innsamling av egg og dun og fangst av fugl var viktig, særlig for dem som lå i nærheten av fuglefjell og øyer hvor ærfuglen hekker. Om fangst av alker skriver KEILHAU (1831): «Alkefangsten, der er en Hovedsyssel for dem, som overvintrer paa Beeren-Eiland, skeer blot med en Stok og en saakaldet Haav, der er et Net paa en Stang, hvoraf man ellers betjener sig til at optage Fisk af Fiskedamme. Om Foraaret, i Rugetiden, gives der her en saadan Mængde Alker, at et Par Mand i een Time ofte havet fanget flere hundrede Stykker.»

Reinfangst var meget viktig, og saltet reinkjøtt ble ført hjem til Norge. Overvintrerne fanget en del snadd og storkobbe, men jakten var vanskelig med de primitive våpen de hadde.

Hvorledes fangstutbyttet ble fordelt mellom rederne og mannskapene, vet vi lite om. Bare LØWENIGH (1830) nevner i en setning at fangstfolkene vanligvis fikk 1/3 av fangstens verdi.

Fangsten på de tunge hvalrossene krevde stort mannskap, og det er grunnen til at disse første overvintringsekspedisjoner bestod av så mange mann. Av de frivillige ekspedisjoner, hvor vi kjenner antall medlemmer, var det fra 7 til 22 mann pr. ekspedisjon.

Av de 21 overvintringer som det her er fortalt om, var 14 frivillige. En ekspedisjon (1844—45) var delvis frivillig. De frivillige var fordelt: 1 i 1795, 7 i 1820-årene, 3 i 1830-årene, 1 i 1841-42, 1 i 1856—66 og den siste i 1888—89. Den siste, Lord Pike's ekspedisjon, må regnes som en sportsekspedisjon og kommer i en annen kategori enn alle de andre. Grunnen til at de frivillige overvintringer sluttet, var at hvalrossen ble så utfanget av den raskt tiltagende skutefangst (LØNØ 1972), at fangst etter den senhøstes og vinterstid ikke gav noe utbytte. TOBIESEN's over-

vintring på Bjørnøya i 1865—66 var basert på hvalross, men de fikk bare en eneste en.

Etter gjennomgåelse av tilgjengelige kilder tror jeg ikke det har vært flere norske overvintringer i dette tidsrom. Likevel kan kilder ha gått tapt. KEILHAU (1831) nevner at i 1822 lot to redere fra Hammerfest bygge et hus på Bjørnøya. Disse redere kan neppe ha vært andre enn AKERMAND og AAGAARD, som i 1823—24 benyttet dette hus for en overvintring. Det er lite trolig at noen har overvintret på Bjørnøya i 1822—23. KEILHAU's framstilling er ellers så detaljert at han ville nevnt dette i sin beretning om det hadde vært tilfelle. Grunnen til at huset ble bygd, kan være at en ekspedisjon var planlagt i 1822, men ikke gjennomført, eller det kan ha vært satt opp for senere bruk. Det ble jo benyttet året etter.

Engelskmannen BROOKE (1827) som foretok en reise i Finmark, antagelig i 1823, skriver: « . . Mr. Crowe has recently established small settlements there, on the plan of the Hudson's bay company. With respect to Cherie island, where the experiment was first tried, it proved satisfactory in all respects: the fifteen persons who had been sent out returned in good health, after a residence of about a year, bringing with them sufficient proofs, that the adventure had succeeded as a mercantile speculation.» Det er tydelig her at BROOKE forteller om 1795—96 overvintringen, men nevner Bjørnøya (Cherie island) istedenfor Spitsbergen. At BROOKE ikke var helt nøyaktig i sine beskrivelser av sine reiser i Finmark, framgår av sogneprest RODE's brev til Morgenbladet (nr. 147, 1828). RODE kritiserer her hans framstilling. RODE kritiserer også uttrykket «anlagt en Colonie paa Spitsbergen» som nevnes i en artikkel i Den norske Rigstidende (nr. 94, 1827). Fast bebyggelse, en Colonie, mener RODE, har aldri vært tenkt på av noen kjøbmann i Finmark.

ISACHSEN (1921) forteller om to overvintringer flere enn dem som er tatt med foran. Disse opplysninger er gitt ham som muntlige overleveringer i 1890. Det er høyst sannsynlig blitt flere overvintringer enn det har vært på grunn av sammenblandinger av årstall. ISACHSEN forteller om en ekspedisjon på Bjørnøya i 1827—28: «Besætningen bestod av 7 mand, som landsattes på Beeren-Eiland med en liten slup, der het «Haabet».

Disse 7 mand stak i vinterens løp 700 hvalros. De blev avhentet næste aar av galeas «Fortuna», der måtte gjøre 3 turer for at faa lasten hjembragt. Huderne med spækket paa hadde en maa-tet nedgrave i sne og sand, da ekspeditionen kun hadde faa fat med seg, og avspækning fandt sted efterhaanden som skibnin-gen foregik. De 7 mand hadde hver omkring 700 spd. i mands-part, som for det meste blev drukket op i en fart.» Alt dette stemmer nesten i detalj med 1823—24 ekspedisjonen, og da ISACHSEN også angir de samme reder, må en gå ut fra at dette er en sammenblanding av årstall. Denne antagelse bekrefte ytterligere av det faktum at ekspedisjonen ble satt opp av slup-pen «Haabet». Nå vet vi at KEILHAU i 1827 gikk fra Hammer-fest med sluppen «Haabet» 15. august og besøkte Bjørnøya og Spitsbergen og kom tilbake til Hammerfest 25. september. Han nevner ikke noen ekspedisjon som skulle til Bjørnøya*den same høst, og dessuten har det neppe vært to slupper med samme navn i Hammerfest. ISACHSEN forteller om den annen ekspedi-sjon: «Antagelig i 1832 blev der atter av de samme utrustet en ekspedisjon til Bjørnøya under ledelse av en kvæn ved navn Karjolin. Alle døde unntagen en mann, der blev avhentet neste år.» Denne framstilling ligner svært på ekspedisjonen til Bjørn-øya i 1834—35. Bare her ble den ene sist igjenlevende ført som lik til Norge og begravet der. Hadde denne ekspedisjon eksistert, ville TOBIESEN ha omtalt den i sin dagbok. Ekspedisjonen i 1834—35 omtaler han. TOBIESEN var selv med å sette opp ek-spedisjonen i 1834 og måtte da ha hørt om en slik ulykkelig hendelse året i forveien. Vi må gå ut fra at her forteller ISACH-SEN om to ekspedisjoner som er blitt til ved forveksling av års-tall.

NICOLAYSEN (1894) skriver: «Fra samme By overvintrede i 1825 og 1828 26 Fangstmænd paa Beeren-Eiland. Det første Aar var Fangsten god, 677 Hvalros, 30 Blaarævskind, noget Dun og 3 Isbjørnhuder, det andet Aar mindre.» Ekspedisjonen i 1825—26 kjenner vi; og det stemmer. Men den i 1828 finner jeg ikke omtalt andre steder. Her er det høyst sannsynlig ekspedi-sjonene 1825—26 og 1826—27 det menes. Om fangsten til den siste sier KEILHAU bare at den var mindre — det samme sier NICOLAISEN. En ekspedisjon på Bjørnøya med 18 mann er

også lite sannsynlig — det meste det ellers berettes om er 9 mann. RODE skriver i brevet, som var datert 26. januar 1828, fra Kautokeino til Morgenbladet. «Af den siste Expedition, som har overvintret paa Spitsbergen (i 1826) og . . . » Av dette framgår det at det ikke har vært noen på Spitsbergen i 1826—27 og 1827—28. En må gå ut fra at han hadde nevnt Bjørnøya om det hadde vært noen der.

DUNÉR et al. (1867) forteller om en overvintring i Krossfjorden 1843—44. Men det er helt tydelig at det er 1844—45 overvintringen de mener. Nesten alle detaljer, blant annet PER-RYS depot, omtales.

Skjorbuk var en svøpe for overvintrerne. På de 12 frivillige (den 13. kjenner vi intet til, og Lord PIKE's sportstur holder vi utenfor) og den ene halvveis frivillige overvintring deltok 129 mann. Av disse antas 27 å ha omkommet av skjorbuk. På overvintringen i Krossfjorden 1823—24 angis bare at 3 omkom. Høyst sannsynlig har dødsårsaken også her vært skjorbuk. Det blir da bare en mann som har omkommet av andre årsaker. Foruten de som døde, så har selvfølgelig mange andre av mannskapene vært angrepet av skjorbuk, men de klarte å berge seg.

Hardest ble de ufrivillige overvintrerne rammet. Av de 6 ekspedisjonene med tilsammen 56 mann, omkom 21 av skjorbuk. Men her må vi merke oss at av disse 21 døde 17 på Kapp Thordsen hvor de hadde rikelig proviant. I tillegg omkom 15 andre, 8 antas omkommet av sult, 5 frøs i hjel, 1 druknet og 1 døde av ikke angitt sykdom.

Hvorledes skjorbukken langsomt og sikkert brøt ned helsa til kraftige karer, og hvorledes de gikk en ytterst pinefull død i møte, gir dagbøkene til MATTILAS (Gråhuken 1872—73) og TOBIESEN (Novaja Zemlja 1872—13) en gripende skildring av. Dagboken fra Kapp Thordsen, hvor alle 17 omkom, er mere nøktern og forteller for det meste bare om når dødsfallene inntraff.

En av de overlevende fra Novaja Zemlja i 1872—73 forteller om hvorledes skjorbukken utviklet seg hos TOBIESEN (Tromsø stiftstidende nr. 98, 1873). I februar ble TOBIESEN syk idet hans høyre fot som han tidligere hadde brukket, hovnet sterkt og smertet meget så han måtte holde køya. Foten krympet og

visnet og forskjellig farvede store flekker vistes på skinnbenet. Endelig løsnet tennene, og tannkjøttet hovnet opp og gikk i forråtnelse så store stykker kunne taes bort.

Merkelig nok er det få tilfelle hvor fangerne har mistet forstanden når skjorbukken herjet. I den fullstendig håpløse stilling uten utsikter til hjelp i den mørke og kalde polarnatten, skulle en tro en mistet vettet før livet ebbet ut. Men i mange tilfelle ser vi at dagbøkene er ført til det siste — så lenge de orket å skrive.

Den egentlige årsak til skjorbuk kjente de ikke, men de visste at den hadde en sammenheng med kostholdet. Skjorbuksurt eller kokleare (*Cochlearia officinalis*) var kjent som et godt middel mot sykdommen. De kjøttfulle bladene ble kokt eller spist rå som salat. Denne plante finnes både i Norge og på Svalbard — under fuglefjell kan det være meget av den. I Norge, særlig nordpå, var lettere tilfelle av skjorbuk slett ikke ukjent i de tider. Russerne på Svalbard var også plaget av denne sykdommen, og det er beretninger om mange dødsfall der også.

Livet til de norske overvintrenerne, vi tenker her på de frivillige, var ikke i balanse med naturen. Mens eskimoer under de samme forhold er fri for skjorbuk, bukket en uhyggelig stor prosent av nordmennene under for denne sykdom. Provianten var enkel selvfølgelig. KEILHAU (1831) skriver om dette: «Eilers syntes disses Proviantforsyning tarvelig nok; Hovedartiklerne ere: Meel, Gryn og Erter, som i Hammerfest haves meget billigen fra Rusland; videre Reenkjød fra Spitsbergen, hvilket altsaa ikke har kostet Rhederne stort, og endelig saltet fisk, som er Finmarkens eget Produkt. Flesk, Øl og Brendeviin pleide man ikke at medgive.» Provianten inneholdt ikke C-vitaminer nok, og mange klarte ikke å skaffe seg nok ferskt kjøtt (inneholder noe C-vitamin) for å rette på dette. Arbeid og aktivitet mente en var nødvendig for å holde skjorbuk på avstand. MATTILAS og hans kokk hadde rigget til en kjelke med en stein på som de drog på for å få mosjon. En vet nå at årsaken til sykdommen er C-vitaminmangel.

Alle overvintringer gikk til å begynne med ut fra Hammerfest. Den neste by som begynte med denne form for fangst, var Tromsø, og den første ekspedisjon derfra gikk ut i 1834 til

Bjørnøya. Mens ekspedisjonene fra Hammerfest hadde klart seg forholdsvis bra, så ble denne en tragedie — alle døde. Ekspedisjonen må ha vært dårlig forberedt. Mannskapet må også ha vært lite orientert om fangsten på Bjørnøya, for de la seg til i Russehamna. Allerede KEILHAU (1831), som besøkte øya i 1827, var klar over at den beste plassen for hvalrossfangst var i Hvalrossfjæra (nå Herwighamna), bukta ved siden av Nordhamna. KEILHAU sier om Hvalrossfjæra: «Paa hele Øen gives der endnu kun to steder, hvor Hvalrossene pleie at lægge sig op. Da dette har vært det bedste, er Etablissementet bleven anlagt i Nærheden.» Fra Russehamna til Herwighamna er det ganske langt, 20 km å ro, noe kortere over land. Nå kan det tenkes at overvintreeren i 1834—35 hadde en bistasjon der nord. Vi vet svært lite om denne ekspedisjonen.

Alt i alt gikk det, av de frivillige, 9 ekspedisjoner ut fra Hammerfest og 3 fra Tromsø.

Summary.

The Norwegian winter hunting expeditions.

Part 1. 1795 to 1892.

In 1795 the first Norwegian hunting expedition to Spitsbergen sailed from Hammerfest. The crew moored the ship in a safe harbour and wintered. The catch is not known. Two out of 15 died. Four of the crew were Russians, used as an escort.

From 1822 til 1844 10 hunting expeditions wintered on Bjørnøya and Spitsbergen. First and foremost they hunted walrus, but also polar bear, fox, reindeer, seal, and they collected eggs and dawn. The biggest catch, 750 walrus, was taken on Bjørnøya 1823—24 by 9 men. Many men were needed to handle the heavy walrus carcasses, and because of that the crew of the expeditions was numerous, 7 to 22 on each.

The winter and the summer expeditions started simultaneously. The summer expeditions brought home much more catch than the winter hunters. The winter hunting of walrus ended after the 1830's because the number of walrus was so reduced by hunting that sufficient catch could not be done during the winter. For the ships in summer the walrus was the main catch up to 1870.

When the Norwegians began hunting regularly from the 1820's and built up their industry the Russian activity declined. The Russians had started the industry on Spitsbergen and Bjørnøya in the years between 1715 and 1720. The last Russian expedition was in 1852—53.

From 1844 to 1892 we know about 8 winterings on Spitsbergen and one on Novaya Zemlja, 7 of these were forced stays as the ships wrecked.

Scurvy was the most fatal thing for the wintering parties. On 12 of the winterings there were 129 men, and 27, possibly 3 more, died from this illness. On the 8 forced winterings with 56 men, 21 died of scurvy, and 15 of other causes.

LITTERATUR:

- AAGAARD, B., 1944: Den gamle hvalfangst. *Norsk Polarinst. Medd.* 61 Beretninger om Kongeriget Norges oekonomiske Tilstand. 1835. (Ammennenes femårs-beretninger.)
- BROOKE, A. de CAPELL, 1827: A winter in Lapland and Sweden, with various observations relating to Finmark and its inhabitants. London.
- CHAPMAN, A., 1897: Wild Norway. London.
- DUNØR, N., A. J. MALMGREN, A. E. NORDENSKIØLD och A. QVENERSTEDT, 1867: Svenska expeditioner til Spetsbergen och Jan Mayen 1863 och 1864. Stockholm.
- HAGEMANN, A., 1888: Ishavs fart fra Hammerfest i forrige aarhundre. *Skilling-Magazin.* (81).
- HELLAND, A., 1905: Topografisk-statistisk beskrivelse av Finmarkens Amt. I Kristiania.
- HENKING, 1901: Expedition til Bjørnøya. *Norsk Fiskeritidende* 470—496, 578—602, 629—647. Bergen.
- HOEL, A., 1966: Svalbard. 1. Oslo.
- ISACHSEN, G., 1921: Folk, fangst og færder, nordmændene paa Spitsbergen og Ishavet. *Norsk Geogr. Selskab. Arb.* 1—250.
- JOHANNESSEN, MATTILAS JOHAN: En ikke publisert dagbok fra overvintringen på Gråhuken 1872—73. Svensk avskrift i Kungl. Vetenskapsakademien i Stockholm. Kopi på Norsk Polarinstitutt.
- KEILHAU, B. M., 1831: Reise i Øst og Vest Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spisbergen i Aarene 1827 og 1828. Christiania.
- KJELLMAN, F. R., 1875: Svenska Polar-Expeditionen 1872—73. Stockholm.
- KRÆMER, W., 1940 (unpubl.): Fangstliv i 45 år. Norsk Polarinstitutt.
- LØNØ, O., 1972: The catch of walrus (*Odobenus rosmarus*) in the areas of Svalbard, Novaja Zemlja, and Franz Josef Land. *Norsk Polarinst.*

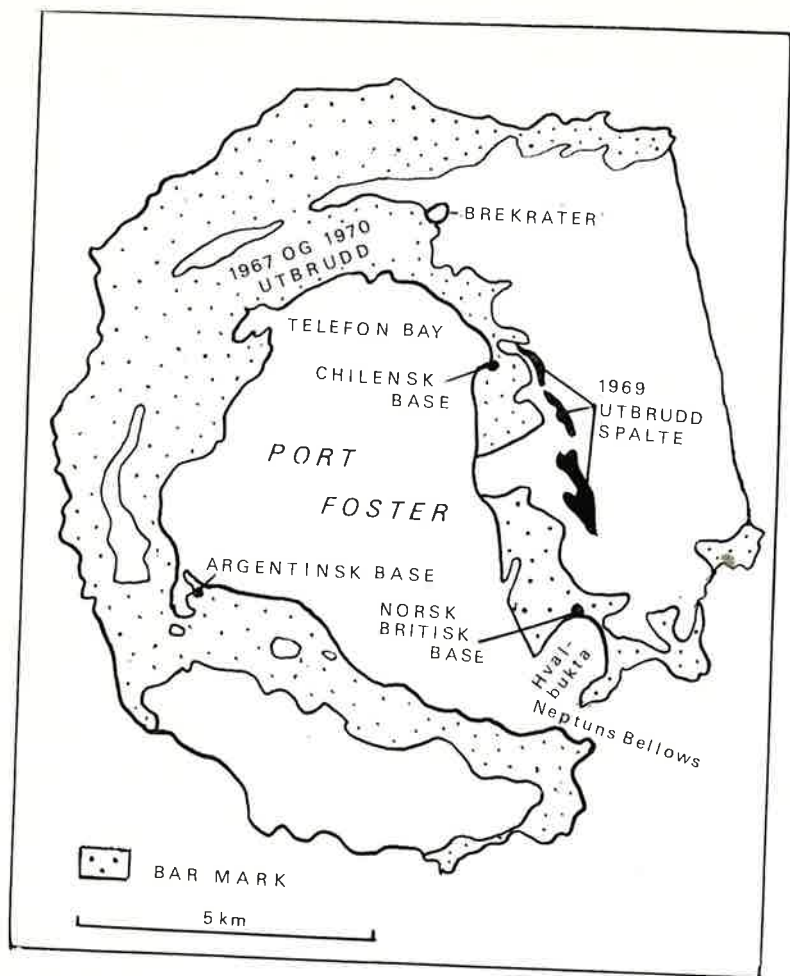
- Arbok* 1970. 199—212.
- LØWENIGH, B., 1830: Reise nach Spitsbergen. Aachen und Leipzig.
- MOBERG, A., 1960: Svalbards sønner. Eides forlag. Bergen.
- NICOLAYSEN, O., 1894: Ishavsfangsten paa Tromsø og Hammerfest i dens Begynnelse og Udvikling. *Norsk Fiskeritidende* 1894. 419—448.
- NORDENSKIØLD, A. E., 1875: Redogörelse för Den svenske polarexpeditionen år 1872—73. *Kgl. Svenska vet. akad. handlingar*. 2. (18). Stockholm.
- 1880: Vegas färd kring Asien och Europa. 1, Stockholm.
- Norsk Fiskeritidende*. 1889 og 1890.
- RATHKE, J., 1907: Afhandling om de norske fiskerier og beretninger om reiser i aarene 1795—1802 for at studere fiskeriforhold m.v. Bergen.
- RODE, F., 1828: «Af et brev fra Sognepræst Rode i Finmarken.» *Morgenbladet* nr. 147, Oslo.
- YTREBERG, N. A., 1946: Tromsø bys historie. 1. Oslo.
- Aviser:*
- Aftenposten. nr. 626. 1896.
- Den norske Rigstidende. nr. 94, 1827.
- Finmarksposten. nr. 30 og 31, 1873 og 52, 1874.
- Morgenbladet. nr. 147, 1828.
- Menigmands Ven. nr. 11, 1852.
- Norsk Handels-Tidende. nr. 157, 1827 og nr. 1213, 1837.
- Skillings-Magazin nr. 10, 1837.
- Spitsbergen Gazette nr. 3 og 9, 1897.
- Tromsø. nr. 254, 1930.
- Tromsøposten. nr. 77, 1889.
- Tromsø stiftstidende. nr. 95, 1872, nr. 7, 46, 55, 56, 57, 74 og 98 1873, nr. 67, 1880, nr. 49, 1889, og nr. 254, 1930.
- Tromsø-Tidende. nr. 85, 1845 og nr. 78, 1849.

Deception— Sydpolalandets aktive vulkan

av Olav Orheim.

Mange nordmenn har minner fra Deception øya, fra den tiden øya var en hovedbase for de norske hvalfangstekspedisjonene. Som kartet viser, har den en fremragende havn, Port Foster, og her utfoldet de norske ekspedisjonene som fangstet i området rundt Syd Shetland øyene, en livlig aktivitet. Selve stasjonen i Hvalbukta ble anlagt i 1911/12 sommeren, og med unntak av tiden fra 1917 til 1920, var den i bruk hver sommer fram til 1931.

Kom disse fangstfolkene tilbake i dag, ville de se store forandringer. Noen skyldes alminnelig forfall, noen en del ødeleggelser gjort under den andre verdenskrigen, men storparten av forandringene er det naturkreftene som har stått for. I desember 1967 kom det nødsignaler fra de tre stasjonene på øya, et vulkanutbrudd hadde begynt, og de trengte omgående evakuering. Spesielt den chilenske stasjonen var sterkt utsatt, utbruddskraterne lå bare 2—3 km fra stasjonen som ble dekket av aske på kort tid. De 30 chilenerne måtte rømme i all hast og kom etter en marsj på mange timer, fram til den britiske stasjonen i Hvalbukta. Da var de slitne og skremte, men alle var i god behold. Hverken den britiske eller den argentinske stasjonen syntes i umiddelbar fare, men det var klart at mannskapene burde reddes så fort som mulig. Alle skip i området satte derfor kurs mot øya. Nærmest var den chilenske båten *Piloto Pardo*, som bare dagen før hadde vært inne i Port Foster med nytt mannskap til den chilenske basen. Den nådde til Deception på noen få timer, men den kunne i første omgang ikke gå inn til Port Foster fordi sjøen der stadig vekk steg og falt med 1—2 m, noe som skapte voldsomme strømmer i det smale innløpet kalt *Neptune's Bellows*, (Neptuns blåsebelg). Det stadige regnet av småstein og aske forhindret også bruken av helikopterne ombord. Først etter nesten et døgn, da aktiviteten hadde avtatt noe, ble de tredve chilenerne og tolv briter tatt ombord i *Piloto Pardo* med helikopter. Omtrent samtidig ble det argentinske

Kart over Deception øya, med angivelse av utbruddstedene og stasjonene

mannskapet reddet fra vestsiden av Deception, hvortil de hadde dradd da utbruddet begynte.

Utbruddet i 1967 kom fullstendig overraskende. Riktignok fantes det varme kilder på øya, og et vulkanutbrudd var blitt rapportert i 1842. Men de fleste geologer mente at denne rapporten var et utslag av frodig fantasi, og at vulkanen nå var omtrent utdødd. Så uforberedt som man var på utbrudd, var

det heldig at det kom om sommeren, på en tid da skip kunne komme til unnsetning, og at det ikke var av større omfang. Det vil si, størrelsen er et relativt begrep, utbruddet dannet en ny øy i Port Foster, og beregninger viser at over 50 millioner m³ masse ble slynget ut. Dette tilsvarer volumet av 3000 stk. Oslo Rådhus! Men utbruddet gjorde ingen alvorlige skader, og det ga et varsel slik at den menneskelige aktivitet ble lagt om. Bare sommerekspedisjoner med nær tilknytning til skip ble heretter planlagt, og den chilenske basen ble nedlagt. Dermed unngikk man større ulykker.

I februar 1969 kom neste utbrudd, dette var mye kraftigere enn det i 1967, og det mest aktive krateret lå bare 500 m fra den chilenske basen. Den ble truffet av glødende steiner på opp-til hodestørrelse og må ha brent opp på noen få minutter. Hadde det vært chilenerne på stasjonen da, er det sannsynlig at de alle ville ha blitt drept. De eneste som var på øya, var imidlertid 5 briter, etter at en rekke av oss hadde reist derfra bare noen

Den chilenske stasjonen etter utbruddet i 1969. Bare forvridde jernbiter og noen sementblokker gjenstår av bygningene som engang huset over 30 mann — resten er oppbrent.

dager tidligere. Britene hadde blitt skremt av en øket jordskjelvaktivitet og var allerede på vei fra stasjonen for å finne ly bak noen fjellknauser da utbruddet kom. Utbruddet fant sted gjennom en 5 km lang spalte, som strakte seg fra nær den chilenske stasjonen og hen mot den britiske. Det meste av utbruddet skjedde under breen, og store vann- og slamstrømmer ble dannet ettersom den voldsomme varmeutviklingen smeltet deler av breene. Da britene etter noen timer forsiktig beveget seg tilbake til stasjonen (med bølgeblikkplater over hodene som beskyttelse mot det fortsatt fallende vulkanske materiale), oppdaget de at de var heldige som hadde vært borte fra stasjonen. En del av smeltevannet hadde nemlig tatt retning mot Hvalbukta, og en strøm hadde truffet midt på den britiske stasjonen og revet et 10 meter bredt hull i bygningen. Hadde britene blitt på basen, ville de nok nettopp vært i denne delen av bygningen; her lå nemlig «baren» med brennevinslageret, og en kan anta at det var hit de ville søkt under slike oppskakende forhold!

Andre deler av strømmene traff kaien og førte den til havs, sammen med den norske kirkegården, en del av den norske stasjonen og mye annet som lå omkring. Noe av dette materialet ble senere gjenfunnet på vestsiden av Port Foster, 3—4 km borte. Vann- og slamstrømmene tok i praksis med seg alt i sin vei over et 250 m bredt belte, og de flyttet kystlinjen 90 m utover. De var kraftige nok til å ta med seg steiner på flere tonn, og avsatte isblokker og vaskemerker som viste at vannstrømmene hadde vært opptil 15 m dype. Antagelig hadde strømmene truffet området mindre enn en time etter utbruddet var begynt, så britene hadde ikke hatt mye tid på seg for å komme unna.

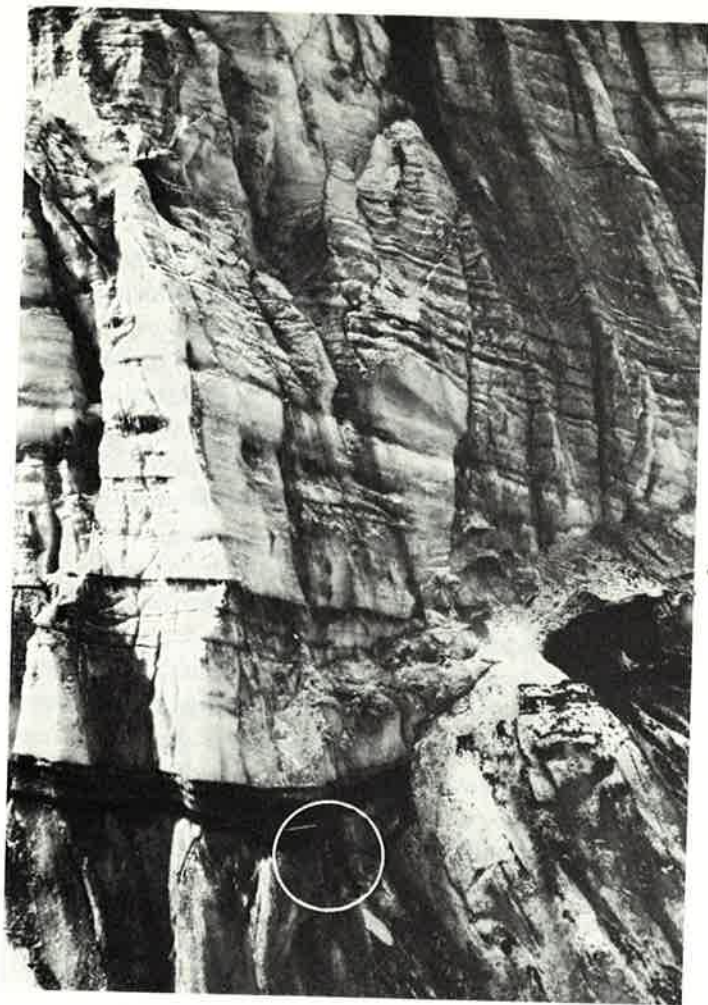
Etter utbruddet i 1967 ble det en foreløpig slutt på overvintninger på Deception, og dermed var det ingen øyenvitner til det hittil største utbruddet i senere tid på øya. Dette fant sted i august 1970, i samme område som 1967-utbruddet. Etter askemengdene å dømme, er dette det største utbruddet av sin type på jordens overflate på flere år. En halv cm aske falt på den nærmeste Antarktisstasjonen, 100 km borte, og det var dette askefallet, sammen med nye jordskjelv, som var de første tegn på at Deception hadde hatt enda et utbrudd. Da vi kom dit i desember 1970, fant vi at nordøstenden av øya var blitt helt

forandret. Over et dusin nye kratere hadde blitt dannet, og den lille øya, skapt i 1967, var blitt knyttet til Deception ved at store mengder vulkansk materiale hadde fylt igjen sjøen imellom. Et lite hus som hadde stått i området, var blitt blåst vekk, men ellers var det ikke særlige skader på stasjonene ettersom vinden denne gangen hadde blåst det vulkanske materiale nord og vekk fra Deception. Som ved 1967-utbruddet skjedde det meste av 1970-utbruddet gjennom sjøen eller på bar mark, men der var også et krater gjennom en bre med 100 m høye isvegger.

Disse tre utbruddene på Deception har alle vært eksplosive. Materiale er blitt slynget ut i store mengder, mens lavastrømmer ikke har forekommet. Dette skyldtes at vann har trengt gjennom sprekker inn i vulkanen, og så har vanddampen etter hvert dannet et så stort trykk at det er blitt eksplosjon. Slike sprekker er kanskje oppstått i forbindelse med innsynkning av deler av vulkanen. Hele Port Foster er en såkalt caldera, dannet ved at den sentrale delen av den opprinnelige vulkanen sank inn i forhistorisk tid, og det er tegn på at denne innsynkningen pågår fremdeles.

Det er bemerkelsesverdig at de tre utbruddene har opptrådt med nokså nær 1 1/2 års mellomrom. Det var således med blandede følelser jeg besøkte Deception for 4. gang i januar 1972 for å oppholde meg der noen uker; det var da 17 måneder siden 1970-utbruddet. Men intet utbrudd kom, og i skrivende stund er det gått henimot 2 år siden 1970-utbruddet. Det er selvsagt for tidlig å spå at aktiviteten har gitt seg for denne gang, men det er kanskje ikke altfor dristig å forutsi at dersom Deception nå holder seg rolig et par år til, kan vi vente en lengre utbruddsfri periode.

En slik forutsigelse er basert på en merkelig rytme som kan spores i de tidligere utbrudd. Ved å studere isveggene avdekket av utbruddene i 1969 og 1970, har jeg kunnet telle årslagene i isen 300 år bakover i tiden, omtrent som man studerer årringene på et tre. Og derved har jeg også kunnet datere de i alt 25 utbrudd som jeg finner avleiret i breene i denne perioden. Disse utbruddene er ikke jevnt fordelt tidsmessig; en aktiv 10-årsperiode med flere utbrudd følges gjerne av flere 10-år uten utbrudd. Nå må det påpekes at isveggene bare inneholder et mini-

Spalten gjennom en bre dannet av 1969 utbruddet. Mannen i bildet (i hvit ring) står ved askelag fra utbrudd i begynnelsen av dette århundre. De tynnere lagene i bildet er årslag Veggens er vel 20 m høy.

mumsantall av utbrudd; bare eksplosive utbrudd blir avsatt, og utbrudd langt vekk på øya vil bare kunne gjenspores dersom vinden blåser fra utbruddet mot breene. Men det er sannsynlig at den rytmen som er funnet, avspeiler en rytme i det totale antall utbrudd. Dette bestyrkes også av observasjonene fra øya.

Således har det vært mennesker på øya året rundt fra 1944 til 1967, og i den tiden var det ingen utbrudd, heller ikke ble utbrudd observert i den tiden hvalfangerne hadde stasjon der. Vi vet derfor at der har vært lange perioder uten aktivitet, mens de siste årene er et eksempel på en aktiv periode. Isveggene viser forøvrig at de siste utbruddene før 1967 fant sted i de første årene av dette århundre, i alt 5 utbrudd kan spores fra den tid hvorav det siste kanskje bare var året før hvalfangststasjonen ble anlagt. Dersom disse utbruddene hadde funnet sted noen år senere, hadde kanskje hvalfangsten utviklet seg annerledes. Brestudiene bekrefter forøvrig at utbruddet i 1842, som geologene ikke trodde på, allikevel hadde funnet sted. Et markert askelag i breen stammer nettopp fra denne tiden.

Studiene av årslagene i breene har også gitt opplysninger om klimavariasjonene på øya. Tykkelsen av hvert årslag viser differansen mellom snøakkumulasjonen om vinteren og avsmeltingen om sommeren. Avsmeltingen, som er knyttet til sommertemperaturen, har størst variasjoner fra år til år, og variasjonene i årslagenes tykkelse avspeiler derfor først og fremst variasjoner i sommertemperaturen. Sammenligner en denne klimaserien fra Deception med tilsvarende serier fra den nordlige halvkule, viser det seg at for korte perioder på omkring 10 år, varierer klimaet i motsatt vei på de to halvkuler, dvs. når breene legger seg på Deception, tar de av i Norge, og omvendt. Dette fenomenet kan spores tilbake over 150 år, lenger tilbake i tiden finnes det ikke pålitelige serier fra den nordlige halvkule. Hvis dette fenomenet har almen gyldighet, har det stor betydning for vår forståelse av klimavariasjoner og for oppbygging av klimamodeller for mulig fremtidig forutsigelse av klimaet. Men først må fenomenet testes ved å sammenligne mange flere slike serier. Dessverre er det vanligvis ikke så lett å studere breenes indre lagning som på Deception, hvor vulkanutbruddene uoppfordret og gratis har foretatt alt nødvendig entreprenørarbeide. Derfor har vi for få slike serier fra breene til å teste dette fenomenet fullt ut. Så selv om vulkanutbrudd vanligvis foreløpig gjør mere skade enn nytte, håper jeg at jeg er tilgitt når jeg uttrykker et ønske om at vi snart får liknende vulkanutbrudd i nedre områder på den nordlige halvkule.

Kalle Nicolaisen, Bergeton Johansen og Peder Heggås i bunnen av Wijdefjorden klar til å gå over til Løktedalshytta. Olaf Holmgren tar bildet med Bergetons kamera som han ikke etterlot selv på turen over breen.

Over innlandsisen på Svalbard i kalosjer

av Olav Holmgren og Bergeton Johansen.

I Polarboken 1936 står det en artikkel om to fangstmenn, Laurits Larsen og Julius Bartholdsen, som den 14. juli 1935 ble satt i land på Kvalrosspynten av ishavsskuta «Viking». De to hadde en 20 fot fangstbåt og skulle drive sommerfangst og så bli hentet av «Viking» 20. august. «Viking» ble forhindret fra å komme til avtalt tid, og 7. september bestemte de seg til å dra over Storfjorden til Hayesbreen (rett øst for Sassenfjorden) med fangstbåten. Derfra gikk de i fire dager over til Longyearbyen. Det var en meget strabasjos tur, men de berget seg. Om bord i «Viking» var det også fire andre som skulle drive sommerfangst. Disse ble nødt til å gjøre en ennå lengre marsj. Her skal vi høre to av dem selv fortelle:

«Etter at Larsen og Bartholdsen var blitt satt i land på Kvalrosspynten, gikk skuta aust om Edgeøya og nordover til Wilhelmøya hvor Karl Nicolaysen og Peder Heggås ble satt i land. Deretter gikk turen nordover til Wahlbergøya hvor vi hadde ei lita hytte fra tidligere sommerfangst. Det var for mye is der, så vi ble nødt til å gå i land på Nystrømøya som ligger 3—4 km. nordenfor. Her satte vi opp telt og rigget oss til. Vi var glade etter endelig å ha kommet i land, men de første 14 dagene var det ikke mye vi kunne gjøre. Isen lå tett. Men så løsnet isen, og vi fikk forhold så vi kunne komme i fangst. Vi fikk bra med snadd.

Avtalen vi fire hadde med skipper Ludolf Schjelderup, var at han skulle sette oss opp i Hinlopen og hente oss igjen, ikke senere enn 20. august. Vi hadde prosenter av fangsten.

Ved siden av fangst på snadd og storkobbe skulle vi også sette opp feller for fangst av levende rev. Vi var lovet kr. 200,- pr. par, men fikk vi for mange av et kjønn, ble prisen bare kr. 50,- for hver av disse. Så vidt vi visste, så skulle disse revene brukes til avl i norske revegårder. Fellene satte vi opp på Nystrømøya og Wahlbergøya.

Det nærmet seg den 20. august, men «Viking» lot vente på seg. Nå, det var mye is denne sommeren så skuta kunne ha vanskeligheter med isen. Vi tok livet som det kom, og fanget videre så sant vi kunne komme utpå. Den 21. står det i dagboken: «I formiddag har det regnet og blåst friskt fra sydost. Etter middag lettet det, og vi spekket den fangsten vi hadde liggende. Vi tok en tur over revefellene og fant at de var tomme. Vinden er nå i kveld nordost, og isen ligger helt inn til land. Vi kan ikke komme utpå for å fange». Den 23. august står det: «Stille, klart og pent vær. Først var vi ved fellene, og det ble en rev. Så tok vi en tur med båten og fikk 8 snadd. Da vi hadde losset fangsten, bestemte vi oss til å benytte det fine været og satte ut igjen, og vi fikk 10 snadd til. Nå i kveld er det tåke og svak bris fra nordost.» Den 24. august fikk vi vår siste rev. Det var fremdeles noen revunger igjen i terrenget, men de ble så store og smarte nå at det var vanskelig å få dem i fellene.

Vi ventet på «Viking» og ble noe utålmodige, for det minket hardt på provianten. Den 28. august bestemte vi oss til å ta kontakt med karene på Wilhelmøya. Vi tok med telt, for vi visste ikke sikkert hvordan det kunne bli med isen. Revungene fikk dugelig med mat. Vi fant teltet til Kalle og Peder på vestsiden av øya. Etter en velkomsthilsen med en god dram fikk vi høre at de hadde hatt besøk av «Viking» den 17. august. De hadde gitt mannskapet ombord noe proviant, og så gikk den til Norge. Den skulle komme igjen de første dagene av september. Dagen etter gikk vi nordover igjen, og fangsten ble 3 storkobber og 13 snadd på turen — det var jo bra.

I dagene framover fanget vi så sant været tillot det. Det ble både

Isen la seg til land og hindret oss i å komme til endel snaddeskinn vi hadde på den andre siden av øya. Vi måtte bære utstyret over. Bergeton bærer spekkbenken og Olaf saltet.

snadd og kobbe. Revefellene stod tomme. Vi så noen unger av og til, men de var for lure.

Den 9. september var vi en tur på Welhelmøya igjen. Kalle og Peder hadde ventet på «Viking», de hadde nesten ikke proviant igjen. De spiste for det meste kobbekjøtt. Været var merkbart kaldere nå, og vi ble hindret av mye vind.

Den 14. var vi der igjen og hentet dem. Motoren de hadde var ødelagt nå, og vi måtte ta båten på slep. På tilbakeveien fikk vi motvind og kom sent om kvelden til teltet.

Vi ble liggende til den 18., og nå var det klart at vi måtte gjøre noe. Vi kunne ikke bli liggende lenger her på Nystrømøya, og bestemte oss til å gå til Lomfjorden i første omgang. Vi satte båten med den ødelagte motoren på land og pakket fangsten sammen så godt vi kunne. Vi på Nystrømøya hadde fått 179 snadd og 25 storkobber. Vi hadde for få fat til spekket, så etter at alt var fullt, la vi resten i hulninger i berget med presenning over. Vi hadde 5 revunger som vi bestemte oss til å ta med. De på Wilhelmøya hadde ikke drevet etter rev. Revegården vi laget oss, hadde vært god nok om ikke revungene hadde lært seg at ved stadig å rykke og dra i nettingen på en plass, så gikk det hull til slutt, og så vips var de ute. Noen av de rømte revene fanget vi om igjen.

Alt vi fire hadde av mat nå, etter å ha spart så godt som mulig, var 4 kg. mel, 1/2 kg. margarin og litt risengryn. Vi la igjen flaskepost til «Viking» at vi lå i Lomfjorden. Vi måtte søke mot land på grunn av issørpe. Den ble etterhvert så tett at det var såvidt vi klarte å komme oss gjennom. Vi slo sørpa med årene. Heldigvis fikk vi en kuling bakfra som hjalp godt. I det vi rundet odden inn til Lomfjorden, fikk vi nyis å slåss med. Det gikk, men vi kan takke den sterke fangstbåten av eik for at vi klarte det. På den siste kilometeren som var den verste, brukte vi fire timer. To mann satt hele tiden foran og sparket i isen på harde livet. Vi var glade da vi etter 12 timer, trøtte og sultne, kunne gå i land foran en overvintringshytte på vestsiden av fjorden.

I Lomfjorden har det ligget noen overvintringsekspedisjoner. Den siste lå her i 1933—34, altså hytta hadde vært i bruk bare for ett år siden. Bjørnen hadde slått inn vinduene og revet i

Isen tvinger oss til å ta båtene på land.

stykke døra. Ovnene var heldigvis gode. Det var likevel noe av en overgang å komme i hus når en har ligget i telt i ukesvis. Revnene hadde vi fraktet med oss i fellene. De tok stor plass i båten. Her i hytta plasserte vi dem i gangen.

I hytta hadde overvinterne lagt igjen litt proviant, kokekar og ski. Vi håpet å finne en del vi kunne nytte. En røvergjeng hadde vært på besøk, og alt var borte. Vi kokte en diger gryte med kobbekjøtt og spekk, åt godt og krøp så ned i soveposene.

Dagen etter var det stille vær med snø. Kalle og Olav gikk på rypejakt og kom etter middag hjem med 24 ryper. Det var godt med ryper her, og det var jo god kost. Vi to andre hadde vasket og ryddet i hytta og samlet rekved. Vi kokte 12 ryper til kvelds. Kraften drakk vi, det var førsteklases buljong. Revungene levde høyt på skinna og innvollene. De holdt et farlig spetakkel om bitene. Vi fant en gammel lampe uten veke. Veken ordnet vi av en gammel fille, og til glass brukte vi en flaske som vi brente bunnen av. Så om kvelden hadde vi det rent og lyst, og vi følte oss som i den syvende himmel.

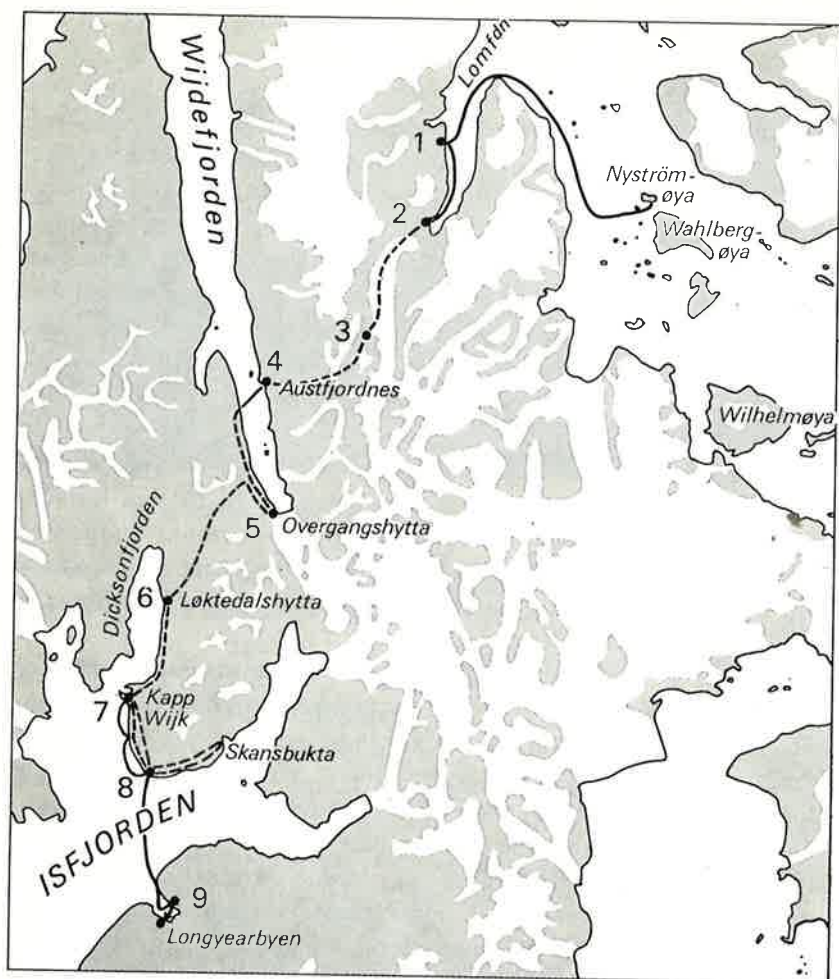
Fremtiden ble diskutert ivrig selvfølgelig. Vi valgte en leder, og det ble Bergeton. Vi skulle adlyde han og ikke finne på å gå hver vår vei. Sammen mente vi at vi kunne komme bra fra det.

Vi hadde to muligheter. Den ene var å gå til Longyearbyen. Det ville bli en lang marsj. Overvintring kunne også bli en mulighet. Vi hadde allerede tatt med oss noen kobbeskrotter og hengt dem opp på et stativ utenfor veggen. Skjørbuken var vi redde for. Den hadde tatt knekken på mang en overvintrer. Det som likevel talte mest mot en vintring, var at vi hadde bare en snau fyrstikkeske igjen. Det ville bli alt for lite for en lang polarvinter. Den beste løsning ble vi alle enige om var å forsøke å dra over fjella til Longyearbyen. Peder og Olav diskuterte i all stillhet hvordan det ville gå om siste båt var gått før vi nådde frem. Det kunne være all right — det ble vel en jobb da. Dette sa de ikke til Kalle og Bergeton, for de var forlovet i Tromsø og ville hjem.

Dagene fram til den 25. september gikk med til rypejakt og av og til en tur ut med båten. En dag gikk to av oss innover fjorden. Det var nesten isfritt midt utpå. Helt inne i bunnen av fjorden fant vi en bistasjon. På veien tilbake skjøt vi tre snadd som bare ble tappet for blod. Blodet skulle vi ha til blodpannekaker som vi steikte i rypefett.

Utstyret vi hadde var ikke egnet for en langtur vinterstid på Spitsbergen. Verst var det med fottøyet. Kalle hadde et par arbeidskalosjer, Bergeton et par almindelige kalosjer med et par utgatte sko i reserve. Peder hadde et par gummistøvler som skaftene var skåret av. Olav hadde et par komager med hull i sålen. Vi lappet skotøyet med et par gamle sjøstøvler og ståltråd. Vi mente det skulle holde. Vi hadde våre arbeidsklær som var vanlig på ishavet, og på hodet hadde vi sixpenciluer og kassjettluer. Det ville bli kaldt på ørene. Vi hadde noen reinskinnsposer, men de var for store og tunge, de kunne vi ikke dra på. Vi måtte over fjellet raskt skulle vi overleve dette. Vi bestemte oss til å ta med saueskinnsposen til Kalle. Vi hadde ikke noe kompass. De store, tunge båtkompassene kunne vi ikke dra på. Kartet var til liten eller ingen hjelp. Det var bare en avrevet bit av et sjøkart uten noen detaljer av terrenget.

Den 24. september spikret vi igjen dører og vinduer og gjorde klar til å dra av sted. I tilfelle «Viking» skulle klare å komme inn Lomfjorden, så spikret vi fast en beskjed til bordet. Vi hadde bestemt oss til å forsøke å ta med oss hver vår reveunge

Ruta vi fulgte fra Nystrømøya til Longyearbyen. (1) Hytta og (2) bistasjonen i Lomfjorden. (3) Leirplassen på breen, denne vet vi ikke sikkert hvor lå. (8) Kap Thorsden.

i band på turen. Det var ergelig å miste alt. Revene kunne gå på egne bein, mente vi. Vel, vi forsøkte med å sette band på en. Peder fikk fornøyselen å prøve. En tur rundt hytta var nok. Noen verre demonstrasjon av hopp, røkk, rundkast og krøll skal en leite lenge etter. Det var klart at med fire slike kom vi aldri

noen vei. Så måtte vi ta bandet bort. Det ble et godt bitt i fingeren. Vi slapp så alle fem ut, og det ble sagt noen få, men saftige ord i den anledning. Nå skulle en tro at revene ville pile av sted og nyte friheten. Men nei, de var blitt så vant til oss at de bare satte seg rett i nærheten. Vi la ut kobbekjøttet så de skulle ha noe å tygge på den første tiden.

Klokken 12 startet vi innover fjorden i fint vær. På veien skjøt vi tre snadd som vi tappet blodet av. Bistasjonen var liten, bare vel 1,5 meter i firkant. Her la vi båten opp med presenning over og rekved oppe på den. Vinden skulle ikke få ta den i vinter. Peder kokte rypene vi skulle ha på turen. Vi hadde i alt skutt 75 ryper mens vi var i Lomfjorden. Olav steikte blodkaker av de 4 nevene med mel vi hadde. Bergeton mente blodkaker var bedre mat på turen enn kobbekjøttet som ville bli for hardt i kulda. Det var omkring 15 kuldegrader. Vi delte ut like mange blodkaker og rypekjøtt pr. mann. Så laget vi oss hver vår bæresekk med litt klær og noe ammunisjon. Nå var de siste forberedelser gjort. Da vi skulle legge oss, ble det et lite regnestykke om hvorledes vi skulle få ligge alle fire. Vi måtte bære ut ovnen. To krøllet seg sammen på brisken og to på gulvet.

Så startet vi kl. 9 om morgenen den 25. september. Været var stille og noe overskyet. Vi var i bra form etter en god frokost. Den hadde bestått av en risengrynsuppe av de siste risengryna kokt sammen med ryper.

Langs Lomfjorden går det et bratt fjell, og dette fortsetter i sør-vestlig for senere å gå i sørlig retning. Her ligger en lang bre. Denne ville vi følge og ha berget på siden av oss. Det skulle gå greit å holde retningen til å begynne med. Det var bratt på den nederste delen av breen, senere ble den slakkere og bedre å gå på. Etter et par timer fikk vi vanskeligheter med sprekker, og vi måtte gå i store omveier for å komme fram. Det ble snart mere snø på breen. Vi hadde ikke regnet med så mye snø. Kalsjone våre ble stadig fulle, og omtrent en gang i timen måtte vi ta dem av og hugge ut isen med kniven. Klokken halv syv begynte det å snø tett, og vi fikk vind fra nordvest. Vinden øket snart til kuling. Da vi hadde gått 11 1/2 time, fant vi det ikke rådelig å gå lenger. Det var mørkt, snøføyke og store sprekker i breen. Vi søkte ly bak en fjellknaus, og her braut vi laus noen

steiner og laget en mur for snøføyka. Ved siden av oss hadde vi et lite vann på breen. Fire skudd måtte til for å komme gjennom. Det smakte deilig med vann, for vi var svært tørste alle sammen. Vi rigget oss til for natten. Først skiftet vi på oss tørre strømper. Kalle og Peder krøp ned i sauskinnposen. Den var for trang. De fikk den bare opp på lårene, rensten ble underlag. Olav brukte trekket til posen. Bergeton hadde en sjømannsekk som han hadde brukt til ryggsekk på turen oppover. Han kraup ned i den, og den rakk nesten opp til under armene. Over hodet trakk han en vadmelpose.

Så lå vi da på dette viset og gnaget klumper av frosne blodkaker og rypekjøtt og hakket tenner, mens uværet raste over oss. Vi var snart helt føyket ned. Vi holdt oss våkne med prat, vi ville ikke sovne inn for godt her oppe. Men vi var trøtte og litt duppet vi av hver av oss. Olav begynte etter en tid å mumle noe om sei og søkkenot. Han hadde sovnet av og drømte at han var med søkkenot ved Hammerfest for å fiske sei. Da vi syntes vi hadde ligget veldig lenge og mente at nå måtte det vel snart lysne, karret en av oss vekk sneen og tittet ut. Det var fremdeles mørke natta. Vi rigget oss til igjen etter eder og forbandelser over været som skulle overraske oss her oppe på det mest ugjestmilde av hele det kalde Spitsbergen.

Endelig lysnet det noe. Vi brøt opp klokken fem. Snøføyke var det fremdeles så vi bare kunne se ti meter. Før vi la oss, satte vi en stav i snøen for å vise veien vi skulle gå. Den hadde blåst overende, men vi fant den igjen, og den hjalp oss å ta ut retningen, for vinden hadde dreiet mere vest. Det ble noen springmarsjer for å få lemmene i gjenge igjen før vi tok i vei. Det vi nå ga oss i vei på, skulle bli det vanskeligste på hele marsjen. Vi vet i dag ikke helt nøyaktig hvor vi gikk, men den sannsynlige ruten er merket av på kartet. Vi bandt hverandre sammen med tau, for det var mye sprekker og meget vanskelig å ta seg fram. Flere ganger holdt vi på å gå oss ned i sprekker, men tauet og stavene reddet oss.

Da vi begynte nedstigningen til Wijdefjorden, holdt det opp å snø, og vinden spaknet. Det var det hellet vi trengte, for her måtte vi ned en bratt bre med mange sprekker. Vi firte første mann ned til en avsats og så neste, den tredje hogg trinn i isen til

Olaf med en av fellene for fangst av levende rev. Det er en rev i fella.

siste mann. På den måten kom vi alle helskinnet ned på en slakk bre som gikk vest til Wijdefjorden.

Idet vi holder på med nedstigningen av breen, får vi til vår store forbauselse se at nede ved fjorden ligger en hytte. Vi har vel aldri vært så glade. På veien ned skjøt vi 8 ryper. Det viste seg at det var hovedstasjonen som fangstmannen Georg Bjonnes hadde bygget seg her på Austfjordnes. Bjonnes var ikke hjemme, men vi fikk en mottagelse vi ikke glemmer likevel, for på bordet lå det en lapp: «Jeg ror innover Austfjorden i dag og blir borte en fire dager. Skulle det komme noen, så må dere betrakte dere som hjemme og ta til takke med det som er». Vi satte i gang å koke kaffe. Det smakte, det var sikkert — ingen av oss hadde smakt det på tre uker, og så varm mat, ryper — det gikk ned på høykant. Termometeret her viste $-12,5^{\circ}$. Vi antok at vi på breen hadde hatt omkring 20 kuldegrader.

De to neste dager bodde vi her og ventet på at Bjonnes skulle komme. Vi vasket og ordnet oss etter turen og gjorde oss klar for videre marsj. Ryper var det bra med her også, og vi skjøt

29 stykker. Det er ikke for mye sagt at vi nøt livet med kaffe og sukker. På ettermiddagen den andre dagen kom Bjønnes roende sørfra. Han ble aldeles forbauset over å finne oss her. Han trodde først vi var et forlist mannskap. Det ble mye prat, for Bjønnes hadde mye nytt å fortelle fra Tromsø. Han var svært gjestfri og trakterte oss med det beste huset kunne oppdrive. Han ga oss to par komager og et par sko og hjalp oss slik at vi kunne gjennomføre turen.

Bjønnes var gjestfri, det var sikkert, men vi var alle klar over at han neppe ville ha oss der for lenge. Vi var fire matfreske karer, og det ville gå ganske hardt utover spiskammeret til en enslig overvintrer om vi ble der i dagevis.

Neste dag, den 29. september, rodde vi over Austfjorden. Det var frisk bris, og den lille robåten var tungt lastet av fem mann. Vi ble svært våte, og ytterklærne våre frøs til is.

Vi tok en rørende avskjed med Bjønnes og ønsket ham en god vinter og takket for all hjelp. Så vandret vi innover Austfjorden til Overgangshytta som står helt inne i bunden av fjorden. Det tok 5 1/2 time. Her overnattet vi.

Neste dag var været pent og klart. Først gikk vi cirka 1 1/2 time utover langs fjorden igjen for så å ta dalen som går vestover. Vi gikk i 11 1/2 timer før vi kom fram til Lyktedalshytta i Dicksonfjorden. Det var en lang marsj, men terrenget var godt og været fint. Lyktedalshytta var den innerste av bistasjonene til fangstmann Arthur Oxaas. Vi lånte litt av kakaoen til Oxaas og koset oss med den ved siden av ryper. To mann fikk plass i køya og to lå på gulvet.

Turen videre sørover langs Dicksonfjorden gikk på 4 timer. Her på hovedstasjonen til Oxaas ble vi møtt av ham og hans fangstkamerat Asbjørn Storstad. Det ble en meget høytidelig mottagelse, Oxaas er en gentleman. Hytta var så velstelt og rein at det fantes ikke maken på Spitsbergen. Vi måtte ta av oss på bena før vi kunne gå inn, og vi med våre noe slitte og møkkete klær passet ikke helt inn i denne fine hytta. Men gjett om han vartet opp. Etterpå hadde vi sying og reparasjon på komagene våre.

Oxaas fortalte at i Skansbukta lå det to bergensere og tok ut prøver i et gipsfelt. Disse kunne hjelpe oss med skyss over fjor-

den, mente han. Vi tok avskjed med Oxaas dagen etter og gikk sørover til Kapp Thordsen hvor vi overnattet. Før vi kom dit, hadde vi vært innom en bistasjon på halvveien og tatt en rast.

På veien til Skansbukta er det et bratt fjell en må under, og en må passe på å gå på lavt vanne. Det gikk bra, og på tre timer var vi i Skansbukta. Dessverre var det ikke liv å se. Karene hadde sluttet av, og noen båt lå det ikke der. Ja, så var det å snu. Vi tok samme veien tilbake til Svenskehuset for overnatting. Den eneste muligheten nå var å låne båt av Oxaas og ro over Isfjorden.

Den 4. oktober startet vi tidlig fra Svenskehuset etter en frokost på rypesuppe. Kavringene vi hadde fått av Oxaas, var spist opp. Vi kom fram til Oxaas igjen ved 12 tiden. Vi fikk veimat og drog straks sørover i spissbåten vi fikk låne. Vi håpet å nå Svenskehuset, men vi var ikke kommet langt før vinden øket til kuling så vi måtte berge oss i land på bistasjonen halvveis ut til Kapp Thordsen. Bare denne lille biten hadde vært en jævlig tur. Det ble dårlig med søvn, og Olav lå på et ullteppe og fyrte i ovnen hele natta.

Neste dag håpet vi å komme over Isfjorden, men det ble for sent før vi nådde fram til Svenskehuset, så vi bestemte oss til å bli der over natta. Vi ville ha lys dag når vi rodde over fjorden.

Neste dag, den 6. oktober, skulle vi gjennomføre siste etappe. Vi måtte smøre oss med tålmodighet. Det var nordvestlig kuling og snøføyke, men mot middagstid ble været bedre, og vi bestemte oss for å forsøke. Det tok 3 1/2 time å ro over til Revneset. Her så vi at det var folk i ei hytte, og da vi var svært sultne, bestemte vi oss for å ta en tur i land for om mulig å få noe varmt i livet. I hytta lå to arbeidere fra anlegget på rypejakt. Vi ble godt mottatt, og etter vel en time fortsatte vi. Men da vi hadde bare en kvarters roing igjen før vi endelig kunne gå i land i Longyearbyen, så kom nordvesten så jæklig at vi måtte snu og la det gå unna vinden. Vi berget oss på land i Hjorthamn, søkk våte. Vi måtte bruke makt for å få åpnet en dør i en brakke hvor det var ovn. Vi fyrte i ovnen og begynte å tørke oss. Vi satt i ring rundt ovnen i bare undertøyet. Natta gikk med til fyring i ovnen og tørking av klærne. Det var nå litt bakvendt, fant vi ut

— her hadde vi berget oss over fjell, og breer, og så rett før vi skulle gå i land i Longyearbyen, så holdt vi på å drukne.

Dagen etter kom vi oss over til Longyearbyen, og vi ble godt mottatt av sysselmannen. Allerede dagen etter var vi med S/S «Stein» på vei til Norge.

Det hører selvfølgelig med til historien at «Viking» klarte å komme inn i Lomfjorden dagen etter at vi hadde begynt marsjen. Den hadde først vært på Wilhelmøya og Nystrømøya og samlet sammen fangsten vår. Nå, de fant ikke alt, og resultatet for oss den sommeren ble magre saker.

Isbjørnhiene på Hopen

av Odd Lønø

Denne sjeldne hendelsen er gjengitt slik den er fortalt meg av telegrafistene Odd Enoksen og Bjarne Fosmo, som sammen med sine kolleger, Bjarne Pedersen og Kjell Bugge Nilsen, opplevet den på Hopen i 1971.

Det var en av de første dagene i april, det var fint vintervær, sol og kaldt. To av oss hadde vært en tur sør på øya hvor vi har en hytte. Den er bygd av fangstmann Henry Rudi i 1908. På veien hjemover fikk vi oppe i lia et stykke se en liten tass av en bjørnunge. Dette var noe for oss kamerajegere. Vi hadde allerede skutt vår kvote bjørn, 4 stykker på hver, og det som viste seg av bjørn heretter, skulle utnyttes til fine fotos.

Vi gikk oppover mot hiet og fikk nå også se binna. Der var et par runde koller, og oppe på den andre, i en høyde av 40 til 50 meter over havet, så vi et rundt hull i snøen. Binna tok ungen og gikk inn i hiet da den så oss. I terrenget var det et søkk som hadde føyket igjen, og her hadde binna gravet hiet sitt. Åpningen var trang, så binna måtte nok true seg gjennom. Nedenfra stranda, hvor vi pleide å gå forbi, kunne vi ikke se noe hi, og hadde ikke ungen vist seg, så er det ikke sikkert vi hadde fått oppleve kameratskapet med disse. Vi gikk hjem til stasjonen, det var ikke mere enn ca. 6 km.

Dette var jo morsomt stoff, og da vi kom til stasjonen, ville vi ikke plumpe ut med sensasjonen med en gang. Men det var flere som hadde hemmeligheter. Det var Odd. Det viste seg at han hadde vært nordover og funnet to hi. Det ble mye hiprat den kvelden.

Odd hadde vært nordover langs stranda på østsiden. En 20 km. fra stasjonen fikk han se ei binne med en unge oppe i lia. Da han kom nærmere, forsvant de begge inn i et hull i snøen. Det lå i en høyde av 70—80 meter over havet. Det var mye spor rundt hiet, så de hadde antagelig vært ute et par dager. Det var vel det rolige, fine solskinnsværet som hadde lokket binna til å åpne hiet og å ta en tur ut og lære opp ungen. De hadde sklidd på magen og koset seg verre. Litt lenger nord, bare en 200 til

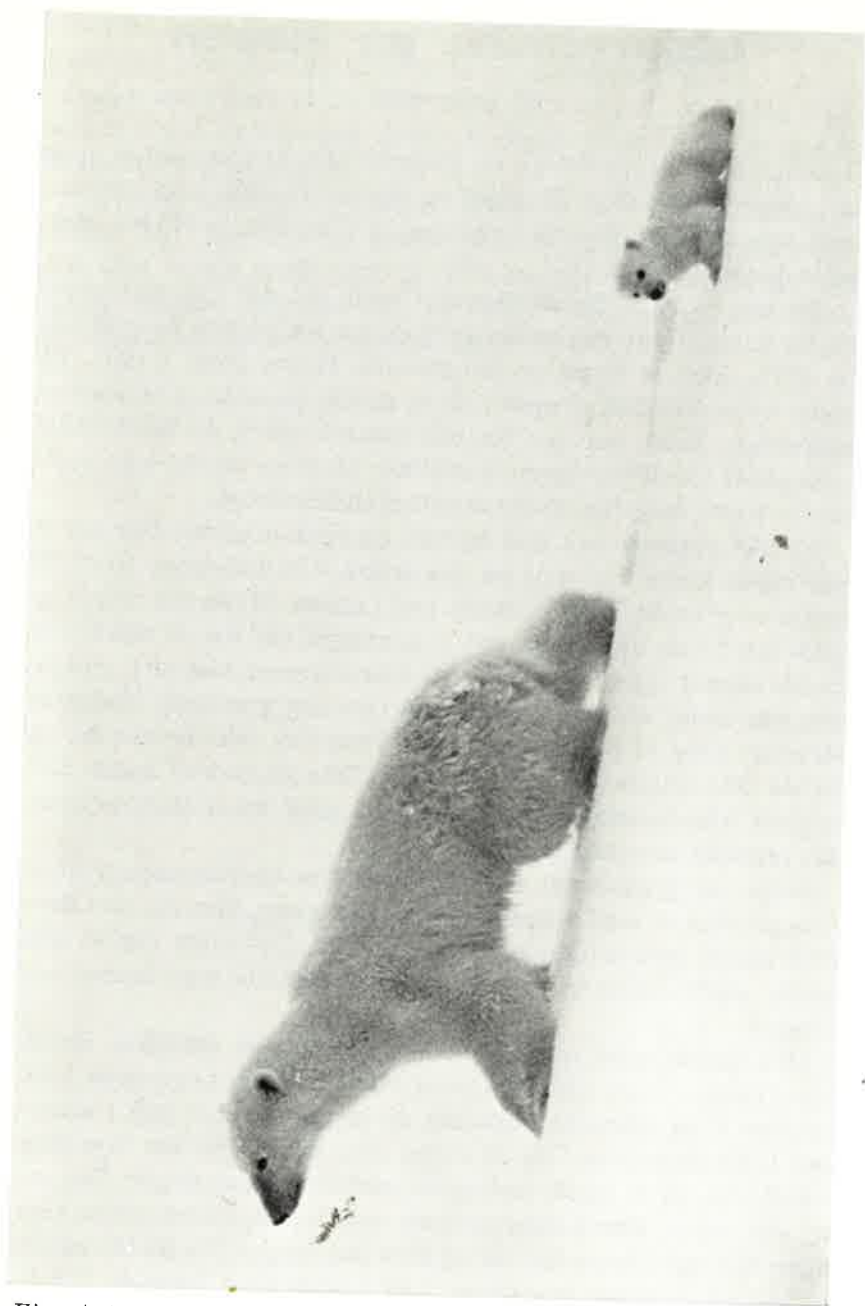

Fig. 1. Binna og ungen på vei tilbake til hiet. The female and her cub on the way back to the den.

300 meter, fant han ennå et hi. Her så han ingen ute, men han hørte ei binne blåse irritert i nesa der inne, den likte ikke å bli forstyrret. Han skjot et par skudd i lufta for å se om han kunne få lokket den ut, men det gikk ikke.

Nå bestemte vi oss til å holde et øye med hiene så ofte som mulig. Fotoiveren vokste i oss — her måtte det gå an å få noen sjeldne bilder av isbjørn i sitt rette element. Det ble da hiet på sørsiden som vi mente lå best til fordi det lå så nær. Vi tok oss turer daglig, og vi bar også med oss spekk. Vi gikk da fram til en 20—30 meter fra hi-åpningen og kastet spekket borttil. Vi ville ikke gå nærmere for ikke å lage fotefar med fremmed lukt i. Binna kom ikke ut og tok noe mens vi var der. Men det var vekk når vi kom igjen, så den hadde ikke vraket kosten.

Vi laget oss et platå i snøen 40—50 meter unna hiåpningen. Derfra kunne vi se hva som foregikk. Vi var som regel tre i følge, den fjerde måtte være hjemme og lese av «metten». Bjørnen var ute flere ganger mens vi var der. Den var oppmerksom på oss, men tok det helt rolig. Enkelte ganger kom den mot oss. Det var ikke noe truende utfall, men vel nærmest av nysgjerrighet. Den kom så nær som 15—20 meter. Da snudde den seg halvt mot oss, pustet høyt og tenkte seg godt om, så det ut for. Så ruslet den tilbake igjen. Det var virkelig en enestående opplevelse dette her.

En dag vi kom ned der, det var 5 til 6 dager etter at vi hadde sett hiet første gang, så var det forlatt. Vi så sporet av binna og ungen hennes utover isen mot øst. Vi gikk etter, og her fant vi henne en halv kilometer ute i isen oppe på et koss. For at den ikke skulle gå lenger øst, gikk vi på utsiden av henne. Hun tok da veien mot hiet, den syntes vel det var den sikreste plassen for henne og den lille ungen. Vi fulgte forsiktig etter og hadde binna omtrent 40—50 meter foran oss. Ungen var trøtt, så det ut for og ble etter. Vi gikk helt opp på siden av den og fotograferte, og vi kunne ha lettet ungen opp, men det hadde vært å gripe forstyrrende inn i idyllen. Dessuten kunne vi ikke vite hva binna ville gjøre da. Stoppet binna og kom mot oss, så gikk vi unna, og den var fornøyd med det. Da binna begynte å klatre oppover mot hiet, ble ungen igjen i laussnøen. Den lille tassen datt ned i de store hullene som moras fotefar hadde laget, og den hadde

Fig. 2. Binna og ungen har roet seg oppe i lia over hiet. Binna diet ungen og vi «pratet» med henne. The female and her cub in a rest ditch in the mountainside over the den. She fed her cub and the crew watched her for a long time and «talked» to her.

vanskeligheter med å ta seg fram. Den peip og bar seg litt. Det som hendte nå, var det festligste av alt vi hadde sammen med bjørnene. Mora ble antagelig noe irritert over at ungen ikke klarte brasene sine, og gjorde etter en stund et kjempehopp på 10—15 meter — den både hoppet og sklei — og havnet ned ved siden av ungen så snøføyka stod. Den tok så et tak i nakken på ungen og med noen raske hopp var den oppe ved hiet og forsvant. Det hele gikk så fort at vi ikke fikk bilder av dette.

Dagen etter var vi der nede igjen. Hiet var forlatt. De hadde ruslet ut i isen igjen. Vi gikk på utsiden av dem, og de gikk innover igjen. Denne gangen ville binna på sørsiden av Hopen, men ved å gå på sørsiden av dem, fikk vi dem tilbake til den gamle

Fig. 3. Det er lavt under taket i hiet og det var en forhøyning i midten. The den inside had a pile in the middle.

plassen. Denne gangen klatret de forbi hiet og opp i en høyde av 200 meter. Ungen hadde vanskeligheter i det bratte terrenget. Det var en fornøyelse å se at ungen likevel klarte å karre seg opp. Måtte den ned igjen enkelte ganger, så gikk den med bakenden først. Den sklei på magen og bremsset med klørne. Binna gravde seg ei grop så den kunne sitte bedre. Vi satte fra oss skiene og klatret oppover for å komme på oversiden av dem, og her kunne vi se nøye hva som foregikk. Vi tok bilder og ropte og prata med dem. Binna roet seg, og den diet ungen. Vi kastet spekk bort til den. Etter en tid gikk vi hjem, men bestemte oss etter en del timer til å gå ned å se til dem igjen — jo, de var der fremdeles.

Dagen etter var de borte, og vi så dem ikke mere. Vi krøp inn i hiet for å undersøke det. Fra åpningen var det cirka 75 cm ned, og her var det et kammer på en meters bredde. Videre gikk det en gang oppover i en bøy til det egentlige hiet. Det var vel meteren bredt og hadde en forhøyning i midten. På siden var det gravet ut et par små kammer — passe store til at ungen kunne ligge der. Høyden var ikke mere enn omkring 50 cm, så binna måtte ha hatt det trangt der. Taket var tynt, og det kom

mye lys inn. Vi hadde vanskeligheter med å få tatt bilder. Linsene dugget og elektronblitzen fikk vi ikke til å virke. Til slutt fikk vi noen bilder med vanlig blits.

De to andre hiene hadde vi ikke særlig mye føling med. Mellom 10. og 14. april gikk vi forbi der, og da var de føyket igjen. Vi antok at de var forlatt. Men det er ikke utelukket at binnene var i hiene, og at de gikk ut seinere.

Omkring midten av april oppadget vi på vestiden av øya et hi eller en liggeplass. Her hadde det vært ei binne med to små unger. Høyst sannsynlig var dette binna fra det tredje hiet. Etter å ha vært ute med ungene sine en tur nordenom Hopen hadde den vel gravet seg en hvileplass.

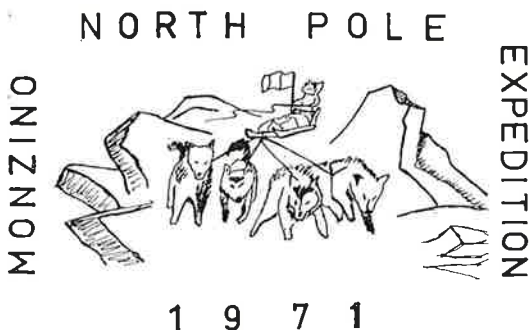
P.S. Tidligere er det fanget små isbjørnunger på Hopen; i 1909 en, 1947 to, 1948 en, 1953 en, 1956 to og 1962 to. Det er ikke hver gang hiet er funnet, men det er vel sannsynlig at disse unger er født på Hopen. I april 1968 ble det sett ei binne med to små unger. En antok at disse var født på Hopen.

Summary

In the first days of April 1971 three polarbear dens were found on Hopen island, Svalbard. One of the females, who had one cub, was unusually tame. The crew of the weather reporting station visited her at her den and while she was walking in the vicinity. The crew came very close to her and the cub, but when they came too close the female turned round and took some steps towards them. She always seemed pleased when the crew moved a bit away.

Monzino north pole expedition 1971

av Einar Sverre Pedersen.

I 1899 organiserte prins Luigi Amadeo av Savoy, hertug av Abruzzi, en italiensk nordpolekspedisjon. Hertugen av Abruzzi var en berømt fjellklatrer og Himalayaforsker. Han mente hans erfaring fra Himalaya skulle bli meget verdifull under fremstøtet mot nordpolen.

En norsk selfanger omdøpt til «Stella Polare» landsatte ekspedisjonen på Rudolføya i Frans Josef land den 8. august 1899.

Under overvintringen på Frans Josef land forfrøs hertugen av Abruzzi en hånd og måtte amputere to fingre. Han overlot derfor ledelsen av fremstøtet mot nordpolen til den italienske marineløytnanten Umberto Cagni.

Den 11. mars 1900 startet Cagni med 13 sleder og 102 sibiriske hunder mot nordpolen. Under et fryktelig slit over vanskelig is nådde Cagni sammen med alpeførerene Petigax og Fenoillet samt matrosen Canepa $86^{\circ} 34' N$ og slo dermed Nansens rekord fra 1895 med 20 nautiske mil. Dette ble en stor italiensk triumf idet århundrets største polarforsker Fridtjof Nansen var beseiret. Tre mann mistet imidlertid livet under ekspedisjonen; løytnant Querini, fjellføreren Ollier og den norske maskinisten Støkken forsvant sporløst på vei tilbake til Rudolføya.

Det vitenskapelige resultat av hertugen av Abruzzis nordpols-

ekspedisjon var meget magert, det hele var nærmest en sportsprestasjon.

Umberto Cagnis triumf inspirerte den italienske fjellklatreren, Himalayaforskeren og mangemillionæren Guido Monzino til å vende blikket nordover. Guido følte seg som hertugen av Abruzzis arvtager og han hadde derfor i mange år båret på den hemmelige drømmen å plante det italienske flagget på nordpolen. Han skulle gjennomføre det hertugen av Abruzzi ikke hadde greid.

Våren 1970 ledet Guido Monzino en forberedende ekspedisjon med eskimoer og hundesleder fra Thule på Grønland til Cape Columbia på Ellesmereøya, Kanadas nordligste punkt. Det var herfra Robert Peary hadde startet den 1. mars 1909 mot nordpolen med 19 hundesleder. Etter 53 dager var Robert Peary igjen tilbake på Cape Columbia. Han påstod senere at han hadde nådd nordpolen den 6. april 1909. Imidlertid kunne han ikke bevise denne påstanden fordi ingen av deltagerne i det endelige fremstøtet mot nordpolen var navigasjonskyndige. Ekspedisjonens navigatør Robert Bartlet ble sendt hjem da de nådde 87° 47' N.

Våren 1971 ville Guido Monzino kopiere Robert Pearys nordpolsferd. Da heller ikke han var navigasjonskyndig henvendte han seg til SAS med en forespørsel om å få låne en erfaren polarnavigatør til sin planlagte ekspedisjon.

Således hendte det at direktør Emil Damm i SAS Region Danmark ringte til meg en oktoberkveld i 1970 og spurte om jeg kunne være interessert i å delta i Monzino's nordpolsekspedisjon. Det var jeg selvfølgelig.

Et par dager senere befant jeg meg i Ottawa sammen med ekspedisjonens danske organisatør, fru Lillian von Kauffmann, for å forhandle med Department of Indian Affairs and Northern Development om tillatelse til landsetning av Monzino's nordpolsekspedisjon med fly på flyplassen Alert på Ellesmereøya for viderebefordring til Cape Columbia.

Dette gikk de kanadiske myndigheter med på under forutsetning at ekspedisjonen hadde med seg et eget fly som kunne ta seg av forsynings- og eventuell rednings-tjeneste under ekspedisjonen. Flyet skulle være av en slik type at det kunne lande i

drivisen, det skulle være bemannet med erfarne polarpiloter og fremfor alt skulle det finnes en erfaren polarnavigatør på flyet. Fru von Kauffmann gikk med på disse betingelser på vegne av Monzino og bestemte samtidig at jeg skulle tjenestegjøre som navigatør på flyet under hele ekspedisjonen. Samtidig ble vi enige med de kanadiske myndigheter om at et De Havilland Twin Otter fly antagelig ville være det mest hensiktsmessige for denne ekspedisjonens bruk. Twin Otter er et tomotors turboprop STOL (short take off and landing) fly spesielt godt egnet for arktiske og antarktiske oppgaver. Vi prøvtefløy et av De Havilland fabrikkens nyeste Twin Otterfly fra Ottawa til Montreal. Det var helt utmerket, men dessverre var prisen for flyet fullt utstyrt for polarflyving nærmere en halv million dollar så fru Kauffmann våget ikke å kjøpe det for Monzino's regning. Vi gikk derfor igang med å komme i kontakt med flyselskaper som hadde Twin Otter til leie. Flyselskaper i Norge, Kanada og Alaska ble kontaktet og etter lange og seigslitne forhandlinger endte det med at Interior Airways i Fairbanks, Alaska, stilte en Twin Otter til ekspedisjonens disposisjon. Interior Airways skaffet også to erfarne piloter og en mekaniker.

Den 13. februar 1971 startet vi fra Fairbanks og fløy via Inuvik, Cambridge Bay og Resolute Bay til Thule på Grønland.

Guido Monzino hadde allerede slått seg ned i eskimobyen Kanak ca. 100 km. nord for Thuleflyplassen sammen med de andre europeiske deltagerne, to unge italienske menn, Mirco Minuzzo og Renaldo Carrel, den chilenske majoren Arturo Aranda samt en dansk telegrafist. I Kanak leiet Monzino 24 eskimoer med egne hundespann. De skulle ha betalt 125 danske kroner pr. dag så lenge ekspedisjonen varte. Fra Kanak skulle eskimoene kjøre til Thule flyplass for å bli fløyet derfra til Alert med et Hercules fly.

Etter en meget interessant tur gjennom nordvestpassasjen med vår Twin Otter landet vi i Thule den 14. februar og fortsatte så til Kanak der eskimoene hadde brøytet en fin landingsbane på fjordisen.

Her i Kanak traff jeg brødrene Peter og Talilanguak Peary, sønnesønner av den store Robert Peary. Disse to fremragende hundekjørere og jegere skulle lede Monzino's hundesleder fra

Alert via Cape Columbia til nordpolen og tilbake. De var begge meget ivrige etter å få vise at de kunne gjennomføre det samme som deres bestefar og hans eskimoer hadde gjennomført 62 år tidligere.

Den 20. februar kom 24 eskimoer med 24 hundesleder og 333 hunder til Dundas radiostasjon ved Thule flyplass. Temperaturen var her -40°C og eskimoene frøs bitterlig i sine telt da jeg besøkte dem på kvelden. De var ikke vant til å ligge i telt så tidlig på året. Samme dag var temperaturen i Alert på Ellesmereøya -60°C så jeg kunne ikke la være å tenke på hvorledes eskimoene skulle klare seg i telt deroppe.

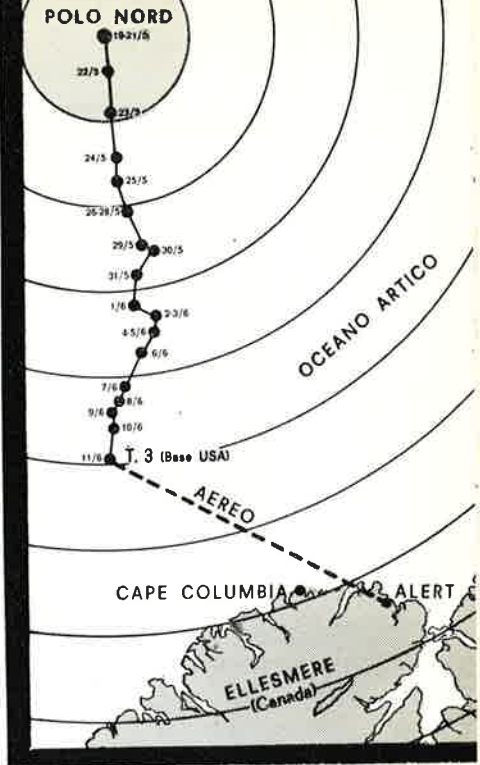
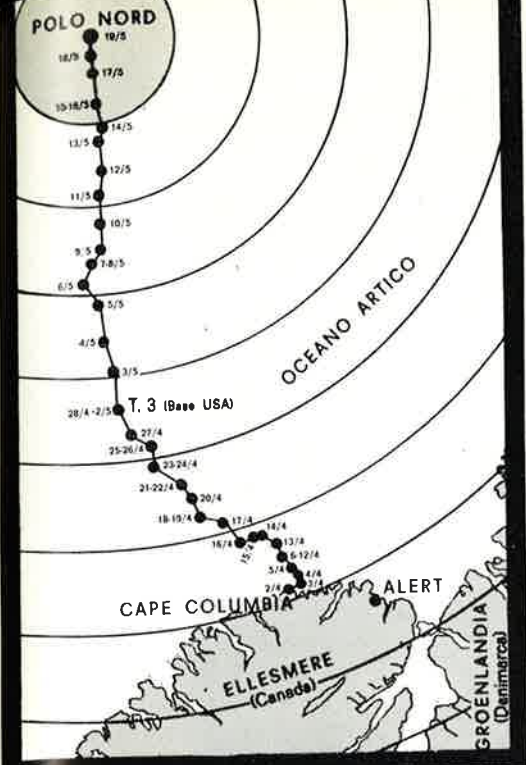
Befolkningen i Thuledistriktet på Nord-Grønland er en liten gruppe på ca. 400 individer. De kaller seg med stolthet for polareskimoer til forskjell fra grønlenderne som lever sydover langs vestkysten av Grønland. Polareskimoene nærer en dyp forakt for grønlenderne. Ekspedisjonens tolk Poul-Ib Sikemsen var grønlender fra Julianehåb på sydvest Grønland. Han ble imidlertid godtatt av polareskimoene fordi han var gift med en søster av brødrene Peary.

Mens vi ventet på en Hercules fra Interior Airways i Alaska som skulle fly ekspedisjonens utstyr fra Thule til Alert ankom fire danske ekspedisjonsmedlemmer med SAS rutefly fra København. Ekspedisjonens lege, Troels Kardel og tannlege Mikkel Kardel var brødre. Mikkel var ivrig fjellklatrer og brefører med god bakgrunn fra fjell- og breferder i Norge.

Alan Koch Sørensen skulle være ekspedisjonens telegrafist og Knud Erik Møller skulle tjenestegjøre som sledepartiets navigatør. Både Alan og Erik kom fra den danske handelsflåten.

Ved å ha en navigatør med sledepartiet til nordpolen og en navigatør i flyet som understøttet ekspedisjonen regnet Monzino med at han skulle være helgardert så han ikke skulle komme opp i samme vanskeligheter som Robert Peary var kommet i da han ikke kunne føre noe bevis for at han virkelig hadde nådd nordpolen den 6. april 1909.

Sent på kvelden den 26. februar ankom Interior Airways Hercules fra Fairbanks til Thule. Så begynte innlastingen av 333 hunder, 24 sleder, 24 eskimoer og alt utstyr og proviant for ekspedisjonen. Det hele ble delt opp på tre flyvinger. Den første

Kartet til venstre viser ekspedisjonens rute fra Cape Columbia til nordpolen. Hvert svart punkt angir en leirplass.

Kartet til høyre viser ekspedisjonens rute fra nordpolen til isøya T-3 der sledeferden sluttet den 11. juni 1971. Fra T-3 ble ekspedisjonen fløyet med Twin Otter til Alert og fra Alert gikk turen videre til Thule med en Hercules.

startet mot Alert med 103 hunder og 12 eskimoer i tillegg til ti tonn med proviant og brennstoff.

Innlastingen gikk meget fint og det sirkus som personalet på Thule flyplass hadde håpet på å oppleve ble det ikke noe av. Hundene lå stille i lasterommet på flyet under hele turen til Alert antagelig lammet av redsel mens de 12 eskimoene som skulle passe på hundene samlet seg på flyets flightdeck for å studere sine jaktmarker fra luften.

Så snart flyet hadde losset i Alert ble det opprettet en basleir like ved startbanen idet man etter avtale med den kanadiske stasjonssjefen major Walker hadde kommet frem til at ekspedi-

*Februarnatt med fullmåne og -60°C ved leiren i Alert på Ellesmere øya.
Eskimoene frøs bitterlig i sine telt.*

sjonen ikke skulle være avhengig av den kanadiske militærstasjonen i Alert for innkvartering.

Mannskapet på Twin Otter flyet skulle imidlertid være basert i Alert inntil ekspedisjonen var kommet halvveis til nordpolen og det ble derfor ordnet innkvartering for oss hos Department of Transports meteorologiske stasjon. Sjefen for denne stasjonen var forresten en gammel kjenning av meg fra Mould Bay som jeg besøkte i 1968. Personalet ved den meteorologiske

stasjon var veldig hjelpsomme både når det gjaldt å skaffe værmeldinger fra T-3 og Thule, såvel som når det gjaldt transport ned til og fra flyplassen som lå et godt stykke fra stasjonen.

Den 28. februar gjorde Herculesflyet to turer til mellom Thule og Alert idet det tok med utstyr, proviant og 115 hunder pr. tur, og dermed var ekspedisjonen vel etablert i basleiren ved flyplassen i Alert.

Den chilenske majoren Aranda var av Monzino utpekt som forsyningssjef. Han hadde tidligere vært med på to av Monzinos ekspedisjoner og hadde også besøkt chilenske vitenskapelige stasjoner i Antarktis og var derfor vel kvalifisert for den ansvarsfulle jobben som forsyningssjef. Hans store problem var at han ikke forsto engelsk noe videre bra. Når han ble spurt om noe på engelsk svarte han for sikkerhets skyld ja med et bredt smil. Dette førte ofte til merkelige forviklinger.

Få polarekspedisjoner har vel hatt slike sprogproblemer som Monzino's nordpolsekspedisjon hadde. Eskimoene forstod hverken dansk eller engelsk og slett ikke italiensk eller spansk. Tolken kunne eskimoisk og dansk men svært lite engelsk. Minuzzo og Carrel forsto bare italiensk men Minzino talte både engelsk og spansk og noen få ord eskimoisk. Når noe skulle utføres brukte Monzino å gi ordren til major Aranda på spansk. Aranda gav ordren videre til tolken på engelsk og denne gav så ordren videre på eskimoisk.

Allerede den 2. mars startet de første fullastede sledene fra Alert mot Cape Columbia der en fremskutt basleir skulle opprettes for fremstøtet mot nordpolen. Nå var alle ekspedisjonens medlemmer på plass unntatt lederen som fremdeles holdt seg i Thule for å slutføre noen viktige forhandlinger der med den amerikanske stasjonssjefen oberst Hintermeier. Om ettermiddagen den 2. mars hentet vi Monzino på Thule med Twin Otter flyet og fløy ham til Alert og dermed var alt klart for start fra kanadisk område mot nordpolen.

Det kanadiske Department of Indian Affairs and Northern Development hadde sendt en ung jaktoppsynsmann med ekspedisjonen som observatør. Han het Russel Hall og kom fra Yellowknife. Hans viktigste oppgave var å påse at eskimoene ikke falt for fristelsen og skjøt moskusdyr på Ellesmereøya. Ryktet for-

På Thuleflyplassen ble ekspedisjonens 333 grønlandshunder lastet ombord i en Hercules for transport til Alert. Innlastingen ble ikke den sirkusforestilling som personalet på Thule hadde håpet på.

Ekspedisjonens Twin Otter fløy 60 tonn med utstyr og proviant frem til basleiren på Cape Columbia. Uten hjelp fra Twin Otteren ville aldri ekspedisjonen ha nådd nordpolen.

På Cape Columbia, Kanadas nordligste odde ble det opprettet en baseir for ekspedisjonen. Her bygget eskimoene en liten by av igloer. I begynnelsen av mars måned var temperaturen her omkring -50°C .

talte at medlemmer av Monzinos ekspedisjon til Cape Columbia i 1970 hadde skutt moskusdyr og dette ville kanadiske myndigheter ikke ha noe av. Det er nemlig strengt forbudt å jage moskusdyr i Kanada og overtredelser av dette forbudet blir meget strengt straffet. Isbjørnen er ikke fullt så strengt beskyttet for man kan fremdeles få lisens til å skyte isbjørn i hele kanadiske arktis. Lisensen er imidlertid meget kostbar.

At Russel Hall var pådyttet Monzino's nordpolsekspedisjon var en kilde til stadig ergrelse for Guido Monzino som utfoldet stor diplomatisk virksomhet gjennom den italienske ambassade i Ottawa for å få fjernet ham, dog uten resultat. Så lenge ekspedisjonen befant seg på kanadisk område skulle Russel Hall være med, men kanadiske myndigheter gikk motvillig med på at kanadisk område bare strakk seg ut til 12 nautiske mil-grensen i polhavet.

Den 3. mars fløy vi en tur med Monzino over Cape Columbia og 50 nautiske mil utover polhavet mot nordpolen. Isforholdene nordover viste seg å være helt utmerkede så langt øyet kunne se, og Monzino var for en gangs skyld i perlehumør.

Den opprinnelige plan var å kjøre direkte nordover fra Cape Columbia til nordpolen, altså Peary's gamle rute. Imidlertid lå den amerikanske isøya T-3 meget gunstig til omtrent halvveis til nordpolen i posisjon 85°18'N 88°36'W. Isøya var tydeligvis kommet inn i en bakevje i strømmen ute i polhavet, for den hadde ligget og pendlet rundt denne posisjonen i lengre tid.

Jeg foreslo derfor for Monzino at vi skulle bruke T-3 som fremskutt forsyningsbase, slik at vi fløy halvparten av forsyningene ut dit og sledepartiet kjøre via T-3 til nordpolen.

Dette delte nordpolsturen opp i to omtrent like lange etapper forutsatt at T-3 ville pendle rundt sin nåværende plass. Monzino ble interessert i denne endring av planen og allerede den 8. mars fløy vi ut til T-3 for å forhandle med stasjonssjefen der om de praktiske detaljer. Jeg hadde på forhånd sikret tilsagn om å få bruke T-3 fra Dr. Max Brewer i Point Barrow.

Dr. Max Brewer var direktør for Arctic Research Laboratory i Point Barrow og den vitenskapelige stasjonen på isøya T-3 sorterte under ham.

Resultatet av vårt besøk på T-3 var at en Hercules ble dirigert dit med menneske- og hundepemikan. Dessverre gjorde forsyningssjefen, major Andara, en feil idet han sendte all ekspedisjonens menneskepemikan ut til T-3 slik at vi måtte fly flere turer med Twin Otteren til T-3 for å hente tilbake halvparten av menneskepemikanen til Alert. Etter denne tabben gikk forsyningssjefen senere populært under navnet major Arturo Confusio.

På Cape Columbia var det nå etablert en fremskutt basleir og alt utstyr og all proviant som skulle dit ble fløyet ut med Twin Otteren. Det var brøytet en landingsbane på 400 meter for oss og den viste seg å være mer enn tilstrekkelig for vårt utmerkete STOL-fly.

Da temperaturen ute på Cape Columbia lå omkring —40C, fant Monzino ut at han ikke ville ligge i telt der, men foretrakk å få satt opp endel permanente hytter. Disse ble etter stor telegrafisk virksomhet kjøpt i Alaska og fløyet fra Anchorage til Alert med en Hercules. Fra Alert fløy vi dem videre med Twin Otter til Cape Columbia der de ble montert til stor glede for eskimoene som trodde de skulle få flytte inn i dem, men der tok

de feil. Hyttene ble reservert for de europeiske ekspedisjonsdeltakerne. Dette med anskaffelse av hytter var et stort feilgrep, det førte til at starten mot nordpolen ble forsinket, og dessuten delte det ekspedisjonen i to klasser, en overklasse som bodde i hytter og senere kjørt som passasjerer på sledene til nordpolen, og en underklasse som bodde i telt på Cape Columbia og senere kjørte sledene med passasjerene nordover.

I løpet av mars måned fløy vi gjennomsnittlig 3 turer pr. dag ut til den fremskutte basleiren og transporterte ialt 60 tonn utstyr og proviant gjennom luften ut dit.

Med de åtte hyttene som var satt opp på Cape Columbia og eskimoenes telt og igloer så den fremskutte basen ut som en hel liten by der på Kanadas aller norligste odde. Hver av europeerne hadde sin egen hytte, og hytte nummer 1 var selvfølgelig ekspedisjonssjefens. Her oppbevarte han foruten alle sine personlige saker også ekspedisjonens rikholdige brennevinlager. Men hytte nummer 1 sto tom hele mars måned fordi Monzino ble utsatt for et kjedelig tilfelle av dårlig fordøyelse og foretrakk å holde seg i Alert der det var kort vei til vannklosett. Den 26. mars kom fru von Kauffmann med en Hercules fra København til Alert med 200 flasker medisin til Monzino's redning.

Jeg hadde under mitt første møte med Monzino advart ham mot å ta for meget brennevin med på ekspedisjonen, men han var av helt annen mening. For folk fra sydlige trakter var brennevin en absolutt nødvendighet på en polarekspedisjon. Etter som det var Monzino's ekspedisjon og ikke min egen var det ikke stort en kunne gjøre med den saken, men det skulle imidlertid vise seg at den store beholdningen av brennevin skulle skape problemer for ekspedisjonen.

Under en festlig tilstelning i leiren på Cape Columbia ble det gjort innbrudd i Monzino's hytte der brennevinlageret var innelåst og resultatet ble et større fylleslag. En eskimo som bar nag til Monzino satt en lang kniv i Monzino's tomme køye for å få utløsning for sine følelser. Monzino var heldigvis fremdeles i Alert med dårlig mave, så han led jo ingen overlast, men betraktet ihvertfall episoden som et mordforsøk.

Bakgrunnen til «mordforsøket» var at Ilanguak Dunek hadde fått et brev hjemmefra der hans kone ba om at han måtte kom-

Grønlandshundene fra Kanak levde opp til sitt gode rykte som verdens beste sledehunder. Det foregikk en stadig kamp om lederskapet innen hvert spann, og mange hunder ble skadet under slagsmål.

Utenfor igloene lå hundene bundet i -50°C og trivdes utmerket så lenge de fikk nok mat.

Guido Monzino, lederen for Monzino North Pole Expedition 1974 var mangelmillionær og alpinist fra Milano. Hans store drøm var å plante det italienske flagget på nordpolen.

me hjem snarest fordi hun var blitt alvorlig syk og behøvde hans hjelp. Da han bad Monzino om å få bli permittert fra ekspedisjonen ble dette avvist til dyp fortvilelse for den ulykkelige ektemann. «Mordforsøket» løse imidlertid problemet. Monzino turde ikke ta med en eskimo til nordpolen som strebet ham etter livet.

Vi fløy til Cape Columbia og hentet «morderen» Ianguak Dunek; han var en av de hyggeligste eskimoene og en fremragende hundekjører som tidligere hadde deltatt i en av Monzino's ekspedisjoner og fått de beste skussmål av Monzino. Nå ble danske myndigheter på Grønland oppfordret til å gi «morderen» den strengeste straff for «mordforsøket».

Søndag den 28. mars ble «Cita de Monzino» på Cape Columbia høytidelig innviet i nærvær av den militære stasjonssjefen i Alert; major Walker; feltpresten og stasjonssjefen for den meteorologiske stasjonen. Tilstede var også flere representanter for den italienske pressen.

Meningen hadde opprinnelig vært at ekspedisjonen skulle starte fra Cape Columbia i begynnelsen av mars for å følge

Peary's tidsskjema; men Monzino's maveonde hadde ført til at starten stadig ble utsatt. Eskimoene begynte å bli rastløse av å gå og vente i det uvisse og denne rastløsheten resulterte nå i en voldsom fyllefest der ekspedisjonens beste hundekjører Anton Dunek holdt på å bli slått ihjel. Da han kom til bevissthet igjen kastet han seg bare på sin hundeslede og kjørte avgårde uten utstyr. To dager senere nådde han Alert der vi tok vare på ham. Monzino prøvde å få ham tilbake men han var fast bestemt på å reise hjem til Kanak.

Endelig den 2. april startet ekspedisjonen mot T-3. Den største vanskeligheten var å forsere et belte langs land på fem kilometers bredde der isen var skruet voldsomt sammen med enkelte skrugarer opp til 10 meters høyde. Når dette området vel var passert var forholdene fine nordover med jevn is uten større råker eller skrugarer.

Den 3. april fløy vi over Monzino's leir ute på isen og slapp ned post. Vi hadde da tre italienske pressemenn ombord som nå fikk glimrende muligheter til å fotografere ekspedisjonen fra luften. Senere fløy vi dem til Thule der de skulle nå et SAS-fly til København. I Thule monterte vi ski på Twin Otteren som hittil hadde operert på hjul med store ballongdekk.

Sledeekspedisjonen var imellomtiden kommet godt avgårde, men den 6. april røk det opp en kraftig snøstorm, så de måtte holde seg i ro i tre dager i teltene. Under dette oppholdet ble den vellykede starten feiret så grundig at det tok tre ekstra dager etter snøstormen hadde lagt seg før ekspedisjonen igjen kunne sette kursen nordover. Ekspedisjonen besto nå av 23 sleder kjørt av 22 eskimoer og grønlenderen, tolken Poul-Ib Sikkelsen, 330 hunder med fem tonn hundepemikan; ett tonn ferskt kjøtt, ett tonn parafin til primusene, ett tonn med annen proviant, fire radioer og to generatorer på sledene. Ekspedisjonslederen Monzino, hans italienske kokk Mirco Minuzzo og Renaldo Carrel som skulle hjelpe Monzino med av- og påkledning; navigatøren Knud Erik Møller, telegrafisten Alan Koch Sørensen, tannlegen Mikkel Kardel, kanadieren Russel Hall og forsyningssjefen Arturo Aranda kjørte som passasjerer på sledene.

Under det lange oppholdet i leir i forbindelse med snøstormen

hadde det gått uforholdsmessige store mengder av både proviant og parafin, så Monzino sendte en gruppe på fem sleder tilbake til Cape Columbia for å hente mere proviant og parafin. Disse fortsatte imidlertid til Alert og nektet å vende tilbake til Monzino.

Det kom telegrafisk beskjed til oss i flygruppen i Alert at desertørene ikke skulle få noen hjelp med proviant eller transport. Under de rådende forhold ville det imidlertid være umenneskelig å unnlate å hjelpe dem, så de ble utstyrt med nok proviant og parafin til å fortsette sydover fra Alert til Kanak.

Årsaken til at de fem eskimoene forlot ekspedisjonen var at de var misfornøyde med ledernes misbruk av alkohol samtidig som de hadde fått post hjemmefra der det ble fortalt at vårjakten på hvalross aldri hadde vært bedre i Kanak enn den var i år.

Monzino kontaktet Grønlandsministeriet og forlangte at desertørene skulle straffes som mytterister, men etter at desertørene ved fremkomsten til Kanak var blitt avhørt ble saken henlagt.

Ytterligere fire eskimoer med sleder og hunder forlot ekspedisjonen et par dager senere. Samtidig ble de kanadiske myndigheters representant Russel Hall, og Mikkel Kardel sent tilbake til Alert fordi Monzino mente de hadde oppmuntret eskimoene til mytteri.

Det var først meningen at vi skulle hente Hall og Kardel med Twin Otteren, men under landing på isen like ved leiren ble flyet så stygt skadet at vi ikke kunne ta med noen passasjerer tilbake til Alert. Hall og Kardel måtte derfor kjøre tilbake til Alert sammen med den siste gruppen av desertører og ble senere anklaget av Monzino for å tilhøre disse tiltross for at han selv hadde beordret dem hjem.

Sledeekspedisjonen var nå redusert til 14 sleder med førere og 196 hunder. Monzino, Aranda, Minuzzo, Carrell og Sørensen kjørte fortsatt som passasjerer på hver sin slede.

Den 12. april kom sledene endelig avsted mot nord igjen. Alt brennevin var nå drukket opp og Monzino besluttet at ekspedisjonen fra nå av skulle klare seg uten brennevin. Dette var jo

en meget klok beslutning; den skulle bare vært tatt langt tidligere.

Vår skadete Twin Otter fikk vi nå byttet ut med en Turbo Beaver, et meget robust enmotors fly på ski.

Det var utvilsomt en stor fordel at sledeekspedisjonen nå var redusert med 134 hunder og 11 mann fordi matforbruket hadde vært stort. Vi hadde fløyet ut omkring 600 kg hundepemikan hverannen dag og sluppet den ned uten fallskjerm til ekspedisjonen på isen. Sålenge ekspedisjonen var fulltallig gikk det omkring 300 kg hundepemikan om dagen.

Temperaturen hadde i første halvdel av april holdt seg omkring -30°C , men i midten av april ble det plutselig mildere og temperaturen lå nå omkring -15°C . Vi begynte å bli engstelige for at isforholdene skulle bli dårligere, og riktig nok, den 22. april ble sledene stoppet av en 2 kilometer bred råk som gikk øst—vest.

Samtidig ble Beaveren beordret til å lande ved Monzinos leir fordi han behøvde øyeblikkelig hjelp. Vi trodde selvfølgelig at det hadde skjedd en ulykke. I nærheten av leiren ute på isen fant vi et jevnt område og landet der.

Monzino kom kjørende frem til flyet ulastelig antrukket i beverskinn-parka, hvite isbjørnskinns-bukser og ulveskinns kamikker. Han var meget opphisset og forklarte at man nå hadde et sexproblem i ekspedisjonen. En av de italienske guttene var blitt overfallt av eskimoene under et voldtektsforsøk.

Monzino ønsket at jeg øyeblikkelig skaffet ham syv maskinpistoler så alle de europeiske deltagerne kunne være bevepnet og forsvare seg i tilfelle de pånytt ble angrepet.

Situasjonen var ganske grotesk og antagelig enestående i polarferdenes historie. Hadde det vært kvinner med på ekspedisjonen ville det hele vært lettere å forstå.

Da jeg ikke var i våpenhandlerbransjen var det eneste jeg kunne gjøre å forklare Monzino at eskimoene som var bevepnet med sine egne jaktrifler antagelig kunne skyte hele den europeiske gruppen lenge før de fikk muligheten til å rette en maskinpistol mot eskimoene hvis det virkelig var eskimoenes hensikt å drepe noen. Jeg foreslo derfor at vi skulle ta med oss den attraktive unge italieneren som var årsaken til problemene til-

bake til Alert. Dette ville imidlertid ikke Monzino høre på. Ekspedisjonen var en stor-familie og eskimoene forlangte at barna skulle følge med videre. Han forklarte videre at han anså seg selv og de italienske guttene som fanger hos eskimoene og han levet i stadig redsel for at de skulle ta livet av ham. Jeg forsøkte å berolige ham med at dersom eskimoene nå virkelig ville ta livet av ham så hadde de sikkert gjort det for lenge siden. Hadde han berget livet hittil så var han nok sikker. Jeg lovet imidlertid å sende beskjed til fru von Kauffmann i København om han anså seg som fange og trengte våpen for å berge livet.

Heldigvis frøs det nyis på den brede råken så det ble mulig å kjøre over allerede den neste natt og så lå veien mot T-3 åpen uten noen større hindringer. Sexproblemene lot til å være glemmt i iveren for å nå den amerikanske isøya.

Den 27. april svinget karavanen av sleder inn på flyplassen. Møtet mellom Monzino og stasjonssjefen gikk i den klassiske stilen. «I am Monzino», sa Monzino og slo seg på brystet. «I am Bill Beck», sa stasjonssjefen og slo Monzino på skulderen på god gammel amerikansk vis.

Samtidig som sledeekspedisjonen ankom til T-3 ankom en ny Twin Otter til Alert fra Alaska og med som passasjerer var fru Lillian von Kauffmann og grønlenderen Niels Henrik Lyng. Etter sigende skulle Lyng representere Grønlandsministeriet og forsøke å forhandle med eskimoene om fortsatt deltagelse i nordpolsekspedisjonen. Omtrent halvparten av eskimoene hadde nemlig forlangt at Monzino skulle sende dem hjem fra T-3 da de ikke lenger ønsket å delta i ekspedisjonen. Med den nye Twin Ottereren fløy vi til T-3 der forhandlingene skulle finne sted. Etter et seiglivet møte der eskimoene fremla sine klager var Monzino stemt for å gi opp hele forsøket på å nå nordpolen, og reise hjem til Milano. Fru von Kauffmann som hadde organisert ekspedisjonen for Monzino og skaffet den all støtte fra såvel Grønlandsministeriet, som de kanadiske myndigheter og amerikanerne på Thule satte seg bestemt imot at ekspedisjonen ble avbrutt. Dersom Monzino selv ikke ønsket å lede ekspedisjonen til nordpolen skulle hun selv overta ledelsen og føre den frem til målet. Dermed var saken klar. Monzino kunne ikke la seg erstatte av en kvinne, han måtte selv lede ekspedisjonen vi-

dere. Med løfte om øket betaling ble også eskimoene enige om å fortsette til Nordpolen.

Men det var ingen lykkelig ekspedisjon som startet ut fra T-3 søndag den 2. mai. Været var strålende, temperaturen lå omkring -10°C og isforholdene var fine.

Flygruppen hadde nå flyttet fra Alert til T-3 for å være så nær sledeekspedisjonen som mulig. Vi hadde foretatt rekognoseringsflyvninger nordover og kunne melde at isforholdene var nær perfekte, så alt så meget lovende ut.

Sledenes dagsmarsjer lå omkring 25 nautiske mil pr. dag de første tre dagene og det lå langt over det gjennomsnittet jeg hadde regnet med på 10 nautiske mil pr. døgn på hele turen til nordpolen og tilbake. Vi var alle meget optimistiske, og selv Monzino var i bedre humør. Hundene gjorde en glimrende jobb med forholdsvis lette sleder idet alt nå skulle baseres på forsyninger fra luften.

Dessverre gikk navigatøren Erik Møller's sekstant i stykker og et forsøk på å slippe ned en reservesekstant fra luften mislykkedes idet denne ble skadet under landing med fallskjerm på isen. Dermed ble ekspedisjonen fortsatt navigert fra luften. Dette viste seg imidlertid å være det mest praktiske fordi det ut i mai måned etterhvert la seg et tåkelag over isen og dermed hindret solobservasjoner fra isen.

Det var store vanskeligheter med å holde sledene på rett kurs mot nordpolen fordi den ledende sleden kjørt av Peter Peary stadig hadde en tendens til å svinge mot venstre, vestover. Dette ville kanskje bare vært en fordel om isen hadde drevet østover som den normalt skulle gjøre. Imidlertid var vindretningen det meste av tiden fra nord og følgelig ble isen satt i sterk bevegelse sydover.

Den 5. mai passerte Monzino $86^{\circ}34'\text{N}$ som i sin tid var Cagni's rekord. Nå begynte imidlertid isdriften sydover å gjøre seg så sterkt gjeldende at dagsmarsjene ble stadig kortere. Twin Otteren var over sledene tre ganger hver dag for å kontrollere at de var på rette kurs og samtidig ble også posisjonen bestemt.

Vi hadde nå våre forråd av proviant på T-3 slik at vi på kort varsel kunne fly ut til ekspedisjonen og slippe ned det Monzino måtte ønske. Foruten de daglige turene ut med hundepemikan,

Isforholdene underveis mot nordpolen var meget bra. Her leder Peter Peary karavanen på 14 hundesleder og 196 hunder nordover mot målet.

Peter Peary var sønnesønn av admiral Robert E. Peary; nordpolens erobrer. Han var en drivende kraft på Monzinos nordpolsekspedisjon i egenkap av leder for de eskimoiske sledeførerne. Det var et stort øyeblikk for Peter Peary da han den 19. mai 1971 som ekspedisjonens første mann kjørte sitt hundespenn frem til polpunktet.

ferskt kjøtt og parafin gjorde vi ofte spesialturer for å levere saker som man saknet. En dag kom det et iltelegram fra Monzino at de nettopp hadde bestemt seg for å ha pølser til middag, men de hadde sluppet opp for sennep. Vi kastet oss på vingene omtrent som det gjaldt livet og slapp ned en del glass med sennep i fallskjerm over leiren på isen akkurat samtidig som pølsene kokte opp. Det var fin service, men det ble kostbar sennep.

Monzino var innbitt kjøtteter og kunne sette i seg store mengder med kjøtt og det samme gjorde også eskimoene, så det gikk hardt utover forsyningene av ferskt kjøtt. Monzino bestilte derfor 20 tonn med T-bone steaks fra Fairbanks, Alaska, og en Hercules fløy ens ærende til T-3 med kjøttet.

Vår jobb ute på T-3 var nærmest som å være ansatt i en kolonialbutikk. Hver dag mottok vi dagens shoppingliste fra Monzino: 20 kg T-bone steak, 20 kg menneskepemikan, 5 kg sukker, 5 kg kakao, 5 pakker skipskjeks, 5 liter marmelade, 10 kg smør, 200 kg hundepemikan, 10 liter parafin osv. Så var det bare å gå til lageret som lå nedgravd i snøen og ta ut varene og laste dem ombord i Twin Otteren. Parafindunkene måtte slippes i fallskjerm, men de andre sakene kunne vi slippe direkte fra lav høyde. Det ble derfor en hel del fin lavflyvning til stor glede for våre venner eskimoene som alltid var like imponert over Dave Mckay's dristige innflyvninger i høyde med skrugarene. Men det som gledet eskimoene mest var å se de store rød-hvite fallskjermene komme dalende ned med parafindunkene dinglende under.

Når forholdene var bra landet vi på isen så nær ekspedisjonen som mulig for å få en direkte prat med karene på isen. Jeg fikk således rikelig anledning til å studere muligheten for landing med fly både med og uten ski i polarisen, en sak som hadde interessert meg sterkt helt siden jeg deltok i de første kommersielle polarflvningene med SAS i 1952.

Vi hadde beholdt Turbo Beaveren på T-3 etter at vi fikk den nye Twin Otteren fra Alaska. Beaveren hadde vi fortsatt på ski, mens Otteren opererte på store hjul med ballongdekk. Svært mange steder der det var frosset nyis over råkene var forholdene så jevne og fine at vi med letthet kunne lande på hjul. Men vi fløy alltid først ned på isen og lot hjulene rulle over isen

mens vi ennå hadde nok fart til å lette igjen dersom isen plutselig skulle briste, så dro vi opp igjen og fløy lavt over sporene for å se om det var kommet vann i dem. Hvis sporene var hvite og fine kunne vi trygt lande.

Isforholdene var forbausende fine selv om det nå begynte å bli sent på våren. Jeg hadde beregnet at sledene skulle nå nordpolen den 17. mai. Dessverre viste det seg at dagsmarsjene stadig ble kortere nå, omkring 10 nautiske mil pr. dag, tiltross for at sledene kjørte 14 timer i døgnet. Mens ekspedisjonen lå i leir drev den ofte 5 nautiske mil sydover igjen.

Den 17. mai fant jeg at sledene ennå var 25 nautiske mil fra nordpolen. Monzino begynte å bli adskillig ergelig over at det gikk så sent nordover, og mente det måtte være feil i min navigasjon, men etter å ha vært mere enn 300 ganger med fly over nordpolen var jeg sikker i min sak, og jeg hadde bestemt meg for at når det gjaldt denne ekspedisjonen ikke skulle være skygge av tvil om den virkelig hadde vært på nordpolen. Den 18. mai var det ennå 12 nautiske mil til nordpolen.

Jeg fikk en kraftig overhøvling over radioen fra Monzino, som mente at ekspedisjonen nå burde være fremme ved målet. Denne overhøvlingen tok jeg med knusende ro fordi jeg visste at Monzino ikke var på nordpolen når det passet ham, men når mine observasjoner bekreftet at han virkelig befant seg der.

Det var antagelig akkurat dette som skjedde med Robert Peary, han stoppet sin slede når det passet ham å være på nordpolen, og så fortalte han Henson og eskimoene at nå var de der. De hadde selvfølgelig ingen muligheter for å kontrollere at det var riktig. Så gjaldt det for Peary å jenke til sekstantobservasjonene slik at det passet bra. Peary's navigator Bob Bartlet som ikke fikk være med til nordpolen fordi han var hvit, men ble sendt hjem fra 88°N, fikk senere en vennelig jobb med å lage til et holdbart bevis på at Peary virkelig hadde vært på nordpolen.

Endelig skulle da Monzinos nordpolsekspedisjon nå sitt mål. Den 19. mai fant jeg at ekspedisjonen bare var 1 1/2 nautisk mil fra polpunktet etter mine beregninger. Det lå et tett tåketeppe over isen, men jeg kunne fly over tåken og få tatt en serie med observasjoner av solen med min periskopsekstant og samtidig

fikk jeg også inn gode consolpeilinger fra Bjørnøya consolstasjon. Dermed kunne jeg få en brukbar posisjon. Jeg ba Monzino kjøre i angitt retning i en time og så fløy vi frem til polpunktet og tok en ny serie med sekstantobservasjoner og consolpeilinger som bekreftet at vi nå var nå nær målet som overhodet mulig. Vi gikk ned gjennom skydekket og sirklet over nordpolen til sledene omsider ankom.

Presis klokken 0955 den 19. mai 1971 kjørte sledene inn på det isflaket som vi før hadde beregnet skulle ligge over jordaksen. Peter Peary var føreren av den første sleden.

Isforholdene var dessverre så dårlige at vi ikke turde lande Twin Otteren på hjul på selve nordpolen. Det kunne selvfølgelig ha vært morsomt ettersom jeg hadde landet på selve sydpolen et år tidligere. Fra luften måtte vi derfor se hvorledes Monzino plantet det italienske flagget på polpunktet. Det ville ikke bli stående der lenge fordi isen var fremdeles i sterk drift mot Ellesmereøya.

I tre dager lå ekspedisjonen i leir ved nordpolen. Det ble flaggheising, men ingen stor polarfest, den skulle holdes når ekspedisjonen kom tilbake til T-3.

Det norske flagget ble også heist over polpunktet til ære for nordmenn som hadde mistet livet i forbindelse med italienske polarekspedisjoner; Maskinist Støkken under hertugen av Abruzzi's nordpolekspedisjon i år 1900 og Roald Amundsen og Dietrichsen i 1928 under ettersøkingen etter Umberto Nobile.

Monzino sendte en rekke telegrammer fra nordpolen, først til ekskongen Umberto av Italia, så til paven og Italias president, videre til en rekke geografiske institusjoner og så tilslutt et lakonisk telegram til sin advokat Adrio Casati: «Idag den 19. mai 1971 nådde vi nordpolen. Alt vel. Hilsner G. M.»

Advokat Casati ble sikkert sjokkert over denne lakoniske hilsen fra det endelige mål etter å ha mottatt sidelange telegrafiske skrekkskildringer nesten daglig fra Monzino i flere måneder: Angrepet av isbjørner! Knust av drivisen! Overfalt av eskimoene! Plyndret og forlatt på isen! og så Alt vel fra nordpolen! Italiensk operettekunst på sitt aller beste.

Den 22. mai var vi igjen over Monzino's leir på isen. Den hadde da drevet sydover mot Ellesmereøya og befant seg nå 25 nau-

tiske mil fra nordpolen. Dette så jo lovende ut, de kunne jo få adskillig hjelp av isdriften på hjemveien. Men så vel var det ikke. Isforholdene ble stadig vanskeligere jo lenger sydover ekspedisjonen kom.

Det ble mer og mer åpent vann, men takket være flyet var det mulig å navigere sledene slik at de unngikk altfor store omkjøringer. Det var kanskje nettopp under marsjen sydover at flyet var til den aller største nytte for sledeekspedisjonen. Vi var fremdeles over sledene 2—3 ganger i døgnet, slapp ned proviant og parafin og hjalp til med navigeringen.

Det ble etterhvert så varmt på T-3 at T-bone steakene som var gravet ned i snøen begynte å tine opp. Monzino gav ordre om at hundene nå skulle fores med T-bone steaks og der lå de hundene som man i Danmark hadde næret slik dyp bekymring for, gnagende i seg T-bonesteaks til \$ 7 pr. stykk hver kveld.

Ekspedisjonen hadde hittil vært forskånet for ulykker, men den 29. mai måtte Beaveren ut på isen og hente Thomas Kiviok som hadde skadet ryggen da en slede veltet over ham. Det ble vår eneste ambulanseflyvning.

Etterhvert som det led utover våren ble tåken stadig tettere og det ble vanskeligere å finne ekspedisjonen nede på isen.

Twin Otteren var riktignok utstyrt med en VHF peiler, men den virket dessverre ikke. Vi var derfor helt avhengig av å navigere oss så nær ekspedisjonen at vi kunne oppdage den visuelt.

Den 28. mai var det tett tåke og kraftig snøvær med dårlig sikt. Vi lykkedes ikke oppdage leiren tiltross for at vi fløy like forbi den flere ganger. Denne hendelsen fikk Monzino til å tape fatningen fullstendig. Han trodde ekspedisjonen var redningsløst forlapt og avisene i Italia kunne fortelle at Monzino var forsvunnet spurlost i polhavet.

Et par timer senere når snøværet hadde letnet litt fløy vi ut igjen og fant ekspedisjonen i beste velgående. Skuffelsen var imidlertid stor i Italia da dette ble kjent.

Juni kom med mildt, bløtt snøvær. En bred råk stoppet sledene den 6. juni, men heldigvis lykkedes det flyet å finne en bra vei forbi denne råken. Sledene begynte nå å nærme seg T-3, og den 9. juni slapp vi ned de siste forsyningene til dem. Vi fløy

fremdeles over ekspedisjonen to ganger i døgnet for å kontrollere at de virkelig var på rett vei.

Den 11. juni dro jeg på ski ut i drivisen fra T-3 for å møte ekspedisjonen. Jeg gikk sammen med Twin Otterens pilot Dave McKay. Vi kunne høre eskimoenes rop til hundene på lang avstand: Huk! Huk! Så peilet vi oss inn på kommandoropene og plutselig så vi det første hundespennet på den andre siden av en bred råk fylt med knust is. Det var den siste råken, men den var sannelig ikke så lett å forsere. Erik Møller plumpet i vannet mellom isklumpene og fikk sine flotte isbjørnskinnbukser fylt med vann. Alle de andre kom tørrskodd over. Monzino ble meget forbauset over å treffe oss så langt ute i drivisen iført lett sportsantrekk og ski. Han var nok et lite øyeblikk redd for at vi var på vei mot nordpolen for å slå hans rekord. Det skulle nå ikke så meget til for å slå den for da sledene endelig kjørte inn på flyplassen på T-3 den 11. juni 1971 hadde de brukt 71 dager fra Cape Columbia til Nordpolen og tilbake til T-3.

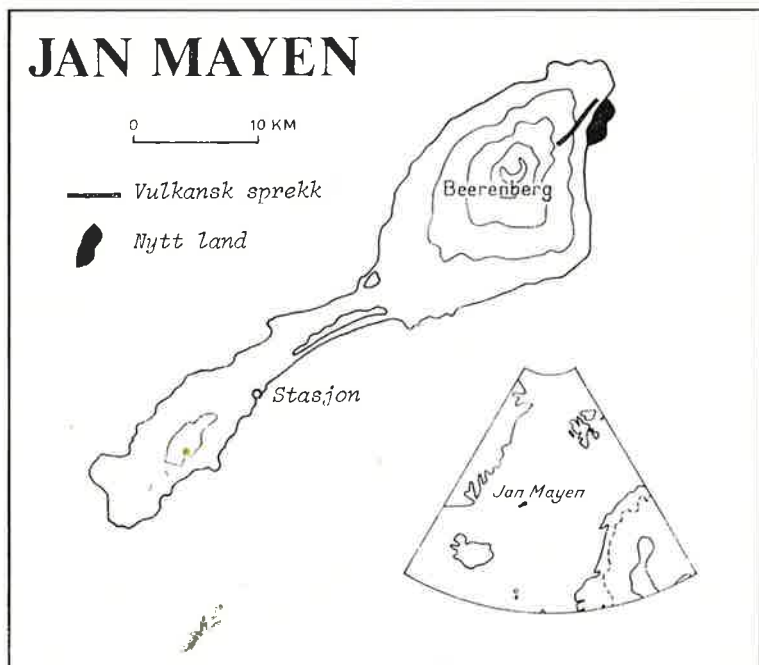
Robert Peary brukte 53 dager fra Cape Columbia til nordpolen og tilbake til Cape Columbia. Nå hadde jo Peary's eskimoer en panisk skrekk for ham som drev dem som piskete skinn. Monzino var ikke i besittelse av Peary's demoniske makt over eskimoene. Men jeg tror at Monzino's eskimoer og hunder var fullt på høyde med Peary's. Det er imidlertid himmelvid forskjell mellom en leder som eskimoene er redd og en leder som er redd for eskimoene.

Vulkanutbruddet på Jan Mayen

Av Thor Siggerud.

This article is an outline of the scientific paper: «The volcanic eruption on Jan Mayen 1970», printed in Norsk Polarinstitutt Årbok 1970, Oslo 1972.

Folk som reiser sydover på ferieturer, tenker kanskje ikke på at feriemålet kan være en vulkan, det er jo noe som ligger fjernt fra vår vanlige erfaringsverden i Norge. Vulkaner har det riktignok vært i Norge også. Landskapet i Oslo-området er i høyeste grad preget av sin vulkanske opprinnelse, men det er flere hundre millioner år siden det var aktive vulkaner her. Bare ett sted i Norge har vi enda en aktiv vulkan, på Jan Mayen.

Jan Mayen med området for den siste vulkanismen inntegnet. The locality of the new volcanic area on Jan Mayen and the geographical position of the island.

Landskapet på Jan Mayen er preget av en mengde kratre og lavastrømmer. The landscape on Jan Mayen is characterized by craters and lavaflows.

Jan Mayen er intet feriemål, der er ingen vinmarker, bare sne og is. Øya ligger omtrent like langt nord som Nordkapp og like langt vest som Færøyene, dvs. atskillig nærmere Grønland enn Norge.

Jan Mayen er 380 km², 56 km lang, og største bredde på 16 km er ved Beerenberg som er øyas nordlige del. På Sør-Jan er det mange og uregelmessige topper opptil 700 m.o.h.

Beerenberg er et av jordens mest praktfulle vulkanfjell, en regelmessig kjegle som hever seg 2277 m opp fra havet (og går ca. 3000 m ned under havet), og hvor isstrømmene velter seg ned i sjøen fra krateret på toppen. Det er ikke å undre seg over at man hadde vanskelig for å forestille seg Jan Mayen som en aktiv vulkan og at det var festet liten tiltro til et par eldre beskrivelser av vulkanutbrudd.

Den 20/9-70 var det imidlertid klart at det var et større vulkanutbrudd i gang på Jan Mayen. Ved stasjonen på øya visste man ingenting, men utbruddet ble observert fra fly i polrutene. Senere undersøkelser har klargjort at utbruddet temmelig sik-

Beerenberg med dampskyer, 20. september 1970 Beerenberg with steam cloud, September 20, 1970.

kert begynte om morgenen 18/9, men at man på grunn av værforholdene ikke observerte det. Dette henger sammen med at utbruddsstedet ligger vanskelig tilgjengelig og at værforholdene i området er ualminnelig dårlige, med tåke eller lavt skydekke som vanligste værtype.

21/9 fløy geologer over stedet, og dels fra båt dels fra fly var utbruddet under oppsikt til 8/10. Deretter har det bare blitt noen få, mer tilfeldige observasjoner.

Utbruddsstedet ligger på nordsiden. Det er 5 kratere langs en sprekk som går fra sjøen sørvestover opp fjellsiden i ca. 6 km lengde til ca. 800 m.o.h. Ved utbruddet ble det smeltet enorme mengder is i breene som dekket endel av utbruddsområdet. Noe rant ned i havet som vann, men mesteparten dannet den veldige, opptil 10—12 km høye dampskyen som lå over Beerenburg den første tiden. Lava sprutet ut av kratrene i fonténer som kunne være opptil 400 m høye, og aske og steiner ble slynget flere tu-

Satelittbilde fra 1100 km den 21. september 1970. Pilen peker på Jan Mayen med støv og dampskyen som går mot SØ. Jan Mayen with the plume of dust and steam, September 21, 1970

Lavaen i en bredde av nesten 1 km strømmer ut i havet. A nearly 1 km wide lava front advancing into the sea.

sen meter opp, særlig i den første eksplosive fase. Lavastrømmene rant ned de bratte fjellsidene, fløt ut på stranden og ut i havet som kokte og ble oppvarmet langt utover. Etter hvert bygget lavaen opp ca. 4 km² nytt land i havet, helt ut til der vanddybdene var 300 m. Det er enda ukjent hvor skrå lavaoverflaten er i havet, men man må tro det antakelig er av størrelsesorden 2 milliarder tonn smeltet stein som har rent ut, kanskje mer.

I oktober stilnet aktiviteten av, og gjennom vinteren foreligger det ingen observasjoner, men i mars var det ny aktivitet, og i april var det «liv» i to av kratrene.

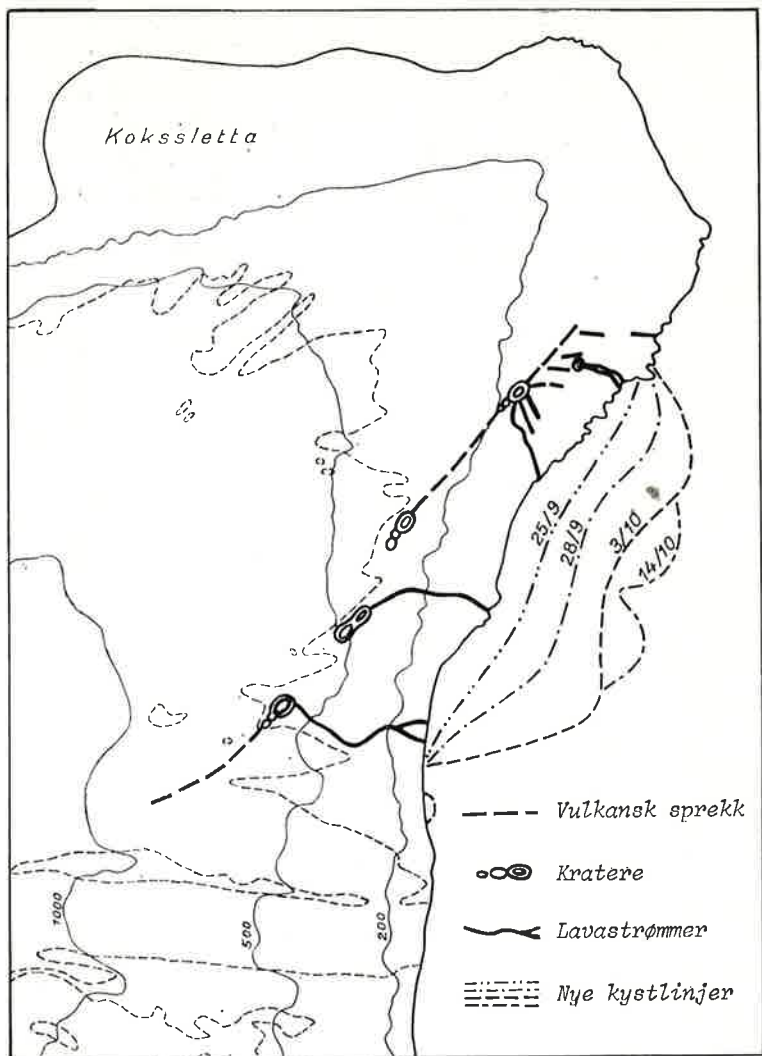
Burde det da vært så totalt uventet at man fikk vulkanutbrudd på Jan Mayen? Nei, ikke geologisk sett. Jan Mayen ligger ved en tverrsprekk like ved det store hovedsprekkesystemet som finnes på den Midtatlanterske rygg som går fra S til N i Atlanterhavet, og hvor det viser seg at jordskarpene på sidene driver fra hverandre og nytt basaltisk materiale kommer opp i sprekksonen og danner ny havbunn. Det meste av ryggen ligger

Lavaelv ved Beerenburg. I forgrunnen damp over det nye lavalandet. Lavaflow. Steam from the newly formed lava area tin the foreground.

under havflaten, og vi merker intet til virksomheten, bare få steder rager noen øyer opp over sjøen.

Ved nøyere studium viser det seg at beskrivelsene av de tidligere utbrudd på Jan Mayen, et stort i 1732 og et mindre i 1818, er meget gode, og det er ingen tvil om at man da hadde kraftig

Vulangsprekken med kratrene. Ved stipling er angitt hvor langt ut den nye kysten gikk på de nevnte datoer. Map of the volcanic area.

liv i vulkanen. Det finnes også enkelte eldre kart over Jan Mayen fra ca. 1640, 1818, 1880 og en meget detaljert kystbeskrivelse fra 1724. (Nytt detaljkart finnes fra 1954.) Når man studerer

dette materialet, er det ikke tvil om at man har flere tegn på at det har vært utstrømming av til dels store masser som har bygget opp nytt land. Likeledes er landskapsformer forandret på denne geologisk sett korte tiden; hvor man på et eldre kart har hatt et ungt kystparti, er det i dag gammelt og nederodert, altså må utbruddet som dannet kysten ikke ha vært svært gammelt på det eldste kartet osv.

Overalt på øya er den geologi man ser, tegn på vulkansk virksomhet, kratre, lavastrømmer, askelag, det ene over det andre i det uendelige. Dessverre er det ikke mulig å tidfeste dette ordentlig, bare relativt. Det ene fenomen aldersplasseres i relasjon til det andre, ved nitid geologisk kartlegging. At det til nå er beskrevet ikke mer enn tre vulkanutbrudd på Jan Mayen (på de 350 år øya har vært kjent), kan bare skyldes at øya har vært meget uregelmessig bebodd eller besøkt og at værforholdene gjør at mange mindre utbrudd, selv om det var folk på øya, kanskje ikke ble oppdaget. På Deceptionøya i Antarktis f. eks. har nye undersøkelser av breene vist at utbrudd er svært så vanlig, og kanskje vil studier av ismassene på Jan Mayen gi tilsvarende resultater.

I løpet av den tiden som er gått siden utbruddet i 1970 har det vært flere ganske kraftige jordskjelv, selv om dette ikke behøver å bety ny vulkansk virksomhet.

Ved undersøkelsene på Jan Mayen sommeren 1972 viste det seg at det stadig er en betydelig oppstigning av vulkanske gasser og så store varmemengder at det fortsatt gløder i det midterste av de nye kratere.

Den vulkanske virksomhet har også spredt seg opp i sentralkrateret og der er det gass og dampstrømninger som slynges 5—800 m opp fra sprekker ved foten av nordøstveggen.

Norge har altså nå en stor aktiv vulkan. Det er tegn på Jan Mayen som tyder på at man har mere magmamasser i dypet, og nye lavautbrudd kan derfor ikke sees bort fra.

Wettertrupp Kreuzritter

*Kurzbericht über das Unternehmen «Kreuzritter» des
Deutschen Marinewetterdienstes in Spitzbergen.*

1943/44.

von Franz Nusser.

Nach dem vorzeitigen Abbruch des Unternehmens «Nussbaum» im Lillihöökfjord war die Errichtung einer neuen Station auf Spitzbergen notwendig geworden. Nach dem der Krieg durch die Kampfhandlungen bei der Station «Nussbaum» nun auch nach Spitzbergen getragen war, musste die neue Station möglichst entfernt von dem alliierten Stützpunkt im Eisfjord errichtet werden. Zwei Möglichkeiten gab es: entweder den Osten oder den Norden von Westspitzbergen. Der Osten war gegenüber dem Norden durch seine leichtere Erreichbarkeit über Land ungünstiger. Deshalb entschloss sich der Leiter des Unternehmens «Kreuzritter», Hans Robert Knoespel für den Norden. Taktische Erwägungen liessen vor allem das Innere der Liefde Bucht als besonders geeignet erscheinen.

Die Vorbereitungen zu diesem neuen Unternehmen begann Knoespel sofort nach seiner Rückkehr von dem Unternehmen «Knospe». Während den drei vorangegangenen Unternehmen (Knospe-Spitzbergen, Holzauge-Ostgrönland, Nussbaum-Spitzbergen) nur eine ganz kurze Vorbereitungszeit zur Verfügung stand, konnte diesmal ein ganzes Jahr zur Vorbereitung genutzt werden.

Eine Neuerung für die Unternehmen des Jahres 1943/44 bestand darin, dass auf Grund der häufigen Zusammenstöße mit alliierten Streitkräften die neuen Unternehmen militärisch verstärkt wurden. Ausser dem Wetterdienstpersonal wurden noch Soldaten mitgegeben, die zwar ganz in den Dienst des Wetterdienstes eingestellt wurden, aber doch den Unternehmen, schon durch die Erhöhung der Kopffzahl, ein anderes Gepräge gaben. Dazu kam, dass neben dem Leiter des Wetterdienstes noch ein militärischer Leiter vorhanden war, der im Falle von Kampfhandlungen die Leitung übernehmen sollte.

Die Teilnehmer

Hans Robert Knoespel, 28 Jahre alt. Expeditionsleiter. Verunglückt am Einsatzort am 30. Juni 1944.

Leutnant Scharlipp, militärischer Leiter.

Helmuth Köhler führte die mikroskopischen Arbeiten durch.

Gustav Mönninghoff hatte die Photographie und verschiedene technische Arbeiten.

Anton Pohoschaly führte die Eis-, Pegel-, und Schneemeldungen durch.

Franz Kraus, Skilehrer, hatte die Jagd übernommen.

Hein Müller, Schlosser.

Ernst Müller, Schlosser, half bei den photographischen Arbeiten.

Walter Keim, Metzger, war als Funker tätig.

Fritz Graumann, Wetterdiensttechniker.

Emil Laurenz, Koch und Proviantverwalter.

Friedrich Wilhelm Krüger, Seemann.

Von den Teilnehmern des Unternehmens hatten vor dem Unternehmen schon einige Polarerfahrungen:

H. R. Knoespel: Teilnehmer an der Herdemerten Expedition nach Westgrönland im Jahre 1938, an dem schwimmenden Unternehmen «Sachsen II» im Winter 1941, Leiter des Unternehmens «Knospe», Westspitzbergen 1941/42.

A. Pohoschaly: Teilnehmer am Unternehmen «Knospe» Westspitzbergen 1941/42.

Ef. W. Krüger: Teilnehmer an dem schwimmenden Unternehmen Sachsen II und an dem Unternehmen «Nussbaum» Spitzbergen 1942/43.

Das Schiff.

Als Transportschiff stand dem Unternehmen der Hochseefischdampfer «K. J. Busch», 305 BRT, zur Verfügung. Als Maschine hatte das Schiff eine Deutz-Diesel mit 650—730 PS, und hatte eine Fahrgeschwindigkeit von 9,5 bis 11 sm. Bei Kriegsbeginn war die «K. J. Busch» zum Wetterbeobachtungsschiff WBS 111 umgebaut worden.

Der Verlauf des Unternehmens «Kreuzritter».

Das Unternehmen lief am 15. September 1943 aus Kiel aus. Die Fahrt durch den Sund, das Kattegat und das Skagerrak ging bei meist stürmischen Wetter vor sich. Bis Kristiansand, das am 16. September erreicht wurde, konnte «K. J. Busch» allein fahren. Die Weiterfahrt erfolgte in langsamen, nur am Tage durchgeführten Geleitzügen. Bergen, Drontheim und Narvik waren Stationen längeren Wartens. In Tromsø wurden 6 Tage Aufenthalt genommen, um Ausrüstungsgegenstände, die mit Flugzeugen herangeschaft wurden, noch an Bord zu nehmen.

Der andgültige Absprung vom Festland erfolgte am 4. Oktober von Hammerfest aus.

Die Sicherung des Schiffes übernahm das U-Boot 355 unter dem Kommando des Korvettenkapitäns Günther La Baume (kehrte im April 1944 von einer Geleitzugsschlacht nicht mehr zurück). Damit im Falle eines unvorhergesehenen Zwischenfalles weigstens ein Teil des Unternehmens zum Einsatzort kommen konnte, wurde eine Teilung der Einsatzleute vorgenommen. Sechs Mann, und zwar Knoespel, Scharlipp, Köhler, Laurenz, Mönighoff und Pohoschaly stiegen auf das U-Boot über, die übrigen blieben auf «K. J. Busch».

Die Fahrt von Hammerfest gegen Norden ging nur langsam vor sich. «K.J. Busch» war überladen und konnte gegen den starken Wind nur mit 3—4 sm aufkommen.

Ursprünglich war geplant, dass die Bäreninsel angelaufen werden sollte, um die dort ausgelegte automatische Wetterstation zu kontrollieren. Dieser Plan wurde später fallengelassen und die Fahrt westlich der Bäreninsel genommen.

Südwestlich von der Südspitze von Spitzbergen erlitt die «K. J. Busch» eine Havarie, aber später konnte die Fahrt doch programmässig weitergeführt werden.

Am 6. Oktober wurde die Nordküste von Westspitzbergen erreicht. An der Aussenküste der Rentier-Halbinsel (Reinsdyrflya) sollte ein Depot und Ausweich-Lager eingerichtet werden. Während «K. J. Busch» in die Liefde-Bucht weiterfuhr, setzte das U-Boot in der Nordala-Bucht (Nordalsbukta) Köhler und Laurenz mit Verpflegung und Ausrüstung ab. Die beiden sollte

das Ausweichlager aufbauen und dann zu Fuss in die Liefde-Bucht gehen und sich wieder mit den anderen vereinigen.

Inzwischen war «K. J. Busch» in die Liefde-Bay eingelaufen. Kurz bevor sie an dem vorgesehenen Stationsplatz angelangt war, lief sie infolge mangelnder Kenntnis der Fjordtiefen auf eine Untiefe. Das schwergeladene Schiff war nicht wieder flottzubringen. Es blieb keine andere Wahl, als die Station dort zu errichten, wo das Schiff festsass. Statt, wie geplant war, im innersten Winkel der Liefde-Bay, wurde in der Nähe der Sördala-Bucht (Sördalsbukta) ausgeladen.

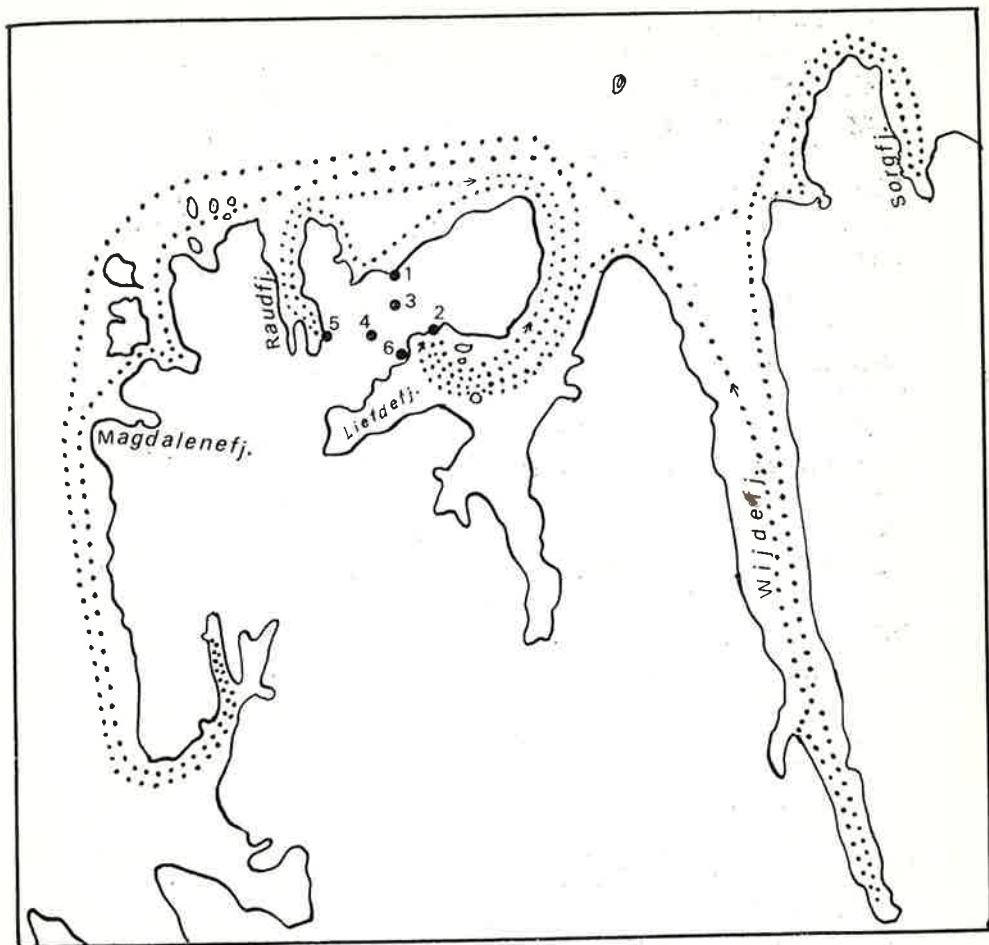
Die Ausbootungsarbeiten begannen am 7. Oktober. Die für die Ausladearbeiten vorgesehenen Aussenbordmotoren fielen nach kurzer Zeit aus. Überdies konnten die Kielboote bei dem flachen Strand nicht ganz an das Ufer kommen, so dass die Schiffsbesatzung oft bis zu den Hüften in das Wasser steigen musste. Am besten bewährten sich Schlauchboote, die längs eines vom Schiff zum Land gespannten Tampen gezogen wurden. Diese Methode versagte nur, wenn stärkeres Treibeis herangetrieben wurde.

Während die Ausladearbeiten noch im vollen Gange waren, hatte das U-Boot seine Aufgabe, an der Aussenküste ein Depot auszubooten, beendet und kam zum Strandungsplatz der «K. J. Busch». Knoespel, als Leiter des Unternehmens, bestimmte den genauen Platz für den Bau der Hauptstation und ging wieder an Bord des U-Bootes, das schon am 8. Oktober zu einer grösseren Erkundungsfahrt auslief.

Diese Erkundungsfahrt hatte den Zweck, die benachbarten Fjorde auf Anwesenheit von alliierten Truppen zu untersuchen und eine genaue Kenntnis der weiteren Umgebung der Station zu vermitteln.

Am ersten Tag fuhr das U-Boot um Kap Arla (Arlaneset) durch die Broad-Bay (Breibogen) und die Red-Bay, (Raudfj.) um einen Platz für ein später zu errichtendes grosses Ausweichlager ausfindig zu machen. Schon am nächsten Tag konnte das U-Boot in die Liefde-Bay zurückkehren, um nach wenigen Stunden Aufenthalt zur Erkundung der Ostfjorde wieder Auszulaufen.

Die nächste Fahrt ging um Grey-Hook (Gråhuken) in die

FIGURTEKST:

1 Ausweichlager in der Nordalsbukt. 2 Hauptstation in der Sördelsbukt.
 3 Sperlingslust, von diesem Standort hatte man eine weiten Rundschau.
 4 Eislager. 5 Hauptausweichlager. 6 Fangstmanhütte. Hauptstation war
 mit Sperlingslust und Eislager telephonisch verbunden. Die Erkundungs-
 fahrt des U-Bootes, von 8. bis 17. Oktober durchgeführt, ist an der Karte
 eingezeichnet.

Mossel-Bay, dann um das Verlegen Hook in die Treurenburg-
 Bay (Sorgfj.). Am 10. Oktober war das U-Boot am Cap Peter-
 mann und untersuchte die dortige Fangstmanhütte.

Der 12. Oktober diente zur Erkundung der inneren Wijde-Bay. Nach der Wijde-Bay wurde die Fahrt entlang der Aussenküste nach Nordwest fortgesetzt. Am 14. Oktober wurde die Smeerenburg-Bay aufgesucht und dann in den Lilliehöökfjord gefahren. Im Lilliehöökfjord lag in den vorangegangenen Jahres das Einsatzgebiet der Unternehmen «Knospe» und «Nussbaum». Seit dem Verlassen der Station «Nussbaum» waren fünf Monate vergangen. Die alliierten Streitkräfte hatten das Gebiet, nachdem sie die beiden Stationshäuser und das Proviantlager zerstört hatten, wieder verlassen. Das Versteck des Geheimmaterials sowie die verschiedenen Aussenlager waren noch unberührt.

Vergebens wurde das Grab von H. Köhler, der bei der Kampfhandlung am 20. Juni 1943 gefallen war, gesucht. Das frische Grab in der Nähe des Signe-Hafens war die Ruhestätte des Alliierten Soldaten, der bei der Beschiessung des alliierten Landungsbootes durch das deutsche U-Boot gefallen war.

Von dieser Erkundungsfahrt kehrte das U-Boot am 17. Oktober wieder in die Liefde-Bay zum Standort des Unternehmens in der Sordale-Bucht zurück.

Auf Grund einer Meldung, dass sich im Magdalenafjord alliierte Zerstörer befänden, lief es sofort wieder aus, kehrte aber am 18. Oktober wieder zurück, da die Magdalenenbucht inzwischen wieder frei war.

Durch die Verringerung der Last und durch Hilfe eines starken Windes war die «K. J. Busch» wieder freigekommen. Am 19. Oktober verliessen die beiden Schiffe den Einsatzort; das Unternehmen war nun ganz auf sich selbst gestellt.

Als erste wichtige Aufgabe nach dem Verlassen der Schiffe wurde der Hüttenbau in Angriff genommen. Auf einer Fläche von 50 m² wurde der Schnee weggeschaufelt und auf den sehr unebenen Boden zuerst ein Fundament aus angeschwemmten Treibholzstämmen errichtet. Auf dieses Fundament wurde das Stationshaus aufgebaut.

Knoespel hatte sich ein eigenes bausystem für das Stationshaus ausgedacht. Er nahm nicht mehr, so wie bei seinem ersten Unternehmen ein eigenes zerlegtes Haus mit, sondern liess sich in der Heimat Einheitshäuser mit 3x3 m Grundfläche bauen.

Diese Häuser sollten, aneinandergereiht, jegliche Kombination zulassen, indem man nur die Aussenwände stehen liess und durch Wegfall der Innenwände grösserer Räume schuf. Für die Fenster war kein gewöhnliches Fensterglas, sondern Cellonglas vorgesehen. Um es gleich vorweg zu nehmen; diese Art von Stationshäusern bewährte sich nicht. Die einwandigen Häuser waren für das Klima zu kalt, und die Cellonfenster bogen sich in der Feuchtigkeit und waren nicht dicht zu kriegen. Mit Ausnahme von Knoespel verwendete kein anderes Unternehmen die Hütten so, wie sie gemacht waren, sondern alle bauten aus den Wänden Hütten eigener Konstruktionen, die aber durch die gegebenen Masse von vorneherein den Charakter eines improvisierten Unterstandes boten.

Das Unternehmen «Kreuzritter» hatte sechs solcher Einheitshütten mitgenommen und baute daraus ein Stationshaus, das einen Vorraum, einen Wohn- und Schlafräum, eine Kombüse und einen Arbeitsraum besass. Durch die Verwendung der Einzelteile war der Grundriss mit 45 m² von vorneherein gegeben. Die für die Ballonaufstiege mitgenommenen Wasserstoffflaschen und eine grosse Anzahl der Proviantkisten wurden als Wände für einen Vorbau verwendet, der mit einem zurückschlagbaren Dach versehen, zugleich als Ballonfüllraum und als Standplatz für die Aggregate diente. Der Kohlenvorrat und die Benzinbesw. Petroleumfässer wurden am anderen Ende der Hütte gestapelt.

Zur Abdichtung der Hütte wurde sie aussen mit Dachpappe, innen mit Persenning bespannt.

Kam man im Winter zur Station, so musste man, um in die Hütte zu gelangen, zuerst durch einen Schneestollen zu dem Eingang des Vorraumes kriechen. Gleich bei dem Vorraum standen die Skier. Im Vorraum selbst waren zur linken Hand die Mehrzahl der Proviantkisten aufeinandergestellt, zur rechten Hand der Rest der Proviantkisten und lagen die Wasserstoffflaschen übereinandergelegt. Gegen die eigentliche Hüttenwand zu, befanden sich rechts und links vom Eingang die Benzinaggregate zur Stromerzeugung, dicht daran war das Klosett gebaut. An Grundfläche nahm der Vorraum 5 1/2x6 m ein. Im Vorraum

wurden die Ballone für die Radiosondenaufstiege gefüllt und alle grösseren Arbeiten verrichtet.

Dem Eingang zum Vorraum gegenüber lag der Eingang in das eigentliche Stationshaus.

3 m Breite und 3 m Länge hatte zunächst der innere Vorraum. Rechts führte eine Tür in den Wohn- und Schlafräum, links eine in den Arbeitsraum. Im Hintergrund des Vorraumes waren die Waffen und die Munition aufbewahrt.

Der Wohnraum, der zugleich als Arbeitsraum diente, hatte eine langgestreckte form von 3 x 9 m und in der Mitte gegen das Innere der Hütte noch eine Nische von 3 x 3 m. An der vorderen und an der langen Aussenwand waren die Kojen, immer zwei übereinander angebracht, ebenso standen in der Nische an den Wänden die Kojengestelle. Am hinteren Ende des Wohn- und Schlafräumes waren noch zwei Türen vorhanden. Die eine Tür war als Notausgang gedacht, die andere führte in die Kombüse.

Die Kombüse war mit dem Einheitsmass 3 x 3 m an Grundfläche zwar gross genug, aber sie hatte den Nachteil, dass in ihr drei Türen angebracht waren: eine nach dem Wohnraum, die zweite in der Arbeitsraum und eine dritte nach aussen zu dem Kohlenlager. Die letztere konnte egenfalls als Notausgang verwendet werden.

Der Arbeitsraum, der die linke Seite des Hauses mit 3 x 9 m² Bodenfläche einnahm, enthielt eine Werkbank, die Arbeitstische und an seinem hinteren Ende die Funkanlage. Auch er hatte einen Notausgang nach aussen.

Für den Bau der Hütte hatte es sich als nachteilig herausgestellt, dass man die Seitenwände der Hütte bei dem Ausladen des Schiffes als Landfloss und später als Laufsteg benützt hatte. Abgesehen davon, dass dabei einige Bretter zerbrachen, die durch Kistenholz ersetzt werden mussten, hatten sich die im Wasser gelegenen Wände etwas geworfen, so dass es später nicht mehr gelang, die Hütte ganz dicht zusammenzufügen.

Durch die einfachen Wände und den nicht ganz winddichten Bau verbrauchte die Hütte viel Brennstoff. Der Kohlenvorrat war aber etwas beschränkt. Das lag nicht an einer schlechten Planung bei den Vorbereitungen, sondern an einer Reihe von nicht vorausgeahnten Faktoren. Vor allem war die mitgegebene

Kohle schlecht. Sie enthielt soviel Steine, dass dadurch allein 10% wegfielen. Während der Überfahrt lag die Kohle aus Mangel an Laderaum in Säcken verpackt auf dem Deck. Die überholende See riss 12 Säcke aus ihrer Verzerrung los und spülte sie über Bord. Ausserdem wurde aus den übrigen Säcken das feine Materiel ausgeschwemmt. So standen bei der Landung in der Liefde-Bay nur etwa 5 Tonnen Kohle zur Verfügung.

Da der Arbeitsraum ständig, also auch während der Nacht, in Betrieb war und abends auch der Wohnraum geheizt werden musste, reichte der Vorrat nicht aus. Zur Streckung der Kohle musste Treibholz und manchmal sogar Seehundsspeck zum Heizen mitverwendet werden. Der Gebrauch von Seehundsspeck verursachte, da die Öfen dazu nicht geeignet waren, viel Gestank und Russ.

Zur Beleuchtung dienten Petroleumgaslampen. Im Arbeitsraum brannten drei Stück, im Wohnraum zwei und in der Kom-büse eine Lampe.

Die Einrichtung der Station nahm den ersten Teil der Hauptarbeiten ein. Bis zum Einbruch der Polarnacht wurden ausserdem noch die Vorarbeiten für die geplanten Ausweichlager gemacht. Das Depot an der Aussenküste, das schon bei der Anfahrt ausgelegt worden war, befand sich, gut geschützt, am Fusse der Berge. Ausserdem wurde noch vor dem völligen Dunkelwerden eine grosse Anzahl lebenswichtiger Güter, die für ein Lager in der Red-Bay bestimmt waren in Richtug gegen die Fortkullen-Bay (Klinckowstrømfj.) gebracht.

Am 1. Dezember fror die Liefde-Bay völlig zu. Damit war die nötige Sicherheit gegen eine Überraschung von der See gegeben, und es konnte mit den Funksendungen begonnen werden. Täglich wurden vier Wettermeldungen und, so oft es möglich war, ein Temp auf dem Funkwege durchgegeben. In der Zeit vom 1. Dezember 1943 bis zum 30. Juni 1944 wurden 201 Radiosonden aufstiege gestartet.

Während der Winternacht wurde die Freizeit von allen Teilnehmern vielseitig genutzt. Eine Anzahl nütlicher Gegenstände wurde gebastelt, viel gelesen und Musik betrieben. Eine Reihe von Vorträgen der einzelnen Männer aus ihren Zivilberufen ver-

suchten das gegenseitige Verständnis zu vertiefen und die allgemeinen Interessengebiete zu erweitern.

Von den neben dem Wetterdienst ausgeführten Arbeiten verdient die während der Dunkelheit durchgeführte Teilstrecken-Auslotung der Liefde-Bay besondere Erwähnung. Mit einem grossen, eigens dazu gefertigten Eisbohrer, wurde alle 50 m ein Loch in die Eisdecke gebohrt und mit einem beschwerten Bandmass die Tiefe gemessen. Ausserdem wurden, wenn das Wetter es zulies, in Richtung der geplanten Sonderlager, Telephonkabel gelegt.

Ende Februar kam zum erstenmal wieder die Sonne über den Horizont. Mit der zunehmenden Helligkeit begannen im vollen Umfang die während der dunklen Zeit geplanten Aussenarbeiten. Vor allem mussten die Aussenlager, die bei feindlichen Aktionen Ausweichmöglichkeiten geben sollten, eingerichtet werden. Das Lager an der Aussenküste war zwar im Herbst mit den nötigen Materialien versehen worden, aber das Hauptausweichlager sollte in der Red-Bay eingerichtet werden.

Das Ausweichlager in der Red-Bay war vor allem für den Fall gedacht, dass sich das Unternehmen bei einem alliierten Angriff an eine Stelle begeben kann, von der es ungesehen von Schiffen, die in der Liefde-Bay sich aufhalten, wieder abgeholt werden konnte.

Die in dem schwer begehbaren Gebiet verhältnismässig weite Strecke zwischen der Station und der Red-Bay erforderte zuerst die Anlage eines Zwischenlagers auf ungefähr halbem Weg im Rätstetal (Løyningdalen). Dieses Zwischenlager, das den Namen «Eislager» bekam, wurde in Inneren eines alten Lawinenkegels eingerichtet. Es bestand aus zwei Schneehöhlen, in denen je ein Zweimannzelt aufgestellt war. Die Beleuchtung dieser Schneehöhlenzelte und ihre Beheizung wurde ausreichend von Petroleumgaslampen besorgt.

Die Einrichtung des Ausweichlagers in der Red-Bay führten Knoespel, Krügen, Mönninghoff und Pohoschaly durch. In mühsamer Arbeit trugen sie täglich bei jedem Wind und Wetter Teile der Lagerausrüstung, wie Funkstation, Verpflegung, Benzin und Petroleum auf dem Rücken durch das Rätstetal und über den André-Gletscher in die Red-Bay. Der Weg war sehr lawinös.

Eine unerwartet niedergehende Lawine wäre den vier Männern bald zum Verhängnis geworden.

Mitte März waren die Arbeiten zur Einrichtung des Red-Bay Lagers beendet, das Eislager im Rätstetal wurde aufgelassen und die vier Männer kehrten zum Hauptlager zurück. Das Lager in der Red-Bay, das neben der Aufzeichnung von Vergleichsobsen vor allem der Sicherung der Station vor Überraschungen aus der Red-Bay dienen sollte, wurde im April von Pohoschaly, Kraus und E. Müller bezogen. Diese drei Mann blieben dort bis zum Ende des Einsatzes.

Zugleich mit dem Lager in der Red-Bay wurde das Rätstetal-Lager von Laurenz wieder besetzt, der die Verbindung zwischen der Hauptstation und der Red-Bay übernahm.

In der Hauptstation war inzwischen der Stationbetrieb ohne Zwischenfälle weitergelaufen.

Nach der Einrichtung des Red-Bay Lagers wurde das im Herbst an der Aussenküste abgesetzte Lager in ein Berglager verwandelt. Dieses Lager, das später den Namen «Sperlingslust» bekam, wurde von Knoespel, Mönninghoff, Krüger und Köhler angelegt. Die Arbeiten dazu begannen am 22. April. In harter Arbeit, die ausserdem dichter Nebel und Schneestürme sehr erschwerten, wurde das ganze Aussenküstendepot in die Senke zwischen dem Nordkulle- (Nordkollen) und dem Sköldkullemassiv (Skjoldkollen) gebracht. Von diesem Standort in 400 m Höhe hatte man einen weiten Überblick, der die Aussenküste, die Broad-Bay, Moffen- und Renntierhalbinsel, Grey-Hook, Wood-Bay und Liebe-Bay umfasste. Dieses Lager, das von Köhler und Krüger besetzt blieb, war mit der Hauptstation telephonisch verbunden, so dass die Wetterbeobachtungen dieser Station zusätzlich mit denen der Hauptstation abgesetzt werden konnten.

Der 13. Mai brachte aus der Heimat mittels Flugzeug Nachschub und Post.

Zu Beginn des Monats Juni waren die Arbeiten in den drei Lagern in vollem Gange. Ausser dem vorgeschriebenen Wetterdienst wurden vor allem Eis- und biologische Beobachtungen gemacht.

Mitten in diese Arbeiten kündigte das Oberkommando der Kriegsmarine die für Ende Juni geplante Abholung an.

Die Auflösung der Aussenlager bereitete zu diesem Zeitpunkt durch die in vollem Gange befindliche Eisschmelze grosse Schwierigkeiten. Das Ende des Fjordes war noch dicht, so dass an ein Herankommen des abholenden U-Bootes an die Station nicht zu denken war. Es wurde versucht eine Rinne in das Eis zu sprengen, aber das nützte nicht viel. Um zu einem günstigen Landungsplatz zu gelangen, wurde alles Gepäck, das mitgenommen werden sollte, über das Eis der Sördala-Bucht getragen, Zufälligerweise riss gerade am 30. Juni, dem Tag der gemeldten Ankunft des U-Bootes das Eis auf, so dass die Einbootung glatt vor sich gehen konnte.

Das Ende des Unternehmens «Kreuzritter» gestaltete sich zum Schluss noch tragisch. H. R. Knoespel, der wissenschaftliche und expeditionstechnische Leiter des Unternehmens verunglückte drei Stunden vor der Ankunft des abholenden U-Bootes tödlich bei der Sprengung einer Fangstmanhütte im Inneren der Liefde-Bay. Diese Fangstmanhütte war im Herbst mit einer Selbstsprengladung versehen worden, damit sie bei einer eventuellen Überraschungslandung nicht als Stützpunkt verwendet werden konnte. Nach dem Verlassen der Station hätte diese Selbstladung für nichtmilitärische Personen gefährlich werden können; deshalb entschloss sich Knoespel zur Sprengung der ganzen Hütte, da eine Entfernung der Ladung, ohne sie zu zünden, nicht möglich war. Der erste Versuch, die Ladung zum Zünden zu bringen, misslang. Als Knoespel versuchte eine neue Zündschnur anzubringen, ging die Ladung hoch, Knoespel fand dabei den Tod.

Am 1. Juli wurde Knoespel auf dem Stationshügel 50 vom Stationshaus entfernt, beigesetzt.

Isbjørnfostre funnet på Svalbard

av Odd Lønø

(Polar bear fetuses found in Svalbard. An article in English about these finds is printed in Norsk Polarinstituttets Årbok 1970.)

Fangstmannen Henry Rudi fortalte meg en gang at i 1920-årene hadde et museum i England utlovet en belønning på kr. 5000 til den som først sendte dem et isbjørnfoster. Rudi fortalte videre at han og alle andre fangstfolk den gangen åpnet alle de binner de skjøt i håp om å finne et foster. Kr. 5000 var mye penger den gangen. Det lyktes ingen å finne fostre. Rudi fortalte også at en skøyer av en fangstmann på Øst-Grønland en gang viste fram to fostre han hadde på sprit. De andre så beundrende på dette verdifulle glasset inntil han røbet at det var hundefostre og ikke noe bjørnefostre.

På Hvalfangstmuséet i Sandefjord finnes det to isbjørnfostre, men en vet ikke hvor de kommer fra og når de er funnet.

I Canada er det funnet isbjørnfostre.

Den første norske fangstmann, som vi vet om, som fant isbjørnfostre var Kristian Torsvik. Han overvintret på Ryke Yseøyane øst for Edgeøya (Rekved-øyane som fangstfolk ofte kaller disse øyene). Den 21. desember 1967 fikk han ei binne på selvskudd. Denne binna hadde to fostre, ett i hvert livmorhorn. Fostrene tok han vare på. Det ene foster var en hann på 120 gram og det andre en hunn på 115 gram. Begge var 115 mm lange (Fig. 1).

To år senere fant Per Johnson, som overvintret på Halvmåneøya, at ei binne, som han fant ved et selvskudd den 3. desember, hadde en kuleformet fortykning på hver av livmorhornene. Jeg fikk tilsendt hele livmoren og undersøkte den. I den ene kulen fant jeg et foster som veide 0,05 gram (Fig. 2). På grunn av at binna hadde ligget ved selvskuddet noen dager før den ble flådd, var vevet en del medtatt. Øyet på fosteret falt ut før det ble fotografert. I den andre kulen, som var noe mindre, fant jeg ikke

Fig. 1. Isbjørnfoster funnet i ei binne den 21. desember på Ryke Yseøyane. De veier 120 og 115 gram.

noe foster. Grunnen til det er at enten var det blitt oppløst, da denne kula var mere råttent enn den andre, eller så har jeg mistet det under arbeidet. Det mest sannsynlige er at det var oppløst. Så lite isbjørnfoster som det på 0,05 gram, er ikke funnet tidligere noen steder, så vidt jeg vet.

Hvorfor er ikke isbjørnfoster funnet tidligere på Svalbard og Grønland? Først kan det være interessant å se hva den svenske polarfarer A. E. Nordenskiöld (i *Vegas Reise I*, 1881) mente om dette: «Det er værd at lægge Mærke til, at blandt denne store Mængde (isbjørner) er der aldrig bleven funden en drægtig Hun

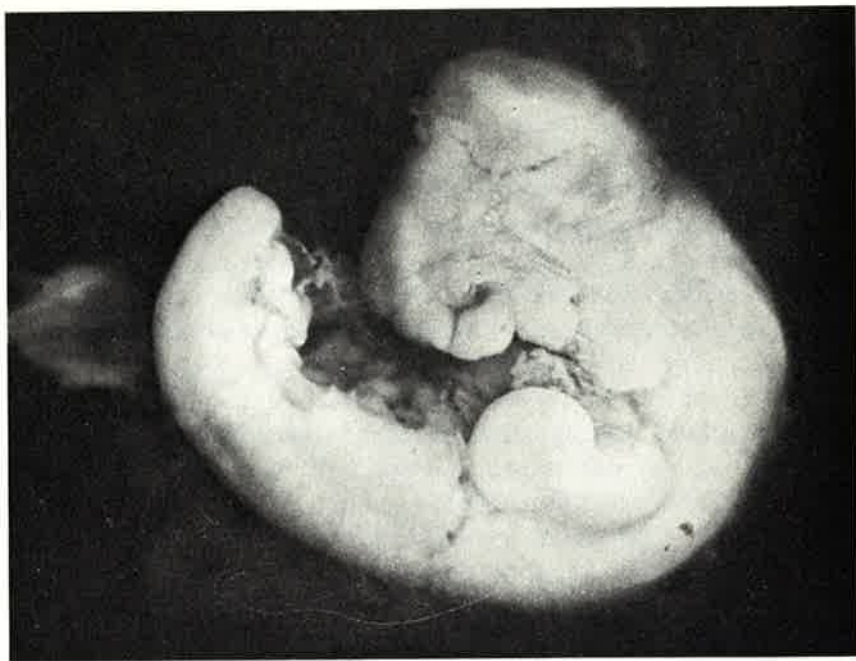

Fig. 2. Isbjørnfoster på 0,05 gram funnet i ei binne den 3. desember på Halvmåneøya. Forstørrelse cirka 20 ganger.

eller en Hun med nyfødte Unger. Bjørnebinnen synes paa den Tid, den er drægtig, at holde sig godt skjult, maaske i en eller anden Ishule i det Indre af Landet.»

Forklaringen vet vi nå er at isbjørnen har forsinket fosterutvikling. Isbjørnen i Svalbard-området parrer seg fra slutten av mai til begynnelsen av juli. Det befruktede egg deler seg bare noen få ganger og stopper så i sin utvikling. Dette ørlille foster, som ikke kan sees med det blotte øye, ligger i hvile til omkring den tiden da binna går i hi. Så begynner fosteret en rask utvikling mens binna ligger i hiet.

Når isbjørnungene blir født på Svalbard, vet en ikke. Det foregår inne i hiet og nyfødte, blinde unger er aldri blitt funnet. Fra den zoologiske hagen i Moskva vet vi at ungene veier omkring 600—700 gram når de blir født. Ved beregning på grunnlag av ungenes vekt når de kommer ut av hiet, antar jeg at de

fleste binner på Svalbard føder i januar måned. Etter fødselen ligger binna med ungene mellom frambena og dier og passer de små, nesten nakne ungene. De vokser fort, og i april åpner binna hiet, noen få binner tidligere og noen få senere, og kryper ut.

I Canada er det funnet fostre ned til 4 tommers lengde. Jeg antar at disse binner som har hatt disse fostre, er skutt i hiet. De er snust opp av eskimohunder og så skutt. Men en ting må en merke seg her. Så store fostre som de to største som her er beskrevet fra Svalbard, finner en i Canada så tidlig som i oktober. Binnene går tidligere ut av hiet også. Det hele er tidligere ute i Canada.

Søren richter

av Vidar Hisdal.

Den 20. oktober 1970 døde Søren Richter, ishavsveteranen og den fremragende kjenner av polarstrøkenes geografi og historie.

Han ble født i Lier i 1903, men vokste opp i Narvik og fikk sin gymnasieutdannelse i Tromsø. Etter bifagseksamen i geografi og historie ved Universitetet i Oslo tok han fatt på arkeologien, som skulle bli hans spesialitet.

Det var også først og fremst arkeologiske interesser som fikk ham til å delta i den toårige overvintringsekspedisjon som det nystartede foretagende Arktisk Næringsdrift sendte over til Øst-Grønland i 1929. Ved siden av å være fangstmann ville han studere restene etter gamle, utdødde eskimokulturer. Han var også med på to sommerekspedisjoner til Nordøst-Grønland for Norges Svalbard- og Ishavs-undersøkelser i 1932 og 1933. Høsten 1934 tok han så magistergraden i arkeologi, og resultatene av hans undersøkelser ble publisert samme år under tittelen: «A contribution to the archaeology of North-east Greenland».

Fangstmannslivet var imidlertid etter hvert blitt noe mer enn en hobby ved siden av de arkeologiske studier. Dette frie livet i ødemarken var i sannhet en tilværelse etter hans hjerte. Det var nok derfor ikke bare vitenskapelige interesser som gjorde at han overvintret igjen for Arktisk Næringsdrift i de samme strøk i 1935—36, og med egne ekspedisjoner i 1937—38 og 1939—40.

Under den siste overvintringen kom krigen til Norge. Richter sluttet seg da til det norske skiløperkompani på Island, og han var med på besettelsen av Jan Mayen i 1941. Året etter var han en kort tid stasjonert på Svalbard for å kjøre inn amerikanske hundespann. Høsten 1943 kom han igjen til Jan Mayen og var der til krigens slutt, de siste måneder som sjef for garnisonen.

Fra 1946 var han bibliotekar ved Norges Svalbard- og Ishavs-undersøkelser, og i 1948 omdannet til Norsk Polarinstitutt — en stilling han også hadde like til han sluttet av helbredshensyn våren 1970. Også i disse etterkrigsårene fikk han anledning til å besøke Grønland, seks ganger i alt, i de fleste tilfeller som leder

av utskiftningsekspedisjonene til de norske stasjonene. I 1959 hadde han det tunge verv å fire det norske flagg i Myggbukta, et flagg han hadde vært med å heise 28 år tidligere, ved okkupasjonen av Nordøst-Grønland for Norge.

Allerede disse tørre fakta antyder at Søren Richter's liv må ha vært uvanlig omskiftende og rikt på opplevelser.

Rent fysisk hadde han dimensjoner og styrke som få. Dette, kombinert med en ualminnelig nøysomhet og hardførhet, gjorde at han var sjeldent godt egnet til et liv i polarstrøkene. Han ble da også fort akseptert av de fangstfolk han kom i kontakt med, ja til og med sett opp til med respekt, til tross for at det i dette miljø nok ofte måtte betraktes som et handikap å være «lærd mann». Han trengte seg da heller aldri på med sine kunnskaper.

John Giæver, som en tid var sammen med ham på Grønland, har i boken «Hardbalne polarkarer» gitt noen glimt av sin venn i kapitlet «Fangstmann, villmann, krigsmann og arkeolog». Han

nevner de betenkeligheter enkelte til å begynne med hadde, og fortsetter: «Lå gå at Søren var dobbelt så sterk som noen av oss, men han var så grublende livsfjern tillike at det måtte være mord å slippe ham aleine laus i villmarka. Vi tok feil. — Men det var likevel grunnlag for vår mistru. For en alminnelig dødelig torde det være lite anbefalelseverdige å begi seg på langferd i førti kuldegrader og djupsnø uten å snøre støvlene, til eksempel. Eller å simpelthen glemme å ta på de nødtørftigste klær. — Eller en glemmer svolt i den tru at en har ett tre kilo svidd havregrøt ganske nylig, hvilket skjedde dagen før. Søren presterte å tasse om på viotta i mer enn døgnet med skoa så fulle av snø, at han nærmest gikk på tå, — alt mens han grublet på om en steinflis fra sommeren før kunne være bruddstykke av en pilespiss eller en kniv.»

Etter krigen vendte han tilbake til bøkenes verden, en omstilling han med sitt likevektige gemytt klarte merkverdig godt. Ved siden av arbeidet som bibliotekar, fungerte han som levende leksikon i polarhistorie. Hans hjelpsomhet på dette området var enestående. Enten det var en skoleelev eller en vitenskapsmann som trengte opplysninger, øste han velvillig av sitt enorme kunnskapsforråd.

Foruten boken «Store norske ekspedisjoner», forfattet han en mengde artikler med emner fra polare strøk, og var i flere år en flittig med-redaktør av «Polarboken».

For dem som kom i kontakt med ham i årenes løp, og det var mange, er det ventelig de rent personlige egenskaper som best har festet seg i erindringen: hans oppmuntrende munterhet og lune vesen, hans tålmodige hjelpsomhet. I en tid som leder til økende standardisering, også av menneskenes sinn, blir særpregede personligheter som Søren Richter stadig sjeldnere. Jeg tror alle som lærte ham å kjenne, føler at tilværelsen mistet noe av sin fargerikdom ved hans bortgang.

John Schjeldrup Giæver

av

Nils Jørgen Schumacher.

Polarmannen og forfatteren John Giæver døde plutselig i sitt hjem 11. november 1970.

Han var født i Tromsø i 1901. Hans barne- og ungdomsår kom således til å falle i en periode da utstrakt virksomhet i polartraktene på mange måter satte sitt preg på ishavsbyen. Det miljø som ble skapt der kom for alltid til å sette sitt preg på John Giæver.

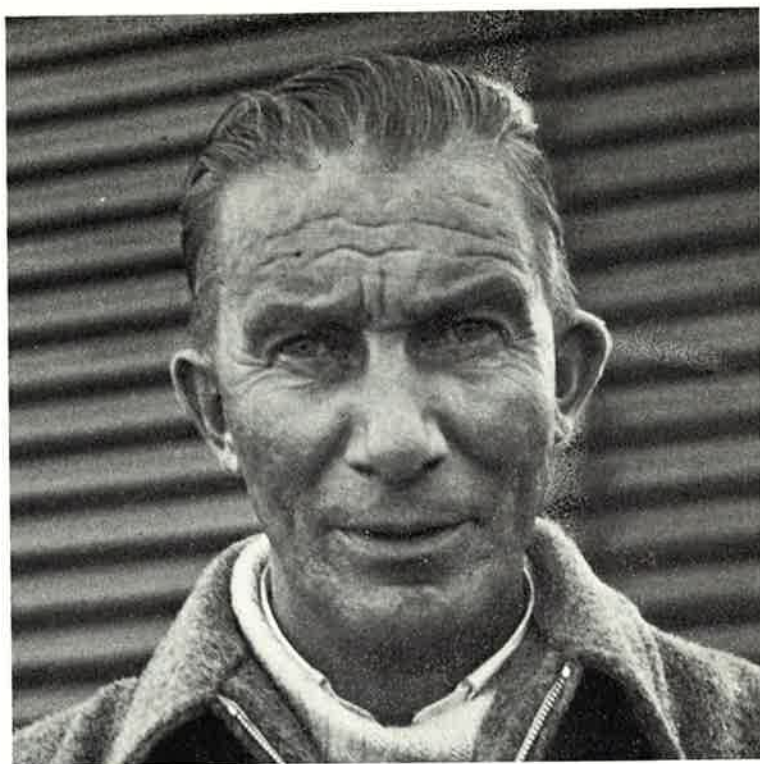
Egentlig hadde han valgt handelen som sitt virkefelt, men han kom snart over i journalistikken. I tyveårene var han dels journalist, dels redaktør av lokalaviser nordpå, og man finner ham da som aktiv debattant i den lokale presse. I disse årene sendte han også ut sin debutbok.

Men heller ikke som skribent kunne han slå seg til ro. Dragningen mot polartraktene som var skapt i de tidlige ungdomsår, førte til at han i 1929 brøt over tvert og sluttet seg til en gruppe på ti fangstmenn som det nystartede selskap Arktisk Næringsdrift A/S sendte til Øst-Grønland for å bygge ut et nett av fangststasjoner. Giæver kom derfor til å starte sin løpebane som polarmann med et større nyreisingsarbeide med de muligheter det ga til å høste verdifull erfaring.

Da Giæver i 1935 ble ansatt som sekretær ved Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelser (senere Norsk Polarinstitut), hadde han fire overvintringer på Grønland bak seg. I årene som fulgte var han den selvskrevne leder av Arktisk Næringsdrifts sommerekspedisjoner til Øst-Grønland.

Under siste krig oppholdt Giæver seg for det meste i U.S.A. og Canada hvor han hadde en rekke oppdrag, blant annet var han leirsjef på «Vesle Skaugum». I krigens siste år organiserte han forsyningstjenesten fra Sverige til Finnmark.

Da det i 1948 skulle tas ut en norsk overvintringssjef for «Den Norsk-Britisk-Svenske vitenskapelige ekspedisjon til Antarktis, 1949—52,» fallt valget på John Giæver. I ham var grundig kjennskap til polartraktene kombinert med administrativ erfaring og

trening i å omgås og lede mennesker av forskjellige nasjonaliteter.

Ekspedisjonens resultater er det beste bevis på at John Gæver var en effektiv leder. Deltagerne vil nok verdsette høyest hans menneskelige egenskaper. Han kunne som få kombinere rollen som myndig sjef og pålitelig kamerat.

Efter hjemkomsten i 1952 ledet Gæver polarinstituttets sommerexpedisjoner til Øst-Grønland ennå i noen år, men sviktende helse la etterhvert en demper på hans polare aktivitet.

Men desto større ble hans aktivitet på det litterære felt. Nå hadde han den ro over seg som skulle til for å fortsette der han en mannsalder tidligere hadde brutt over tvert. Og nå kunne han øse av det høy av inntrykk som hadde festnet seg gjennom et kvart århundres aktivitet i polartraktene. I første rekke var det livet der han interesserte seg for og skildret. Naturkreftenes

golde spill opptok ham nok i mindre grad. Derfor kom også det sterile Antarktis til å virke mindre tiltrekkende på ham enn det langt frodigere Arktis. Og når vi ser bort fra Maudheimboka, er hans forfatterskap nesten utelukkende viet nordlige egne. I hans bøker finner vi skildringer som er blant det ypperste i vår polarlitteratur.

John Gævers virksomhet i polartraktene fant sted før teknikken for alvor gjorde sitt inntog i disse fjerne strøk av vår klode. De mennesketyper han skildret er i ferd med å forsvinne. Vi hedrer hans minne og takker for det han har lært oss om polarlandet og dets menn.

Fra polarfronten

NORSK POLARKLUBB.

I de to årene siden forrige Polarbok kom ut, har klubben hatt følgende medlemsmøter:

14. oktober 1970, Odd Lønø, Radioaktivt nedfall i Subarktiske næringskjeder.
2. desember, Thor Siggerud: Vulkanutbruddet på Jan Mayen.
27. januar 1971, Trygve Gran: Scottferden som jeg opplevet den og refleksjoner og etterpåklokskap som har gjort seg gjeldende i dens kjølvann. På møtet var også vårt medlem Jørgen Stubberud fra Roald Amundsens sydpolsferd. De to veteraner fra hver sin konkurrerende sydpolekspedisjon i 1910—11 hilste hjertelig på hverandre.
24. februar: Klubben invitert til Norsk Geografisk Selskaps møte i Universitetets Aula. Wally Herbert: Sledeferd over polisen fra Alaska til Svalbard.
3. mars, Solveig Grinde: På kanotur nedover Mackenzie-elven. Møtet var samtidig årsmøte, og klubbens styre ble etter valget: Formann: Helge Ingstad, styremedlemmer: Asbjørn Omberg, Odd Lønø, Olav Lødding og Thore Winsnes, varamenn: Finn Albert og Kåre Bratlien.
13. oktober, Thom Askildsen: Vil aleuterne overleve.
1. desember, Olav Holmgren: Tvers over Spitsbergen vinterstid.
26. januar 1972: Klubben invitert til Norsk Geografisk Selskaps møte i Universitetets Aula. Thor Siggerud: I isbjørnens rike.
9. februar, John Krog: Undersøkelser av kuldetilpasning hos arktiske dyr.
8. mars, Einar Pedersen: Monzino-ekspedisjonen. Møtet var også årsmøte. Gjenvalg for hele styret. Klubben hadde pr. 31.12.71 318 medlemmer, hvorav 2 æresmedlemmer (Bernt Balchen og Helge Ingstad), og 4 innbudte medlemmer (Anne Stine Ingstad, Daniel Nøis, Jørgen Stubberud og Hans W:son Ahlmann).

ODD LØNØ
sekretær

HELGE HORNBÆK 25 SOMRE PÅ SVALBARD.

Hydrograf Helge Hornbæk på Norsk Polarinstitutt har nå vært sammenhengende 25 år på Svalbard om sommeren. Han er en vel kjent skikkelse for mange svalbardfolk der han farter rundt i «Svalis». I den 30 fot store og isforsterkede «Svalis» har Hornbæk kartlagt en stor del av de grunnere områder på vest- og nordkysten av Spitsbergen. «Svalis» er ikke beregnet til å bo ombord i, så Hornbæk

må drive et sporty liv i telt hver sommer. Vi ønsker ham til lykke med de neste 25 år.

TELEGRAFIST PÅ BJØRNØYA SLÅTT I HJEL AV ISBJØRN.

Søndag 14. november 1971 gikk telegrafist Bjørn Tessem en tur østover langs brinken fra husene på Bjørnøya Radio. Han startet kl. 11.45, været var godt, og det var lyst. Rundt øya lå det et tynt belte av issørpe, men det var ingen drivis å se. Tre timer etter at Tessem var gått, kom hunden alene tilbake. De andre ventet da at Tessem skulle komme snart, for hunden hadde for vane å løpe i forveien når en nærmet seg stasjonen. Da Tessem ikke kom, ble mannskapet noe engstelig og gikk for å lete etter ham.

Da de nærmet seg et lite hus som stod nord på øya, fikk de se Tessem ligge i snøen og en isbjørn stå ved siden av ham. De hadde ikke gevær med seg så de løp tilbake for å hente disse. Bjørnen ble skutt. Klokken var nå 20.00. Det var en liten bjørn, og den ble anslått til å være to år. Etter sporene å dømme hadde Tessem blitt slått ned av bjørnen omkring 50 meter fra huset. Han hadde så kommet seg opp igjen og løpt eller gått nesten bort til det lille huset før bjørnen igjen hadde slått ham ned og drept ham. Bjørnen hadde stått ved Tessem lenge, og han var ille tilredt.

Denne isbjørnen hadde høyst sannsynlig kommet til Bjørnøya noen uker tidligere. Da var det noen små isflorer ved øya.

ISBJØRNEN VILLE INN AV VINDUET.

Den 22. mars hadde Ruben Stavem søkt ly for uværet i Sørhytta. Han var på vei fra Longyearbyen til Svea hvor han arbeidet. I hytta hadde han det lunt og fredelig inntil det kom en bjørn på besøk. Den ville også ha det lunt og den bestemte seg for å krype inn av vinduet. Da Stavem ikke var sikker på et fredelig samliv med bjørnen inne i hytta skjøt han den.

(Svalbardposten nr. 27, 1972.)

ISBJØRN PÅ SVENSKEØYA.

I sommer (1972) lå Erik og Knut Svendsen for Norsk Polarinstitt i en nybygd hytte på Kap Hammerfest på Svenskeøya. Hytta var noe primitiv og bygd fordi det var mye isbjørn på øya. De antok at det var 12—15 bjørn, men helt sikkert 8 bjørn, som holdt til der. Det var isfritt rundt øya så langt en kunne se. Av og til kom bjørnene for nær, og Erik og Knut skremte dem vekk med knallskudd. Den 27. juli hadde de besøk av en ung bjørn som stadig kom igjen og ikke var synderlig redd knallskuddene. En stund etter det siste knallskuddet ville Knut og Erik se hvor det var blitt av bjørnen og tittet ut av nøkkelhullet. De så rett inn i nesa på bjørnen. Herfra gikk bjørnen rundt på den andre siden av hytta og puttet snuta inn av et hull

som var laget for å ta inn kabler. Det må ha luktet godt for en sulten bjørn, for nå ville bjørnen inn av vinduet. De to forsøkte å jage den bort med knallskudd og skarpe skudd, men det gikk ikke. Til slutt måtte de skyte bjørnen på en halv meters hold.

Mens de to lå der på øya, kom turistbåten «Lindblad Explorer» og satte i land 19 turister. Det var tåke og ca. 100 meters sikt. Våpen hadde turistene ikke, men de gikk likevel rundt på øya. Da «Lindblad Explorer» skulle gå, savnet de en dame som hadde gått seg vill i tåkka. Hun ble funnet ganske snart av en av Svendsen-karene. Det var bare flaks at ingen av turistene hadde møtt isbjørn.

MOSKUSOKSENE PÅ NUNIVAK.

I september 1971 ble antallet av moskusokser på øya Nunivak, som ligger nær Alaska i Beringstredet, talt fra fly. En fant 535 individer som en mente var 90% av hele populasjonen. Dyrene har vært studert meget ivrig siden 1949. De stammer opprinnelig fra Nordaustgrønland. I 1930 ble 34 moskuskalver og ungdyr fanget av norske selfangere og sendt til Fairbanks i Alaska. I 1935 og 1936 ble alle, 31 stykker, overført til Nunivak. Etter den tiden gikk antallet noe opp og ned inntil 1947, da en talte 49 stykker. Fra da av og til slutten av 1960-årene tiltok antallet nesten konstant med 16% pr. år. Prosenten av kalver var gjennomsnittlig 19% av hele populasjonen.

Nå i dag er flokken i fare, mener biologene, på grunn av at det er blitt for mange moskusokser på øya (4500 km²). Vinterbeitene er for små, bare ca. 15 km² langs stranden, fordi moskusoksene kan ikke grave seg gjennom det dypere snølaget inne på øya.

Tegn som tyder på overpopulasjon, er at det vindblåste området som brukes til vinterbeiter, er erodert en del. Videre er det nå en lav kalveprosent, som en mener kommer av dårlig ernæring, og en vinter har det vært et uforklarlig tap på 160 dyr. En antar at de har forlatt øya for å søke etter nye beiter på fastlandet og så omkommet i drivisen. Stredet mellom Nunavik og Alaska fryser aldri til med fastis.

Siden 1964 har en fanget inn og flyttet 225 stykker. Antallet har vært oppe i 800 på øya. Biologene mener at det ikke er vinterbeiter til mer enn 500. Tellingene viste at det var 227 gamle okser av de talte dyr. Moskusoksen er polygam, så dette er et unødvendig høyt antall okser. For å øke produktiviteten i flokken er det blitt foreslått å fjerne 150 til 200 gamle okser. Derved blir det beite til flere kuer og det blir flere kalver.

Den mest praktiske måten å gjøre dette på er ved lisensjakt. Men myndighetene er ikke villige til å tillate jakt på den populære moskusoksen. Dette kommer nok, for biologene mener bestemt at der er fare for en katastrofedødelighet når det kommer en stor snøvinter.

På øya er det 5.000 til 10.000 tamrein, men disse graver seg ned til

føden gjennom snøen inne på øya og konkurrerer derfor ikke med moskusoksene om vinterbeitene.

(Referert etter Alaska desember 1971.)

Odd Lønø.

FELICE TROJANI, en av medlemmene i Umberto Nobiles nordpols-ekspedisjon med luftskipet «Italia» i 1928, døde den 4. november 1971 i Rho, Italia. Etter at luftskipet hadde støtt mot isen og den ene gondolen med 10 mann var revet løs, laget disse det «røde telt» på isen. Trojani var en av de siste som forlot det «røde telt» og han har skrevet en bok om dette.

OVERVINTRINGER PÅ SVALBARD 1970—71.

Hornsund: Fredrik Rubach fanget fra stasjon i Isbjørnhamna. Han fikk 4 bjørn og 10—15 hvitrev.

Hornsund—Sørkaplandet: Nils A. Sissener og Svein Moe hadde hovedstasjon ytterst på Hornsundneset og brukte to bistasjoner, en i Gåshamna og en i bukta nord for Røysneset. De fikk 15 hvitrev, 18 storkobber, ca. 15 snadd (Året før på samme felt fikk de 52 bjørn og 18 hvitrev).

Bellsund: Svein Magne Olsen og Jan Bakkerud fikk 2 bjørn og 15—20 hvitrev.

Halvmåneøya: Per Johnson lå alene og fikk 15 bjørn.

Som vi ser, så er fangstene av isbjørn meget små. Dette er naturlig da de nye regler som forbyr selvskuddfangst, virket fra denne fangstsessong. I tillegg kommer det at det ikke var drivis på vestkysten denne vinteren.

Sysselmannen opplyser at meteorologene på Hopen fanget 16 bjørn, på Bjørnøya 3 bjørn og på Isfjord ingen bjørn. I Ny-Ålesund ble det ikke fanget noen, mens folk i Longyearbyen og Svea fartet rundt og skjøt 11 bjørn. Russerne skjøt 1 bjørn.

Overvintringer 1971—72.

Hornsund: Fredrik Rubach lå i Hyttevika og fikk 2 isbjørn, og Odd Ivar Moe lå i Isbjørnhamna og fikk en bjørn. Oppgaver over annen fangst har vi ikke.

Sysselmannen opplyser at meteorologene på Hopen fanget 12 bjørn, på Bjørnøya 2 bjørn og på Isfjord ingen. Folk fra Ny-Ålesund og Long-yearbyen har skutt 23 bjørn. Disse er skutt fra Van Keulen-fjorden i sør til Woodfjorden i nord og så langt aust som til Hinlopen. I tillegg til dette kommer den bjørnen som Stavem skjøt i Sørhytta (nevnt i en notis).

POLARRÅDET.

Ved kgl. resolusjon av 7. april 1972 ble det besluttet opprettet et Polarråd.

Polarrådet skal være et organ for drøftelser av saker vedkommende norsk offentlig og privat virksomhet i polarområdene. Rådet er videre et rådgivende organ for Regjeringen og sentraladministrasjonen i spørsmål vedkommende polarområdene.

Medlemmer med personlige varamenn oppnevnes av Kongen for 4 år om gangen. Som medlemmer for de fire første år er oppnevnt: Formann, stortingsmann Leif Granli, skipper Jan Olsen, Tromsø, skipper Oddmund Myklebust, Haram, direktør Ole Mellerud, Bergen, sjefsnavigatør Einar Sverre Pedersen, Trondheim, journalist Thoralf Lund, Tromsø, dr. philos Odd Lønø, biolog Magnar Norderhaug, Oslo, en representant for Det stedlige svalbardråd, avdelingssjef Birger Rasmussen, Bergen, direktør Knud-Endre Knudsen, Oslo, professor John O. Krog, Oslo, professor Olav Holt, Tromsø, direktør Tore Gjelsvik, Bærum, direktør Ragnar Fjærtøft, Oslo og ambassadør Per Venemoe.

Justisdepartementet har fullmakt til å foreta mindre endringer i instruksen for Polarrådet og å oppnevne nye medlemmer når det er nødvendig, samt å løse medlemmene fra deres verv.

JACOB KJØDE A/S

PARADIS

BERGEN

NORSE CUT

en mild og aromatisk
pipetobakk
fra Tiedemann

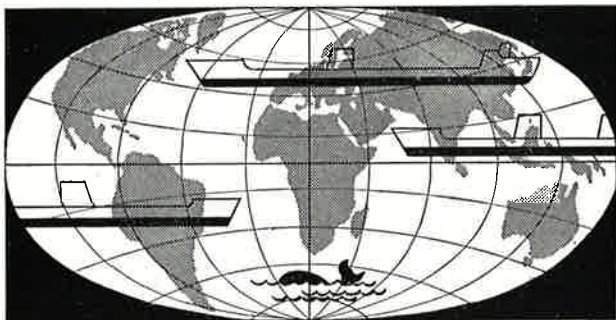
1628

Takk for turen!

En flytur i SAS-regi er en opplevelse De nødig går glipp av når De vet hva den innebærer. Derfor hører SAS-vertinnene mangt et hyggelig «Takk for turen!». SAS-passasjerene forstår å sette pris på alle de gode reisen gir dem. Den hurtige, nesten umerkelige fremkomstmåten — Den prikkfrie service — Den avslappede atmosfæren. — Kort sagt — denne helt spesielle SAS-stemningen. Den som reiser SAS, reiser raskt, bekymringsfritt og komfortabelt.

SAS
KOMFORT MED SAS

A/S THOR DAHL

SANDEFJORD

SKIPSREDERI

INDUSTRI SKIPSHANDEL

MELSOM & MELSOM

Skipsrederi

Larvik

Telegramadresse: Melsom-Larvik - Telefon: Sentralbord (034) 83600

Carl Evensens Eftf. A.s

SKIPSHANDEL

TOLLBUGT. 4 — OSLO 1

Tlf.: 20 10 58

Etter kl. 17: 24 21 48 - 69 36 34 - 28 52 25

Telegramadresse: «Evangros» — Etablert 1865

MARTIN KARLSEN A.S

Brandal pr. Ålesund

Rederi for selfangere

Arrangerer arktiske ekspedisjoner i Ishavet
ved Grønland og Svalbard

For ekspedisjoner og turer spesielt:

M.s «Polar Star» - M.s «Polarbjørn»

M.s. «Signalhorn» - M.s. «Brandal»

M.s. «Polarhav»

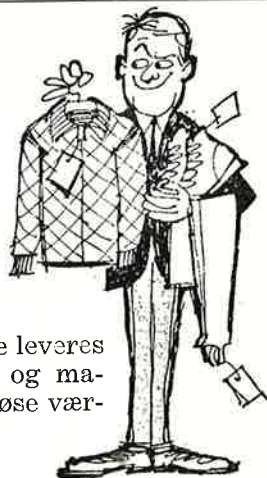
Longyearkull

STORE NORSKE SPITSBERGEN KULKOMPANI
AKTIESELSKAP

BERGEN

Antarktis er ikke Nord- marka, nei!

De *riktige* og varme kvalitetsklærne leveres av Mehren, som vet hvordan utstyr og materiell må være i polarstrøkernes nådeløse vær- og temperaturforhold.

HERMAN MEHREN

Rosenkrantzgt. 4, v/ Bristol. Tlf. 33 57 80

Torsdager
åpent til 19

NÅR DET GJELDER

A/S KOLBJØRN KNUYSEN & CO. OSLO 6, NORWAY

A/S KOLBJØRN KNUYSEN & CO.
SPORT OG LÆRVAREFABRIKK
TVETENVEIEN 30, OSLO 6

SPØR OSS, VI ER EKSPERTER

- NANSENSLEDER
- SLEDETELTER
- SOVEPOSER
- WEASELSLEDER
- SLEPEKONTAINERE
- RYGGSEKKER
- HUNDESELER
og KLØV

ODD BERG

Tel. adr.: Oddship — Telefon 85 040 (centralbord)
Telex 64 133

REDERI
SKIPSEKSPEDISJON
SKIPSMEGLER
SPEDISJON
ASSURANSE
REISEBUREAU

Arrangerer ekspedisjoner til Ishavet

A/S Tromsø Bunkerdepot - Tromsø Kulkran A/S
Tromsø Fiskeindustri A/S
A/S Finnmark Bunkerdepot - Nordkapp Fiskeindustri
(HONNINGSVÅG)